

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2026/1. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * 2026. 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

SCHMEHL JÁNOS
KOVÁCS MIHÁLY
DR. SOMOGYVÁRI MIHÁLY
DR. BOGOTYÁRI RÓBERT
DR. CZENCZER ORSOLYA

Kiadásért felelős:

DR. CSATÓ KORNÉLIA

Főszerkesztő:

NAGY TAMÁS

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác
www.dunamix.hu
Felelős vezető:
SZABÓ BÁLINT

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)
ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
E-mail: szemle@bv.gov.hu

Borítófotó: Bv. fotó

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló álláspontját képviselik.

SZÁMUNK SZERZŐI

ERDÉLYI ÁKOS krízisintervenciós szakpszichológus-jelölt, kriminológus, doktorandusz, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Rendészeti Magatartástudományi és Kriminálpszichológia Tanszék

DR. HEZAM LEILA MELINDA egyetemi tanársegéd, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

LÉVAI LILLA bv. alezredes, osztályvezető, Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja, Továbbképzési és Vendéglátási Osztály

NAGY ISTVÁN bv. főhadnagy, reintegrációs tiszt, Szegedi Fegyház és Börtön

PAVLICS TAMÁS bv. főhadnagy, börtönmúzeumi főelőadó, Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön

SZABADOS DÁVID bv. őrnagy, parancsnok, Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet

SZTODOLA TIBOR bv. alezredes, mesteroktató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

URBÁN DÁVID bv. hadnagy, biztonsági tiszt, Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

ZINNER KITTILAURA bv. törzsszászlós, műveleti főfelügyelő, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Biztonsági Szolgálat, Központi Támogató Főosztály, Műveleti Osztály

A folyóirat szerkesztősége olyan tudományos igényű kéziratokat vár, melyek a büntetés-végrehajtás jogi szabályozásának, a fogvatartás és a fogvatartotti populáció sajátosságainak, továbbá a biztonságos fogvatartás körülményeinek az elemzését tűzik ki célul a tudományos közvélemény által elismert tudományterületek – így többek között a kriminológia, szociológia, pszichológia, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet, biztonsági és rendészeti tudomány – szempontjaiból. A kiadványban megjelent tanulmányok nem tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, az azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. Kérjük, hogy a kéziratban tüntessék fel a szerző nevét, beosztását, munkahelyét, elérhetőségét (telefonszám, e-mail cím), valamint –

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

amennyiben releváns – tudományos fokozatát, rendfokozatát. A beérkezett tanulmányokat a szerkesztőség anonim módon továbbítja a bírálóbizottság tagjaihoz, szakmai véleményezésre. A publikáció feltétele a bírálók támogató szakvéleménye, valamint – amennyiben a bírálók módosításokat, kiegészítéseket javasolnak – a szerzők által elvégzett átdolgozás és a javasolt szövegrészek megfelelő javítása. A szerkesztőség fenntartja a jogot – a szerzőkkel egyeztetve – a kéziratok stilisztikai, formai, illetve szükség esetén tartalmi módosítására. Amennyiben a kézirat nem felel meg a honlapon elérhető formai és hivatkozási követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a folyóirat szemléiségéhez és tematikus profiljához, a szerkesztőség annak közlését elutasíthatja.

TARTALOM

NAGY TAMÁS: Előszó	4
-----------------------	---

TANULMÁNYOK

ERDÉLYI ÁKOS: Műveleti pszichológia a büntetés-végrehajtásban <i>Psychology of operations in the Hungarian Prison Service</i>	7
HEZAM LEILA MELINDA: Törésvonalak mentén építkezni – Hit és jóllét metszéspontjai a büntetés-végrehajtásban <i>Building along fault lines – Intersections of faith and well-being in the prison service</i>	27
SZTODOLA TIBOR: Az állami legitím fizikai erőszak monopóliumának fejlődése, különös tekintettel a bv. szervezetenél rendszeresített kényszerítő eszközök jogszabályi hátterének változásaira <i>The development of the state's monopoly on legitimate physical force, with particular regard to the evolution and changes in the legal regulation of coercive measures employed by the prison service</i>	41
URBÁN DÁVID: A bilincs története és alkalmazása a büntetés-végrehajtási szervezetenél <i>The history and use of handcuffs in the prison service</i>	61
ZINNER KITTI LAURA: A bírósági előállítás taktikai szempontból – Tervezéstől a végrehajtásig <i>The tactical aspects of court escort – From planning to execution</i>	81

ÉVFORDULÓK

LÉVAI LILLA: Fél évszázad a szolgálat, a vendégszeretet és a közösség jegyében	101
NAGY ISTVÁN: A szegedi csillagbörtön öröksége – 140 éves a Szegedi Fegyház és Börtön	109
PAVLICS TAMÁS: Szemelvények a 120 éves Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön történetéből	127
SZABADOS DÁVID: 120 éve szolgálatban – A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet múltja, jelene és jövője	137

Nagy Tamás

ELŐSZÓ

*„Tiszteld a múltat,
hogy érthesd a jelent,
és munkálkodhass a jövőn.”
(Széchenyi István)*

Tisztelt Olvasó!

A Börtönügyi Szemle 2026. évi első lapszáma a folytonosság és a megújulás jegyében készült – egy olyan időszakot lezárva –, amikor a büntetés-végrehajtási (a továbbiakban: bv.) szervezet személyi állománya és együttműködő partnerei több jeles évfordulóról is megemlékeztek. Az aktuális lapszám megkülönböztetett figyelmet fordít több emblemikus bv. intézet kerek évfordulójára, ezen keresztül is bemutatva a hazai bv. szervezet intézményi fejlődésének folyamatát. Ezen intézetek történelme és szakmai munkája tükrözi leginkább azt az önálló rendészeti identitást, melyet a bv. szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (a továbbiakban: szervezeti törvény) szellemisége alapozott meg.

A rendvédelmi szervezet – alarendeltetéséből fakadó állami, fizikai – erőszak-monopólium kérdéskörét Sztodola Tibor vizsgálja a kényszerítő eszközök szabályozástörténetén keresztül. Bemutatja a 2007-ben és 2014-ben lezajlott reformokat, valamint kitér a szervezeti törvény időtállóságára és a vonatkozó szabályainak elemzésére az elmúlt harminc év jogfejlődése szempontjából.

Urbán Dávid egy, a szervezeti törvényben is deklarált eszközről, a bilincsről értekezik. Tanulmányában megvizsgálja a ma ismert bilincs történetét és szimbolikáját, illetve bemutatja annak egyes fejlődési szakaszait. Az értekezésben az olvasó a ma ismert gyakorlati dimenziókon túl egy jövőbeni fejlődési irányt is megismerhet, mely minden egyes rendészeti szerv részére értékes aspektusokat vázol fel.

Zinner Kitti a bírósági előállításokat támogató komplex tevékenységet mutatja be tanulmányában. A szerző pontos megvilágításba helyezi a témában érintett szaktevékenység előzetes tervezési folyamatát, valamint kiemeli a szerepek és a felelősségi körök meghatározását.

A rendészeti fókusz mellett figyelmet szentelünk a szervezet humán „tartóoszlopaira” is, ezért több olyan cikket is közreadunk, melyek magára a személyre fókuszálnak. Erdélyi Ákos egy – hazánkban még kevésbé ismert – alkalmazott lélektani területet mutat be, melynek esszenciáját a pszichológia rendvédelmi alkalmazása adja.

Dr. Hezam Leila Melinda tanulmánya a vallás reintegrációs erőforrásait vizsgáló, hiánypótló doktori értekezésen alapul. Publikációjában kvantitatív kutatási eredményeire támaszkodva szemlélteti a hit és a jóllét metszéspontjait, melyek a reintegráció belső katalizátoraként szolgálhatnak.

Jelen lapszám a jubiláló bv. intézetek méltatásában teljesedik ki. Nagy István a 140 éves Szegedi Fegyház és Börtön örökségét, Pavlics Tamás a 120 éves Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön múltját és jelenét, Szabados Dávid pedig a szintén 120 éves Somogy Vármegyei Bv. Intézet történetét és jelenkori helytállását szemlélteti.

E történeti visszatekintések nemcsak az épített és ápoltt örökségről szólnak, hanem a szervezet szakmai és emberi kvalitásait is hirdetik.

A Szemlében kiemelt helyet foglal el – a bv. szervezet működése kapcsán – a személyi állomány rekreációs lehetőségeinek példa nélküli támogatása. Lévai Lilla tanulmánya erre az állításra reflektál, és bemutatja a Bv. Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja már fél évszázada működő intézményét, valamint az ott zajló közösségépítési lehetőségeket.

A folytonosság és a hagyományok tisztelete mellett szerkesztőségünk kiemelt célja a tudományos innováció és a nemzetközi standardokhoz való felzárkózás.

Örömmel tájékoztatom a tisztelt Olvasót, hogy folyóiratunk életében hatalmas mérföldkőhöz értünk: bevezettük a DOI (Digital Object Identifier) hivatkozási rendszert. Ez a fejlesztés komoly előrelépést jelent, hiszen a DOI-azonosító alkalmazásával publikációink egyedileg, tartósan és nemzetközi szinten is könnyen kereshetővé, valamint precízen hivatkozhatóvá válnak, jelentősen növelve ezzel szerzőink és a folyóirat tudományos beágyazottságát, illetve láthatóságát.

További újítás, hogy a Börtönügyi Szemle a jövőben a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) által működtetett, modern OJS (Open Journal Systems) felületen lesz elérhető. Ezen az integrált, professzionális rendszeren az aktuális lapszámok kényelmes olvasásán túl a korábbi, archív kiadványok is egyetlen, jól strukturált felületen válnak kutathatóvá minden érdeklődő számára, a transzparencia és a széles körű hozzáférés jegyében.

Ez a lapszám a múlt tiszteletének, a jelen szakmai önreflexiójának és a jövőbe vetett bizalomnak a találkozási pontja. Bízom benne, hogy az itt közölt tanulmányok hozzájárulnak a büntetés-végrehajtás jogi, történeti és pszichológiai dimenzióinak mélyebb megismeréséhez és a tudományos párbeszéd további erősítéséhez.

Kellemes és hasznos időtöltést kívánok a folyóirat olvasásához.

*Nagy Tamás bv. alezredes
mb. főosztályvezető*

Fotó: Bv. fotó

Erdélyi Ákos

MŰVELETI PSZICHOLÓGIA A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

Psychology of operations in the Hungarian Prison Service

A műveleti pszichológia az alkalmazott lélektani területek egy hazánkban még kevésbé ismert és módszertanilag kidolgozott területe, amely eredetileg a katonapszichológia egy speciális területeként funkcionált. Az évek során azonban megállapítást nyert, hogy a műveleti pszichológia nem csak a katonai műveletek támogatásában nyújt segítséget, hanem a nemzetbiztonság és a bűnügyi szakterületek esetében is releváns, legyen szó általános és speciális feladatokat ellátó rendőri szervről, nemzetbiztonsági szolgálatokról vagy a büntetés-végrehajtás szervezetéről. Jelen írásomban azt mutatom be, hogy a műveleti pszichológia miként, milyen keretrendszerben és milyen módszertani lehetőségekkel tudja szolgálni a büntetés-végrehajtás szervezetét, annak felderítő és műveleti tevékenységét, hozzájárulva ehhez a büntetés-végrehajtási intézetek dinamikus biztonságának állandóságához.

Kulcsszavak: műveleti pszichológia, alkalmazott lélektan, felderítés, művelet, büntetés-végrehajtás

Psychology of operations is a lesser-known and methodologically underdeveloped area of psychology in Hungary, which originally emerged as a specialized branch of military psychology. Over the years, however, it has become evident that psychology of operations provides valuable support not only in military operations but also in areas related to national security and criminal justice. This includes agencies and services carrying out general and specialized police duties, national security services, and penitentiary institutions. In this study, I examine how psychology of operations can support the penitentiary system – specifically its intelligence and operational activities – by outlining the applicable frameworks and methodological tools, thereby contributing to the dynamic security of penitentiary institutions.

Keywords: psychology of operations, applied psychology, intelligence, operations, prison service

Bevezetés

Amikor műveleti területet érintő kérdésekről esik szó, teljesen érhető módon elsőként a katonai szakterületre asszociálunk. Hasonlóképpen vagyunk a műveleti pszichológia témakörét illetően is, amely nem véletlen: a műveleti pszichológia első megjelenése a katonapszichológiának köszönhető^{1,2,3,4}. Gondoljunk csak az úgynevezett PSYOPS műveletekre^{5,6,7,8}, vagy az egyéb, elsősorban csapatpszichológusi feladatokra, amelyek a misszióban szolgálatot teljesítő pszichológusokra várnak.⁹ Az azonban kijelenthető, hogy az évek során a műveleti feladatellátás a katonai szakterület mellett egy másik szakterületen is komoly előrelépésekre tett szert., ami nem más, mint a bűnügyi szakterület. Míg azonban a katonai műveleti pszichológia főként a missziós támogatást jelenti, addig a bűnügyi műveleti pszichológia feladatellátása összetettebb, amely magába foglalja nemcsak a felderítés- és hírszerzés-támogatást, hanem – sok egyéb mellett – az intézkedéstaktikai tanácsadást is.

Jelen írás is e mentén épül fel: előbb áttekintem a bűnügyi műveleti pszichológia definíciós kihívásait, majd röviden bemutatom a büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) felderítési tevékenységben játszott szerepét.

A bűnügyi műveleti pszichológia alapjai

Ahhoz, hogy a műveleti pszichológia fogalmát és kereteit meghatározhassuk, előbb azt kell tisztáznunk, hogy mit is értünk művelet alatt.

A Rendészettudományi Szaklexikon¹⁰ meghatározásában „*a művelet a felderítés során tervszerűen végrehajtott többszereplős cselekvéssorozat, amely: 1. események célorientált befolyásolásával cselekmények kimenetelét és eredményét alakítja; 2. részeredményeket elérve meghatározza a felderítés további irányait és súlypontját; 3. a művelet során a felderítés eredményei részlegesen vagy teljeskörűen realizálódnak. Továbbá a művelet a műveleti egységek által speciális eszközökkel és taktikák alkalmazásával végrehajtott olyan tevékenység, amely a kiváltó emberi magatartás, helyzet, körülmény, cselekmény,*

1 Andó S. (2024)

2 Andó S. (2020)

3 Schild M. (2014)

4 Markolt N. (2010)

5 A PSYOPS (psychological operations – pszichológiai műveletek) olyan tervezett kommunikációs tevékenységek, amelyek célja, hogy befolyásolják egy célcsoport gondolkodását, érzelmeit és viselkedését politikai, katonai vagy stratégiai érdekek mentén.

6 Mohamad, Z. S., Afkar, A. L. S. (2022)

7 Ambrus É. (2020)

8 Narula, S. (2004)

9 Andó S. (2024)

10 Boda J. (2019)

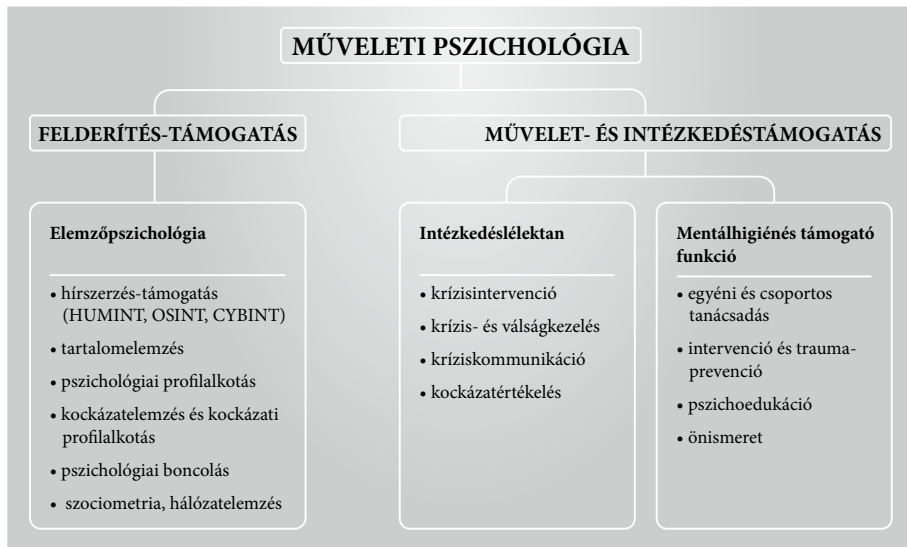
illetve a folyamatban lévő bűncselekmény megszakítására fókuszál, az elkövető(k) elfogásával, valamint – szükséges és indokolt esetben – azok semlegesítésével”¹¹.

Ennek értelmében tehát kijelenthető, hogy a műveleti tevékenység alapvetően két fő területre, felderítői és intézkedéstaktikai feladatellátásra osztható. A különbség azért is fontos, mert a műveleti pszichológia meghatározásakor erre a két tevékenységtípusra kell reflektálnunk.

A bűnügyi műveleti pszichológia keret- és feladatrendszere

Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy a műveleti pszichológiának nincs egységes, konszenzuson alapuló meghatározása, sem pedig szisztematikusan kidolgozott módszertana. Így az alábbiakban az általam meghatározott keret- és feladatrendszert ismertetem, figyelembe véve az egyes alkalmazott pszichológiai területek sajátosságait, és igazodva a fent bemutatott művelet-terminológia meghatározásaihoz.

Nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy a műveleti pszichológia az az alkalmazott lélektani terület, amelynek célja egyrészt a bűncselekmények felderítésének, másrészt a célirányos műveleti intézkedéseknek a támogatása, pszichológiai elemző-értékelő tevékenység útján (1. ábra).

1. ábra: A műveleti pszichológia és alterületei, valamint azok alkalmazott eljárásai¹²

¹¹ Boda J. (2019) p. 402.

¹² A szerző saját szerkesztése.

Módszerei, eljárásai multidiszciplináris alapokon nyugszanak: a műveleti pszichológia egyaránt merít a pszichológia alap- és alkalmazott területeinek módszereiből, valamint a rendészet- és hadtudomány, a kriminológia és kriminalisztika eljárásaiból. Így többek között eredményesen alkalmazhatja – a felderítési szakterület támogatása érdekében – a pszichológiai profilalkotást, a pszichológiai boncolást, a nyílt forrású információk pszichológiai szempontú tartalomelemzését és a kockázatelemzést, továbbá – a műveleti szakterület támogatása során – a krízisintervenciót, a kríziskezelést és kríziskommunikációt, a kockázatértékelést, valamint a pszichoedukációt és önismereti tréningeket.

Alap és alkalmazott pszichológiai terület	Műveleti pszichológia
Szociálpszichológia	<ul style="list-style-type: none"> • csoportdinamika, csoportképződés • társas befolyásolás • tömeglélektan • szociometria
Személyiséglélektan	<ul style="list-style-type: none"> • személyiségtypusok, vonásmélt • önismeret és annak fejlesztése • megküzdési stratégiák, reziliencia
Fejlődéslélektan	<ul style="list-style-type: none"> • szocializációs folyamatok • kortársközösségek hatása • kötődés
Klinikai pszichológia	<ul style="list-style-type: none"> • pszichopatológia és patopszichológia
Krízispszichológia	<ul style="list-style-type: none"> • krízisintervenció és kríziskezelés • beavatkozás • kríziskommunikáció
Kriminalisztikai pszichológia	<ul style="list-style-type: none"> • pszichológiai profilalkotás • pszichológiai boncolás • pszichológiai elemzés-értékelés

1. táblázat: A műveleti pszichológia és más pszichológiai területek lehetséges kapcsolódási pontjai¹³

A fenti táblázat azt rögzíti, hogy a műveleti pszichológia az egyes alap- és alkalmazott pszichológiai területek elméletei és módszertani megoldásai közül melyeket tudja eredményesen integrálni a saját tudományterületébe. Jól látszik, hogy a műveleti pszichológia komplexen alkalmazott terület: mind a főbb alap-pszichológiai területek, mind más alkalmazott területek között megtalálja azokat az elemeket, amelyeket a saját tevékenysége során eredményesen tud felhasználni és alkalmazni. Az alábbi, 2. számú táblázat pedig azt foglalja össze, hogy a műveleti pszichológia milyen eljárásokat tud alkalmazni a felderítés-támogatás, és milyeneket a célirányos intézkedések támogatása során.

13 A szerző saját szerkesztése.

MŰVELETI PSZICHOLÓGIA		
	Felderítési szakterület	Műveleti szakterület
Felderítés-támogató pszichológiai eljárások	<ul style="list-style-type: none"> • hírszerzés-támogató • elemzőpszichológia (OSINT¹⁴, HUMINT¹⁵, CYBINT¹⁶) • nyílt forrású információk pszichológiai elemzése • pszichológiai boncolás • pszichológiai profilalkotás • kockázatelemzés és kockázati profilalkotás • szociometria, hálózatelemzés 	
Intézkedéstámogató pszichológiai eljárások		<ul style="list-style-type: none"> • krízisintervenció • krízis- és válságkezelés • kríziskommunikáció • kockázatértékelés • szociometria, hálózatelemzés, • egyéni és csoportos tanácsadás (főként trauma-megelőzés, stresszkezelés) • pszichoedukáció • önismereti tréningek

2. táblázat: A műveleti pszichológia alkalmazott eljárásai és módszerei a felderítés és a műveleti szakterületek szemszögéből¹⁷

A fenti felosztás is igyekszik reflektálni a műveleti pszichológia kettősségére – amelyre már ebben a cikkben is utaltam – ami a feladatellátást illeti.

Az egyik fő irányvonalat a felderítés-támogató pszichológiai eljárások alkotják, amelyek valamennyi olyan bűnügyi, bűnüldözői tevékenységet igyekeznek kiszolgálni, amelyek egy-egy bűncselekmény, vagy valamilyen okból kifolyólag leplezni kívánt cselekmény felderítéséhez, és az ilyen jellegű cselekmények megelőzéséhez szükségesek. Ez lehet akár a hírszerzés folyamatának támogatása, internetes tevékenységek és tartalmak elemzés-értékelése, és így tovább. A pszichológiai eljárások közé pedig olyan módszerek sorolhatók, mint a műveleti célú pszichológiai profilalkotás, a viselkedés- és kockázatelemzés és kockázati profilozás, a pszichológiai szempontú tartalomelemzés, a szociometria és hálózatelemzés és a pszichológiai boncolás.

A másik fő irányvonal a konkrét, célhoz kötött műveletek-intézkedések pszichológiai támogatása, amely további két alterületre osztható. Az egyik terület maga az akut krízisek kezelése és a konkrét műveleti cselekmény támogatása, például egy zárkatorlasz vagy egy fogolyzandulás felszámolásának, vagy egy fogolyszökés felkutatásának pszichológiai

14 Az OSINT (Open Source Intelligence – nyílt forrású hírszerzés) lényege, hogy nyilvánosan hozzáférhető információkból gyűjt és elemez adatokat, például médiából, közösségi oldalról, nyílt adatbázisokból, fórumokról.

15 HUMIN – humán hírszerzés; lényege az, hogy információt emberektől szereznek, nem technikai eszközökkel.

16 A CYBINT (Cyber Intelligence – kibertérhírszerzés) lényege, hogy a kibertérből származó technikai és viselkedési adatok alapján azonosít fenyegetéseket és szándékokat.

17 A szerző saját szerkesztése.

támogatása; a másik alterület pedig maga a műveleti állomány pszichológiai kiképzése, pszichés gondozása, pszichoedukálása, önismeretének fejlesztése.

A konkrét intézkedések támogatására olyan pszichológiai módszerek állnak rendelkezésünkre, mint a krízisintervenció, a kríziskommunikáció vagy az aktív hallgatás, míg a személyi állománnyal való munka során nagyban támaszkodhatunk a pszichoedukációra, önismereti tréningekre és az egyes egyéni és csoportos módszerspecifikus eljárásokra.

Felderítés-támogató műveleti pszichológia a bv. szervezet kontextusában

Ebben a fejezetben egyrészt áttekintem a lényegesebb belső szabályozók adta lehetőségeket, amik megadhatják a műveleti pszichológia bv. szervezet felderítési szakterületi támogatásának megalapozottságát, másrészt röviden – szem előtt tartva a felderítési szakterület leplezett jellegét, – ismertetem a felderítés-támogatás néhány pszichológiai aspektusait.

Belső jogi szabályozók, mint a felderítés-támogatás keretrendszerei

Elsőnek érdemes áttekinteni a büntetés-végrehajtási szervezet biztonsági célú kockázatelemzési tevékenységének szabályairól szóló 23/2023. (III. 29.) BVOP utasítást (a továbbiakban: BVOP utasítás), amely a kockázatelemzésre – országos illetékességgel – a Felderítési Főosztályt jelöli ki. Az utasítás számunkra azért is releváns, mert a 12. pontban taxatívén rögzíti, hogy melyek a kockázatelemzés típusai, megkülönböztetve az információ-ellenőrzést, az információfeldolgozást, az együttműködő személy bevonásának kockázatelemzését és az elemző-értékelő tevékenységet. Lényeges az utasítás VI., „Elemző-értékelő tevékenység” című fejezetének áttekintése is, amely pontosan meghatározza az elemző-értékelő tevékenység feladatát, felhasználhatóságának körét, az elemzés-értékelés tárgyát és célját, specifikusságát. A 110. pont rögzíti az elemző-értékelő tevékenység típusait – melyet érdemes lenne a későbbiekbe kiegészíteni a pszichológiai stratégiával, amely nagyban elő tudná segíteni a pszichológiai alapú elemző-értékelő tevékenység meghatározását. Erre a jogszabályi lehetőség adott, hiszen ugyancsak ez a BVOP utasítás 119. a) pontja rögzíti, hogy a Felderítési Főosztály, mint szakirányító, jogosult kidolgozni és folyamatosan fejleszteni az elemző-értékelő tevékenységgel kapcsolatos módszertani ismereteket.

Ez a szabályozó közvetve ugyan, de nagyban elősegítheti a bv. specifikus, felderítés-támogató műveleti pszichológia alapjainak lefektetését, hiszen meghatározza, hogy milyen keretrendszer mentén, mely feladatok tartoznak azok közé, amelyekre a műveleti pszichológiának reflektálnia kell és segítheti az eredményes felderítést. Mivel a pszichológiai munka elemző-értékelő tevékenység, így jól illeszkedhet a BVOP

utasítás tartalmába, amely visszacsatolva szabályozhatja a műveleti pszichológiai elemzés-értékelés teljes folyamatát. Mivel a BVOP utasítás lehetőséget is biztosít további elemző-értékelő eljárások, módszertani megoldások és ismeretek bővítésére, így mintegy megteremti a lehetőséget az adaptációra is. Ebből adódóan a BVOP utasítás sokkal inkább teret enged a műveleti pszichológiai elemzés-értékelés megteremtéséhez, mint más, például rendőrségi szabályozók.

Az alábbiakban pedig nézzük meg valamelyest részletesebben, hogy a felderítés-támogatást hogyan lehet pszichológiai oldalról megtámogatni.

A büntetés-végrehajtási szervezet felderítő tevékenysége

Mielőtt sorra vennénk, hogy milyen pszichológiai eljárások alkalmazhatók a bv. szervezet felderítési szakterületének támogatásakor, először azt kell tisztáznunk, mit értünk felderítés alatt. A felderítés fogalmának definiálásához három nézőpontból közelíthetünk: (1) bűnügyi, (2) kriminalisztikai és (3) jogi nézőpontokból, amelyek eltérően határozzák meg a felderítés lényegét.

FELDERÍTÉS-KONCEPTUALIZÁLÁS	Bűnügyi értelemben	„(1) eltitkolt vagy más okból látens, bűnügyileg releváns cselekmények, események megismerése, ismeretlen körülmények, részletek tisztázása, mások számára további eljárások és intézkedések érdekében is ismertté tétele. (2) Az ellenérdekelt féllel kapcsolatos, általuk megőrizni, eltitkolni kívánt, saját érdeink számára fontos, korábban megismert adatok, információk részletes feltárása, azonosítása, ellenőrzése leplezett vagy titkos tevékenységgel”. ¹⁸
	Kriminalisztikai értelemben	„(1) elvek, intézkedések, tevékenységek, módszerek (eljárások) és eszközök összessége, amely rivális entitások, leplezett tevékenységű személyek és csoportok, valamint bűnözők szándékainak, céljainak, összetételének, elhelyezkedésének, továbbá tevékenységének kifürkészését célozza és eredményezi. Formáját tekintve lehet nyílt vagy titkos felderítés. (2) A nyomozáson belül a történeti tényállás megismerésére és a nyomozási feladatok elvégzéséhez szükséges feltételek biztosítására irányuló adatgyűjtő és adatfeldolgozó tevékenység”. ¹⁹
	Jogi értelemben	„a nyomozó hatóság által folytatott, az előkészítő eljárás megindulásától a vádemelési javaslatig tartó büntetőeljárási tevékenység”. ²⁰

3. táblázat: A felderítés meghatározása bűnügyi, kriminalisztikai és jogi aspektusok mentén²¹

A három értelmezési keret közül, a tanulmány témáját figyelembe véve, a bűnügyi értelmezés a legrelevánsabb. Ha ehhez az értelmezéshez társítjuk a műveleti pszichológia felderítés-támogató feladatát, akkor azt mondhatjuk, hogy a műveleti pszichológia legfőbb célja a bűnügyi szempontból releváns, valamilyen okból kifolyólag ismeretlen, titkolni kívánt cselekmények és események teljes körű megismerésének segítése, a rendelkezésre álló adatok és információk pszichológiai szempontú elemzés-értékelése útján.

18 Boda J. (2019) p. 185.

19 Boda J. (2019) p. 185.

20 Boda J. (2019) p. 185.

21 A szerző saját szerkesztése a Rendészettudományi Szaklexikon (Boda 2019) alapján.

Mit jelent ez a bv. szervezet felderítési gyakorlatában?

A 2020. évtől már főosztályi jogállásban működő Felderítési Főosztály^{22, 23} komplex feladatellátást végez, amelynek egyik legjelentősebb fókusza a folyamatos elemző-értékelő tevékenység: „a Főosztály biztonsági kockázatelemző tevékenységének egyik erőssége, hogy a végrehajtást és a fogvatartotti viszonyokat komplexen (...) vizsgálja. A beszerzett információkat folyamatosan elemzi-értékeli és veti össze a nyilvántartási adatokkal. Vizsgálata nem a fogvatartotti viszonyok jogszabályoknak való megfelelést célozza, hanem azokat megérteni próbálja, mivel ennek révén tudja ellátni a törvényben foglalt feladatait: a végrehajtás rendjét és a fogvatartás biztonságát érintő kockázatok, valamint a fegyelemsértést megvalósító cselekmények megelőzését, feltárását”²⁴. A folyamatos elemző-értékelő tevékenység célja végső soron pedig az, hogy fenntartsa a dinamikus biztonságot²⁵, és kiiktassa az annak veszélyeztetését célzó tényezőket.

Nézzük néhány gyakorlati példát. A bv. szervezet személyi állományának tudomására jut, hogy az egyik zárkában tiltott tárgy lehet elrejtve, ugyanakkor ez az információ egy olyan fogvatartottól származik, aki jellemzően kiszínezi az eseményeket, viselkedésére a konfabuláció és a meseszöveg a jellemző, ebből adódóan felmerül annak a kérdése, hogy az információ valós-e. A műveleti pszichológia ebben az esetben a kérdés valódiságának vizsgálatához járulhat hozzá elemzés-értékelés útján: beszerzi a releváns információkat, és szisztematikus úton, viselkedéselemzés fókusszal összefoglaló feljegyzést és feltárja a lehetséges forgatókönyveket az információval és annak valódiságával kapcsolatban.

Egy másik esetben, például fogolyszökés felderítése során a műveleti pszichológia elemezheti és értékelheti a szökött fogvatartott ismeretségi körét, kapcsolattartásának intenzitását, a zárkatársak meghallgatása útján a fogolyszökést elkövető fogvatartott személyiség- és viselkedésváltozását, amelyekkel segítheti a fogvatartott felkutatásának folyamatát.

Ebben a két példában kirajzolódik a viselkedéselemzés fontossága, amelynek célja, hogy feltérképezze a tanúsított viselkedés egyes aspektusait, és azonosítsa az azokban rejlő potenciális kockázati elemeket, mintázatokat – amely mintázatok feltárása ugyancsak fontos feladata a bv. szervezet felderítési tevékenységének.²⁶

22 Vágó Z. (2024a)

23 Vágó Z. (2024b)

24 Vágó Z. (2024b) p. 79.

25 Vágó Z. (2024a)

26 Vágó Z. (2024a)

Ahhoz, hogy egy személy viselkedése minél pontosabban megjósolható legyen, nem elég az úgynevezett keresztmetszeti helyzetkép elemzése, a viselkedést hosszmetzeti képben szükséges vizsgálni. Ez azt jelenti, hogy egy meghatározott pillanatban történő viselkedésvizsgálat csak az adott szituációban, annak ismeretében releváns, azonban ha a vizsgált személyről hosszabb időn keresztül beszerzett információk állnak rendelkezésre, könnyebben megállapítható, hogy a vizsgált személyre mely viselkedésminták milyen gyakorisággal jellemzőek, és melyek azok, amelyek mindössze szituatív megjelenésű elemek. Példának okáért vegyünk egy első büntényes elkövetőt. Mivel első alkalommal került bv. intézetbe, nincsenek róla előzményi adatok, sokkal kevesebb forrásból juthatunk viszonylag objektív információkhoz a várható viselkedésével kapcsolatban. Nem tudjuk, hogy az első büntényes fogvatartott valójában mennyire tartozik vulnérabilis csoporthoz, mekkora az öndestrukció kockázata, vagy épp mennyire tartozik a normasértók közé. Természetesen sokat segítenek az általa elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatos bűnügyi információk, valamint a befogadás során feltárt adatok, de pontos kockázatértékelés csak bizonyos idő eltelte után adható. Ezzel szemben egy visszaeső elkövetőről, akiről már rendelkezünk többletinformációval a korábbi fogvatartása alatti időszakról, pontosabb kockázatértékelés és viselkedéselemzés adható.

A dinamikus kockázatértékeléshez – a viselkedéselemzés mellett – jól illeszkedhet a pszichológiai boncolás eljárása (Psychological Autopsy, a továbbiakban: PA) is. A PA-t eredetileg azért dolgozták ki, hogy segítse a nyomozó hatóság munkáját azokban az esetekben, amikor nem egyértelmű, hogy egy halál természetes úton következett-e be, esetleg baleset, öngyilkosság vagy gyilkosság eredménye.^{27, 28, 29, 30, 31} A PA lényege, hogy rekonstruálják az elhunyt személy utolsó napjait, és sok egyéb tényező mellett elemzik a halál beálltát megelőző mentális állapotát is. A vizsgálat során minden releváns információt begyűjtenek az elhunyttal kapcsolatban, amelyek segíthetnek szokásainak feltérképezésében, személyiségének elemzésében, életmódjának és társas kapcsolatainak azonosításában.^{32, 33} A PA napjainkban már jóval szélesebb körben alkalmazható, például a gyanús eltűnések és magányos merénylek elemzése kapcsán is segítséget nyújthat. Ugyancsak hasznos lehet a PA bv. szervezet aspektusából: hasonlóan a viselkedéselemzéshez, a PA is komplex módon képes feltárni a fogvatartott személyiségének főbb karakterisztikáit, mindemellett a rendkívüli események utólagos elemzés-értékelésére is alkalmas, amelyből megjósolhatóvá válnak a jövőben

27 Amritha, R., Parvana, P., Riza, K. S., Rao, I. A. (2025)

28 Sablone, S., Bellino, M., Cardinale, A. N., Violante, M. G., Risola, R., Magno, A., Pierro, V., Grattagliano, I. (2024)

29 Posa, J., Leone, J., Rondinelli, V., Sclavi, F., Posa, M. (2023)

30 Saxena, G., Saini, V. (2017)

31 Shneidman, E. S. (1994)

32 Amritha, R., Parvana, P., Riza, K. S., Rao, I. A. (2025)

33 Sablone, S., Bellino, M., Cardinale, A. N., Violante, M. G., Risola, R., Magno, A., Pierro, V., Grattagliano, I. (2024)

elkövetni szándékozott rendkívüli események, amelyek így még idejében felderíthetők és elháríthatók.

A felderítés-támogatás kitüntetett figyelmet érdemel a bv. szervezet tevékenysége során is, amelyet minden eszközzel segíteni kell. A bv. szervezet felderítési eredményessége nagyban hozzájárul a dinamikus biztonság fenntartásához és a fenyegető magatartások elhárításához, legyen szó rendkívüli eseményekről^{34, 35, 36} vagy a bv. intézetekben megjelenő erőszakos szélsőségek monitorozásáról³⁷.

Intézkedéstámogató műveleti pszichológia büntetés-végrehajtás szervezetének kontextusában

A felderítés-támogatás után, a következőkben sorra veszem a bv. szervezetben fellelhető műveletek és intézkedések támogatására alkalmas műveleti pszichológiai eljárásokat, módszertani lehetőségeket.

(Belső) jogi szabályozók, mint a művelet- és intézkedéstámogató lélektan keretrendszerei

Mint ahogy a műveleti szakterülethez kapcsolódó pszichológiai feladatellátás során is, elsőként tekintsünk át néhány releváns külső és belső szabályozót.

Külső szabályozó, amelyről a művelet- és intézkedéstámogató alkalmazott pszichológia esetében szót kell ejtenünk, az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (továbbiakban: Eü. tv.). Az Eü. tv. a X., „*Pszichiátriai betegek gyógykezelése és gondozása*” című fejezetben meghatároz olyan viselkedés- és magatartásformákat, amelyek kiemelt jelentőséggel bírnak mind a bv. szervezet felderítési, mind a bv. művelet szempontjából, és amelyek kockázatot jelentenek a bv. intézetek dinamikus biztonságára nézve. Ezeket a magatartásformákat az Eü. tv. veszélyeztető és közvetlen veszélyeztető magatartásként definiálja. Veszélyeztető magatartásról abban az esetben beszélünk, ha a beteg – mentális zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére jelentős veszélyt jelenthet, és a kezelés hiánya állapotának további romlását eredményezné.³⁸ Közvetlen veszélyeztető a magatartás akkor, ha a beteg – akut mentális zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére közvetlen és súlyos veszélyt jelent, és az azonnali kezelés hiánya állapotának további romlását

34 Vágó Z. (2024b)

35 Szabó B., Bezzeg S. (2024)

36 Sztodola T. (2023)

37 Szilassy R. (2017)

38 Eü. tv. 188. § b) pont

eredményezné.³⁹ Ebben az értelmezési rendszerben ilyen magatartásként kezelendő például a szuicid veszélyeztettség, vagy a pszichotikus zavar, amelyek kezelése a bv. szervezet számára is kitüntetett jelentőséggel bír, hiszen ezek olyan deviáns magatartások, amelyek súlyosan veszélyeztetik és sértik a bv. intézetek dinamikus biztonságát, a fogvatartás rendjét és sok esetben rendkívüli eseményt képesek előidézni.

A pszichés instabilitással összefüggő veszélyeztetettségből eredő rendkívüli események kezelése és felszámolása polgári környezetben – főszabály szerint – a Terrorelhárítási Központ hatásköre,⁴⁰ így az ön- és közveszélyes, közvetlen veszélyeztető magatartással sok esetben ők találkoznak. Ugyanakkor a bv. szervezet specifikuma, hogy egy-egy mentális instabilitásból eredő rendkívüli esemény, például önkárosítás vagy megkezdett szuicidium kezelése szakterületek közötti együttműködést igényel, hiszen a biztonsági és körletfelügyelők, az egészségügyi dolgozók, az intézeti pszichológus és reintegrációs tisztek együttes fellépése szükséges az ilyen helyzetek kezelésében és utógondozásában. Éppen ezért kijelenthető, hogy az ön- és közveszélyes állapotok kezelése rendkívül összetett feladat a bv. szervezetében.

A rendkívüli esemény kapcsán érdemes annak bv. szervezet általi értelmezésről is írni. Mint látjuk az előzőekben, a pszichológiai-pszichiátriai megközelítés elsősorban a veszélyeztető és közvetlen veszélyeztető magatartások következményeként definiálják azt. A bv. szervezet szempontjából történő meghatározás a rendkívüli eseményről azt mondja, hogy az a „fogva tartás biztonságát súlyosan sértő vagy veszélyeztető, speciális intézkedések bevezetését szükségessé tevő történés. Különösen a terrorcselekmény, a fogolyzandulás, a bv. szervezet létesítményét, eszközeit, járműveit, valamint a személyi állomány tagját vagy az elitét ért támadás, a bv. szervezet létesítményéből vagy járművéből való erőszakos kitörés, a fogolyszökés, az elítélt öngyilkossága, az elítélt halála, a bv. szervezet létesítményét vagy járművét veszélyeztető elemei csapás, jelentős tüzeset”⁴¹ – mondhatni valamennyi olyan esemény, amely a BVOP műveleti egységének működésével, és feladatellátásával kapcsolatos utasításában taxatív felsorolásra kerül. Ebből látszik, hogy a bv. szervezet sokkal tágabban értelmezi a rendkívüli jelenség témakörét, amely azért optimálisabb, mert így pontosan tudják a végrehajtói személyi állományi tagok, hogy (1) pontosan milyen események jelentenek rendkívüli eseményeket és (2) milyen kezelési lehetőségek vannak velük kapcsolatban.

Talán a leglényegesebb belső utasítás, már ami az intézkedéstámogatás pszichológiai lehetőségeinek szempontjából fontos, a büntetés-végrehajtási szervezet műveleti egységeinek működéséről szóló 26/2022. (XII. 21.) BVOP utasítás, amely taxatív sorolja fel

39 Eü. tv. 188. § c) pont

40 Lásd: a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól szóló 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet

41 Boda J. (2019) p. 483.

a bv. szervezet műveleti egységének feladatkörébe tartozó eseteket, kitér a képzési-továbbképzési rendszer szerepére és a kiválasztás folyamatára is, amelyeket áttekintve kirajzolódik a műveleti pszichológia lehetséges intézkedéstámogató alkalmazási és felhasználási lehetősége. A 4. pontban rögzített feladatok közül mindegyik kapcsán releváns a pszichológiai támogatás, különösen az a)⁴², a h)⁴³, az i)⁴⁴, a j)⁴⁵, a k)⁴⁶, az l)⁴⁷, az m)⁴⁸, az n)⁴⁹ és az o)⁵⁰ alpontokban rögzített események megvalósulásakor. Az a)-n) alpontokban rögzített cselekmények támogatása az intézkedéslélektan feladata, míg az o) alpontban rögzített, a személyi állomány képzésében való részvétel a mentálhigiénés támogatás feladatkörébe tartozik, ahogyan a VII. fejezetben rögzített kiképzési és oktatási előírások és követelmények.

A krízisintervenció és az intézkedéslélektani feladat kapcsán említést kell tenni még a büntetés-végrehajtási szervezet Csapatszolgálati Szabályzatáról, valamint a rendkívüli események felszámolási terveinek elkészítéséről szóló 4/2024. (III. 7.) BVOP utasításról, amely a rendkívüli események során követendő és elvégzendő feladatokat rögzíti, protokoll-szerűen meghatározva az egyes lépéseket. Ez a pontos meghatározás közvetve így azt is szemlélteti, hogy az intézkedéseket támogató krízispszichológus hol és miként tud belépni a rendkívüli események kezelésébe és felszámolásába.

A büntetés-végrehajtási szervezet műveleti tevékenységét támogató pszichológiai lehetőségekről

A művelet- és intézkedéstámogató pszichológia két lényeges alterületre osztható. Az egyik alterület az intézkedéslélektan, amely közvetve támogatja egyes műveletek végrehajtását, a helyszínen vagy az operatív központból. Az intézkedéslélektan a műveleti terv megtervezésétől a konkrét művelet végéig tart. A másik alterület a mentálhigiénés támogatás, ami magába foglalja egyrészt a végrehajtói állomány egyéni és csoportos mentálhigiénés gondozását, másrészt képzést, kiképzését, (pszicho)edukációját. Ha definiálni szeretnénk ezt a két alterületet, akkor azt mondhatjuk, hogy

- az *intézkedéslélektan* a konkrét, végrehajtandó, célirányos műveleteket-intézkedéseket támogató alkalmazott lélektani terület, amelynek szerepe

42 Kiemelten veszélyes és/vagy veszélyeztetett fogvatartott szállítása

43 Azonnali beavatkozást igénylő csapattevékenységben való részvétel

44 Terrorcselekmény megszakítása, felszámolása, elkövetők elfogása halaszthatatlan esetben történő végrehajtás során

45 Fogolyzandulás megszakítása és felszámolása

46 Zárkatorlasz felszámolása

47 Kitérés kísérlet megakadályozása

48 Megszökött fogvatartott felkutatása, elfogása

49 Fogvatartott erőszakos kiszabadításának megakadályozása

50 A személyi állomány képzésében való részvétel

a műveleti terv megtervezésétől a konkrét művelet végéig tart, segítve ezzel a műveleti egység feladatát, és a műveleti helyzet deeszkalálódását;

- a *mentálhigiénés támogató funkció* a műveleti/bevetési egység személyi állományának mindennapi életében vesz részt: egyrészt végzi a személyi állomány pszichés gondozását egyéni és csoportos tanácsadás, krízisintervenció, trauma- és stressz-prevenció kapcsán, másrészt részt vesz a műveleti egység (ki)képzésében és (pszicho)edukációjában.

Az intézkedéslélektan kapcsán, különösen a rendkívüli események kezelésekor olyan eljárások alkalmazását lenne célszerű adaptálni a bv. szervezetébe, mint a krízisintervenció, kríziskezelés és kríziskommunikáció. Noha a bv. szervezet műveleti egységei eltérő környezeti tényezőkkel találkoznak, mint az a polgári/civil környezetben várható (például szűk zárka, nem pedig nagy és nyílt közterület vagy nagyobb alapterületű lakás), ettől függetlenül a krízisesemények dinamikája megegyezik. Ez alapozza meg azt, hogy ugyanazok a kríziskezelő eljárások alkalmazhatók a bv. szervezetben is, mint a rendőrségnél.

A krízisintervenció a kialakult, akut krízisállapot oldására és kezelésére irányuló célzott törekvés, amelynek célja, hogy támogassa az egyént pszichés egyensúlyának stabilizálásában, rendezett lelkiállapotának mihamarabbi kialakításában.^{51, 52} *„Fontos, hogy a krízisintervenció más pszichoterápiákkal szemben az itt és most helyzetre koncentrál. Támogató, nem konfrontatív, de problémaorientált. (...) A krízisintervenció célja az egészséges életbe való visszairányítás, a biztonság megteremtése, az öngondoskodás helyreállítása és egy pozitív, önvédő jövőkép megteremtése.”*⁵³

A rendkívüli események krízisintervenciók beavatkozása rövid és célzott kell, hogy legyen. Ezek az események krízisbeavatkozással is kezelendők, nem csak a legitim fizikai erőszak monopóliumával. *„A krízisben lévő személy kifejezetten fogékony a beavatkozásra, erősen szuggerábilis, hiszen érzélemvezérelt, labilis, zaklatott, észlelése, figyelme, asszociációi, indulatai mind-mind a provokáló eseményre beszükültek. Nemcsak a befolyásolhatósága erős, hanem a motivációja is arra, hogy segítséget kapjon, beszélhessen érzéseiről, gondolatairól, fantáziáiról, minél előbb megnyugodjék. Ezt érdemes kihasználni. (...) Ebben a felfokozott lelkiállapotban lehetőség van prevencióra és viselkedéskorrekcióra is, elsősorban a konfliktusmegoldó technikákat illetően.”*⁵⁴ Ez alapozza meg az intézkedéslélektan krízisintervenciók feladatellátását.

51 Vörös V., Osváth P., Tényi T. (2021)

52 Hajduska M. (2008)

53 Hajduska-Dér N. (2019)

54 Hajduska M. (2008)

A művel- és intézkedéstámogató pszichológia közül főként az intézkedéslélektani alterület kapcsán találkozunk kutatásokkal és kutatási eredményekkel – többek között a bv. szervezet művelési állományának közreműködésével végzett empirikus kutatással.⁵⁵ Ezek a kutatások főként a stresszre, stresszkezelésre helyezik a hangsúlyt^{56, 57, 58, 59}. Ez a fókusz nem meglepő, hiszen az egyes intézkedések komoly stresszhelyzetek a beavatkozó állomány számára, legyen szó akár katonai, akár rendőrségi, akár büntetés-végrehajtási környezetről. Lehoczki összegzi, hogy a fegyveres rendvédelmi szervek állománya három úton találkozhat a stresszel: (1) a munkavégzés során megjelenő, szélsőséges esetben a kiégésig vezető stresszel, (2) a szolgálatteljesítés során bekövetkező rendkívüli események és az azokból fakadó traumatizáció során, (3) az egyes személyekkel szemben foganatosított rendészeti intézkedések (például igazoltatás, közúti ellenőrzés, szélsőséges esetben túszejtéses szituációk vagy zárkatorlasz) során.⁶⁰

Egy másik írás⁶¹ az intézkedéslélektan és a kommunikáció kapcsolatát vizsgálja. Csomós ebben kiemeli, hogy a kommunikációnkra hatással vannak előítéleteink, heurisztikus gondolkodásunk, és bizony hatással vannak a kommunikációs csatorna másik oldalán helyet foglaló vevő szociális-mentális sajátosságai is, például életkora, iskolai végzettsége, intellektusa és esetleges mentális betegségei. Ez utóbbi kapcsán jelent kihívást az ön- és közveszélyes állapotban lévő személyekkel szemben alkalmazott intézkedés, amelynek „jellegzetessége, hogy a kialakult helyzet viszonylag rövid idő alatt gyorsan változhat. Előfordulhat, hogy a kezdetben együttműködő intézkedés alá vont személy magatartása hirtelen megváltozik és passzív vagy aktív ellenszegülést, illetve támadó magatartást tanúsít az intézkedő rendőrökkel szemben. A tapasztalatok alapján a megfelelő tárgyalási taktika jelentősen hozzájárulhat ahhoz, hogy a rendőri intézkedés a lehető legkisebb sérüléssel, károkozással és jogsérelemmel fejeződjön be”.⁶² Ezek az állapotok javarészt a sürgősségi pszichiátriai ellátást igénylő állapotokból manifesztálódnak, amelyek megfelelő kommunikációs stratégiát kívánnak meg: egy aktív szuicid krízisben lévő személlyel teljesen másfajta kommunikációs stratégiát alkalmazunk, mint egy pszichológiai értelemben vett normális személlyel szemben. Éppen ezért Csomós tanulmányában megfogalmaz egy útmutatónak is tekinthető kommunikációs protokollt, amit érdemes követni a zavart, zavartan viselkedő személlyel szemben.⁶³

55 Lehoczki Á. (2023)

56 Lehoczki Á. (2023)

57 Retek A. (2023)

58 Frigy É. Gy. (2020)

59 Bolgár J., Csomós I. (2012)

60 Lehoczki Á. (2023)

61 Csomós I. (2015)

62 Csomós I. (2015) p. 17

63 Csomós I. (2015)

Az intézkedéslélektan mellett a másik alterület a mentálhigiénés támogatás területe, amely kapcsán szót kell ejteni a képzések, kiképzések fontosságáról és a tényleges pszichológiai tanácsadásról.

Mint Lehoczki írja, *„jelenleg a kiképzések – nemzetközi szintén is – elsősorban a fizikai, taktikai és szakmai felkészülésre koncentrálnak, ami természetesen rendkívül fontos, ám elhanyagolják a mentális felkészítést. Ugyanakkor fontos megérteni azt, hogy a szakmailag, taktikailag, technikailag legjobban képzett, fizikailag fitt, és tökéletesen felszerelt állomány szükséges, de nem elégséges feltétele a speciális feladatok eredményes és magas színvonalú elvégzésének, mert mindez együtt sem fogja a megfelelő teljesítményt biztosítani, ha az intézkedő mentálisan nincs felkészítve a helyzetre, amelyben ezeket az eszközöket alkalmaznia kell”*.⁶⁴ Éppen ezért mind a kiképzés ideje alatt, mind a mindennapi feladatellátás során törekedni kell a mentális egyensúly fenntartására. A mentális tréningek mellett fontos az intézkedéstaktikai, szcenárió-alapú képzés is, amely ugyancsak hozzájárul a műveleti egység tettekétségéhez.^{65, 66} Különösen annak utólagos feldolgozása és elemzése plusz töltet lehet az állomány számára.

A másik fontos feladat a mentális stabilitás folyamatos monitorozása és támogatása, hiszen a műveleti egységek tagjai fokozottan sérülékeny csoport tagjainak tekinthetők, hiszen sok esetben extrém magas stresszel és traumatikus eseményekkel találkoznak, ezek pedig negatívan befolyásolják a pszichés állapotot. Különösen egy-egy kríziskezelés és beavatkozás után célszerű a műveletben részt vevőket – akár kérésük, akár parancsnoki előírás alapján – pszichológiai konzultációra küldeni, ahogyan ennek lehetőségét a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának pszichológiai ellátásáról szóló 8/2022. (IV. 29.) BVOP utasítás is rögzíti, különösen az utasítás 19. pontja, miszerint *„az erősen traumatizáló szolgálati eseményt követő vizsgálatban a pszichológus célzott explorációt végez, és véleményt alkot az erősen traumatizáló szolgálati esemény lehetséges pszichológiai hatásaira és a további ellátási szükségletekre vonatkozóan”*. Ez a rendelkezés előremutató: amennyiben időben megtörténik a traumatikus szolgálati eseményben résztvevő személyi állományi tag pszichés támogatása, mentális állapotának felmérése és a krízisállapot kialakulásának csökkentése, úgy elkerülhető a polytraumatizáció⁶⁷ kialakulása.

64 Lehoczki Á. (2023) p. 7

65 Szabó B., Bezzeg S. (2024)

66 Sztodola T. (2023)

67 Vagyis sorozatos traumák megélése. Polytraumatizációról abban az esetben beszélünk, ha egy traumatizáló esemény folyamatosan, hosszú időn keresztül fennáll, és ebben az esetben a sok megélt trauma mintegy összeadódik, és úgy jelenik meg az ember életében.

Összegzés

A bűnügyi műveleti pszichológia összetett, komplexen alkalmazott pszichológiai terület, amely két nagyobb alterületre osztható. A felderítés-támogató elemzőpszichológia alterület igyekszik minden olyan pszichológiai alapú eljárást és módszertani megoldást átdolgozni és integrálni a bűnügyi feladatellátásba, amely segíti az elemző-értékelő munkát, ezáltal pedig orientálja és szupportálja a felderítést. A másik alterület, a művelet- és intézkedéstámogatás magába foglalja egyrészt az akut krízishelyzetek, rendkívüli események kezelését, másrészt a végrehajtói állomány pszichológiai gondozását és képzését. A gyakorlati feladatellátásba eredményesen tudhatja adaptálni számos más pszichológiai szakterület eljárásait, mint például a jelen írásban említésre kerülő pszichológiai boncolást és viselkedéselemzést, vagy a kríziskezelést támogató krízisintervenciót és kríziskommunikációt, a képzések tekintetében pedig az egyéni és a csoportos tanácsadást, a szituatív képzéseket és az önismeretet.

Amint láttuk, a bűnügyi műveleti pszichológiának jelenleg nincs egységes, konszenzuson alapuló, egzakt meghatározása, sem szisztematikus módszertana, ahogyan alkalmazhatóságának lehetőségei sincsenek tisztán lefektetve. Ettől függetlenül viszont a bv. szervezet rendelkezik olyan belső szabályozókkal, amelyek közvetlenül meg tudják határozni a műveleti pszichológia szervezeten belüli jogi kereteit.

Alkalmazott műveleti pszichológiai terület	BVOP utasítás
Felderítés-támogató elemzőpszichológia	<ul style="list-style-type: none"> • 23/2023. (III. 29.) BVOP utasítás
Művelet- és intézkedéstámogató lélektan	<ul style="list-style-type: none"> • 18/2020. (V. 29.) BVOP utasítás • 8/2022. (IV. 29.) BVOP utasítás • 26/2022. (XII. 21.) BVOP utasítás • 4/2024. (III. 7.) BVOP utasítás

4. táblázat: A bv. szervezetben alkalmazott műveleti pszichológia keretrendszerének lehetőségeit biztosító belső jogi szabályozók⁶⁸

A bv. szervezet belső szabályozói megteremtik a műveleti pszichológiai tevékenység kidolgozásának, bevezetésének és adaptálásának lehetőségét. A kockázatelemzésre vonatkozó 23/2023. (III. 29.) BVOP utasítás lehetőséget biztosít a Felderítési Főosztály elemző-értékelő módszertani eljárásainak fejlesztésére, míg a műveleti egység működésére vonatkozó BVOP utasítás mind a krízishelyzetek kezelését szolgáló intézkedéslélektan az állomány kiválasztását, valamint kiképzését és oktatását segítő mentálhigiénés támogató funkció kapcsán megteremti a jogi kereteket és az adaptálás alapjait.

Jelen írásból is kirajzolódik, hogy a műveleti pszichológiának jelenleg nincs egységes, konszenzuson alapuló, egzakt meghatározása, ahogyan szisztematikus módszertana sem, ugyanakkor kétségtelen, hogy amint túllép a kezdeti nehézségeken és lefektetésre

⁶⁸ Forrás: a szerző saját szerkesztése.

kerülnek az alap mérőföldkövek, olyan alkalmazott pszichológiai területté képes válni, amely a bv. szervezetében is komoly eredményeket érhet el. Ennek érdekében érdemes a jövőben olyan alap és alkalmazott kutatásokat, összefoglaló tanulmányokat készíteni, amelyek egyrészt a műveleti pszichológia eljárásait és módszertani lehetőségeit vizsgálja büntetés-végrehajtási környezetben, másrészt azt megvizsgálni, hogy milyen bv. szervezeten belül felmerülő biztonsági kérdésekre és kihívásokra tud eredményesen reagálni ez a pszichológiai terület.

Felhasznált irodalom

- 4/2024. (III. 7.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Csapatszolgálati Szabályzatáról, valamint a rendkívüli események felszámolási terveinek elkészítéséről
- 8/2022. (IV. 29.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának pszichológiai ellátásáról
- 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet feladatairól
- 18/2020. (V. 29.) BVOP utasítás a fogvatartotti krízisek, öngyilkossági kísérletek és önártalmak megelőzéséről
- 23/2023. (III. 29.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet biztonsági célú kockázatelemzési tevékenységének szabályairól
- 26/2022. (XII. 21.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet műveleti egységeinek működéséről
- 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
- Ambrus Éva (2020): Of Ends and Means: The Integration of Psychological Operations and Cyber Operations. *Honvédségi Szemle*, 148(2), p. 102–111. DOI: <https://doi.org/10.35926/HDR.2020.2.7>
- Amritha, Roy – Parvana, P. – Riza, K. S. – Rao, Isukapatla Arjun (2025): Psychological autopsy: Overview of equivocal deaths, suicides and homicide-suicides. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, p. 110. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2025.102813>
- Andó Sándor (2020): A fokozott készenléti állapot néhány missziós vonatkozása. *Honvédségi Szemle*, 148(5), p. 82–95. DOI: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.7>
- Andó Sándor (2024): A Magyar Honvédség 1990. utáni katonapszichológiai szaktevékenységének elemző értékelése. Doktori (PhD) értekezés, NKE HDI, Budapest
- Boda József (2019): Rendészettudományi szaklexikon. Dialóg Campus, Budapest
- Bolgár Judit – Csomós István (2012): A rendőrségi bevetési feladatok követelményeihez kapcsolódó kiválasztási eljárások fejlesztése, különös tekintettel az extrém stressz reakciókra. *Hadtudományi Szemle*, 5(2), p. 268–278.
- Csomós István (2015): Intézkedés-lélektan és kommunikáció. NSZFI, Budapest
- Frigy Éva Gyöngyi (2020): A rendvédelmi és honvédelmi beavatkozási állományt érő munkahelyi stresszfaktorok és hatások. *Hadtudományi Szemle*, 13(2), p. 93–109. DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2020.2.8>
- Hajduska Marianna (2008): Krízislélektan. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

- Hajduska-Dér Noémi (2019): Krízisintervenció a gyakorlatban – az öngyilkosság krízise. A klinikai szakpszichológus szerepe a krízisosztályon. In: Kapitány-Fővény Máté – Koncz Zsuzsa – Varga S. Katalin (szerk.): Klinikai szakpszichológia a gyakorlatban – Útirányok, Medicina Könyvkiadó, Budapest, p. 25–48.
- Lehoczki Ágnes (2023): Intézkedéslélektan intenzív stresszhelyzetben. NKFI, Budapest
- Markolt Norbert (2010): A debriefing: Egy krízisintervenció módszer bemutatása és alkalmazásának lehetőségei a Magyar Honvédségben. Honvédorvos, 62 (1–2), p. 85–95.
- Mohamad, Zhooriyati Sehu – Afkar, Aniq Luqman Shamsul (2022): The Application of Psychological Operation (PSYOP): A Case Study on The Siege of Sauk. Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities, 7 (7), p. e001643. DOI: <http://dx.doi.org/10.47405/mjssh.v7i7.1643>
- Narula, Sunil (2004): Psychological Operations (PSYOPs): A Conceptual Overview. Strategic Analysis, 28 (1), p. 177–192.
- Posa, Franco – Leone, Jessica – Rondinelli, Valeria – Sclavi, Francesco – Posa, Matteo (2023): Psychological Autopsy Structured on Individual Cases: Methodological Considerations for A New Protocol. Medical Research Archives, 11 (4). DOI: <https://doi.org/10.18103/mra.v11i4.3719>
- Retek Amadé (2023): Az intézkedéstartaktika pszichológiájáról. „ERŐ – SZAK – TUDÁS”. NKFI, Budapest
- Sablone, Sara – Bellino, Mara – Cardinale, Andrea Nicola – Violante, Maria Grazia – Risola, Roberta – Magno, Antonella – Pierro, Vincenzo – Grattagliano, Ignazio (2024): Psychological Autopsy: A Powerful Tool in Forensic Investigations. Forensic Science, 4, p. 635–646. DOI: <https://doi.org/10.3390/forensicsci4040044>
- Saxena, Geetika – Saini, Vineeta (2017): Psychological Autopsy – A Way to Revealing the Enigma of Equivocal Death. International Journal of Forensic Sciences, 2 (2). DOI: <http://dx.doi.org/10.23880/IJFSC-16000123>
- Schild Marianna (2014): A katonai létből adódó krízishelyzetek pszichológiai hátterei. Műszaki Katonai Közlöny, 24 (1), p. 259–274.
- Shneidman, Edwin S. (1994): The Psychological Autopsy. American Psychologist, 49 (1), p. 75–76.
- Szabó Bálint – Bezzeg Sebastian (2024): Országos törzsfoglalkozás a Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben. Börtönügyi Szemle, 1., p. 85–101.
- Szilassy Roland (2017): A radikalizációból eredő új kihívások a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle, 1., p. 73–85.
- Sztodola Tibor (2023): A fogolyzandulás hatása a fogvatartás biztonságára, valamint a nemzetbiztonságra. Börtönügyi Szemle, 4., p. 77–93.
- Vágó Zoltán (2024a): A mintázatok jelentősége a dinamikus biztonság fogalmi rendszerében. Börtönügyi Szemle, 1., p. 103–121.
- Vágó Zoltán (2024b): A rendkívüli események megelőzését célzó adatelemzések végzése mesterséges intelligencia alkalmazásával. Börtönügyi Szemle, 4., p. 75–94.
- Vörös Viktor – Osváth Péter – Tényi Tamás (2021): Pszichiátriai sürgősség – pszichiátriai sürgősségi állapotok. In: Németh Attila – Füredi János – Lazáry Judit – Somlai Zsuzsanna (szerk.): A pszichiátria magyar kézikönyve. 6. átdolgozott és bővített kiadás, Medicina Könyvkiadó, Budapest, p. 769–791.

Hezam Leila Melinda

TÖRÉSVONALAK MENTÉN ÉPÍTKEZNI – HIT ÉS JÓLLÉT METSZÉSPONTJAI A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

*Building along fault lines – Intersections of faith
and well-being in the prison service*

TANULMÁNY

A büntetés-végrehajtás reintegrációs diszkurzusa szinte teljesen negligálja a vallásgyakorlás kriminálprevenációs potenciálját, noha annak személyiségformáló hatása empirikusan is igazolható. A tanulmány alapállítása szerint a vallás nem csupán alapjog, hanem jelenleg alulhasznosított társadalmi reintegrációs erőforrás, amely képes csökkenteni a visszaesés valószínűségét. Jelen írás kvantitatív adatokra építve érvel amellett, hogy a hit nem pusztán kognitív újraértelmezési keret, hanem a jóllét egyik erőforrása is, amely a reintegrációt nem kívülről befelé, hanem belülről kifelé indítja el. E narratíva integrálása elkerülhetetlen a jövő büntetés-végrehajtási gyakorlatában.

Kulcsszavak: vallásalapú reintegráció, kriminálprevenáció, spirituális reziliencia, kognitív újraértelmezés, magatartás-transzformáció

The discourse on reintegration in the prison service largely neglects the crime prevention potential of religious practice, even though its personality-forming effect has been empirically demonstrated. According to the core thesis of this study, religion is not only a fundamental right, but also a currently underutilized social reintegration resource that can reduce the likelihood of recidivism. Based on quantitative data, this paper argues that faith is not merely a cognitive lens for reinterpretation, but also a resource of well-being that initiates reintegration not from the outside in, but from the inside out. The integration of this narrative is inevitable in the future practice of the prison service.

Keywords: religion-based reintegration, crime prevention, spiritual resilience, cognitive reinterpretation, behavioral transformation

Bevezetés

A büntetés-végrehajtási intézetekben (a továbbiakban: bv. intézetek) élők mentális állapota a nemzetközi és hazai kutatások szerint egyaránt kiemelt kockázatot hordoz: a bezártság, az autonómia hiánya, a társas kapcsolatok beszűkülése és a kiszolgáltatottság együttesen olyan pszichés terhelést eredményezhetnek, amely a pozitív érzelmek és a jóllét elemeinek jelentős csökkenésével jár. A depresszív hangulat, a szorongás, a reményvesztettség és az érzelmi ingadozások gyakoriak, miközben az öröm, a biztonságélmény és az érzelmi stabilitás korlátozottan hozzáférhetőek a fogvatartottak számára. E sajátos környezetben különösen fontos mindaz, ami képes növelni, vagy fenntartani a pozitív érzelmi állapotokat.

A vallásosság szerepét a jóllét és a pszichológiai stabilitás terén széleskörű kutatások vizsgálják világszerte. Bár a vallás protektív hatásának mértéke és mechanizmusa összetett és sokváltozós, egyre több empirikus bizonyíték utal arra, hogy a hitbeli keretek, a spirituális gyakorlatok és a közösséghez tartozás élménye érzelmi erőforrásként működhet. Különösen igaz ez olyan extrém vagy megterhelő élethelyzetekben, mint amilyen a szabadságvesztés.

A vallás és a tudomány viszonyával kapcsolatosan gyakran felmerül az a kérdés, hogy a hit miként illeszthető be a tudományos kutatás tágabb értelmezési keretébe. Ezzel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy a modern tudomány alapját az a meggyőződés adta, hogy a világban rend uralkodik, és az ember képes e rend megismerésére.¹

E felismerés máig releváns: a tudományos vizsgálódás és a vallási világnézet nem szükségszerűen állnak egymással szemben, sőt bizonyos esetekben kiegészíthetik egymást abban, hogy a valóság mélyebb összefüggéseit értsük meg. A vallás jóllétre gyakorolt hatásainak kutatása éppen ilyen metszéspontot képez: empirikus adatokon alapul, ugyanakkor olyan jelenségeket vizsgál, amelyek sok ember életében spirituális jelentőséggel bírnak.

A jelen vizsgálat célja a hazai büntetés-végrehajtási környezetben eddig kevésbé tanulmányozott összefüggés feltárása: a vallásosság és a jóllét egyik alapvető dimenziója, az öröm megélése közötti kapcsolat vizsgálata. Míg a börtönkutatások gyakran a vallás reintegrációs vagy normakövetést segítő hatásait elemzik,² jóval kevesebb figyelem irányult arra, hogy a hit miként hat a fogvatartottak érzelmi állapotára. Pedig a pozitív érzelmek – így az öröm – kulcsszerepet játszanak a megküzdésben, az önszabályozásban, a viselkedésformálásban és közvetve a reintegráció sikerességében is.

1 Szabados Á. (2021) p. 114–116.

2 Például: Bergan A.-J., McConatha, T. (2001); Kopp M. et al. (2004); Jang, S. J. et al. (2017); Makridis, C. et al. (2020)

E kutatás kiindulópontja az a hipotézis volt, hogy a vallásosság érzelmi védőfaktorként jelenhet meg a börtönkörnyezetben, és hozzájárulhat az öröm magasabb szintű megéléséhez. A cikk arra keresi a választ, hogy a vallásos fogvatartottak körében kimutatható-e a pozitív érzelmek erőteljesebb jelenléte, és ez a kapcsolat milyen pszichológiai folyamatokon keresztül értelmezhető.

A vallás, mint a jóllét közvetítője

A büntetés-végrehajtási intézetek zárt környezete olyan sajátos élethelyzetet teremt, amely alapvetően formálja a fogvatartottak pszichés alkalmazkodását. A hétköznapi stresszorok – az intézményi struktúra, a döntési szabadság korlátozása, a jövőkép bizonytalansága és a társas kapcsolatok beszűkülése – olyan állandó terhelést jelentenek, amelyek a pozitív érzelmek fennmaradását különösen megnehezítik. A jóllét és az érzelmi egyensúly kérdése ezért nem pusztán egyéni, hanem intézményi szintű kihívás is, amely alapvetően befolyásolja a börtönön belüli életminőséget és az eredményes reintegráció lehetőségét.

A vallásosság és a spiritualitás ebben a kontextusban sajátos szerepet tölthet be. A nemzetközi kutatások egybehangzóan rámutatnak, hogy a hithez, rituálékhoz és vallási közösségekhez való kapcsolódás olyan pszichológiai erőforrás, amely segítheti az érzelmi stabilizációt és a megküzdési képességeket. A vallási gyakorlatok – az imádság, a közösségi alkalmak, a szertartások – strukturált érzelmi teret biztosítanak, amelyben a fogvatartottak értelmezni tudják saját helyzetüket, és képesek lehetnek reményt, értelemélményt vagy biztonságérzetet meríteni. A hit keretei nem feltétlenül csökkentik a külső terhelést, de hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az egyén más jelentéstartalommal és érzelmi reakcióval forduljon a nehézségek felé.

A hazai szakirodalomban a fogvatartottak vallásosságának pszichológiai és érzelmi hatásai eddig kevés figyelmet kaptak. A jelen tanulmány ezért arra vállalkozik, hogy empirikus módon vizsgálja: milyen kapcsolat áll fenn a vallásosság és a jóllét egyik kulcseleme, az örömezzet között. A vizsgálat egy szélesebb, több intézetben végzett kutatás részeként valósult meg, amely a fogvatartottak vallási életének struktúráját, motivációit és pszichés jellemzőit térképezte fel.

A cikk e kutatás egy specifikus szeletére fókuszál: arra, hogy a vallásosság milyen módon járulhat hozzá a pozitív érzelmi tónus erősödéséhez. A cél nem az volt, hogy a vallásosságot minden esetben univerzális védőfaktorként tételezzük, hanem hogy feltárjuk: a vallásgyakorlás, a hitbeli identitás és a vallási közösségekhez való tartozás milyen mértékben kapcsolódik az öröm megéléséhez a börtönkörnyezetben.

Az öröm bevonását több ok indokolta. Egyrészt a pozitív érzelmek bizonyítottan szerepet játszanak a megküzdési folyamatokban és a pszichés ellenállóképességben; hiányuk pedig gyakran összefügg az intézeti alkalmazkodási problémákkal. Másrészt a valláshoz kötődő gyakorlatok számos nemzetközi kutatásban kimutatható módon támogatják az érzelmi egyensúly fenntartását. A jelen vizsgálat hipotézise ezért arra irányult, hogy a vallásosság milyen összefüggést mutat a pozitív érzelmek egyik alapvető komponensével, az örömmérettel, és hogy ez a kapcsolat milyen módon értelmezhető a reintegráció szempontjából.

Kiindulópontom az volt, hogy a pozitív érzelmek – így az öröm – nem csupán az egyéni jóllét indikátorai, hanem olyan pszichológiai erőforrások, amelyek segíthetnek a normakövetésben és az önszabályozásban. Amennyiben a vallásosság valóban elősegíti az örömmérettel magasabb szintű megélését, úgy ez a reintegráció egyik kevésbé vizsgált, de lényeges aspektusaként is értelmezhető.

Módszertan

A kutatás mintája és az adatfelvételi környezet

A vizsgálat lefolytatására 2024-ben került sor, összesen 321 fő férfi fogvatartott bevonásával, az ország hét büntetés-végrehajtási intézetében:

- Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön,
- Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Váci Fegyház és Börtön,
- Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Zala Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet,
- Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet.

A célcsoport homogénnek tekinthető abban az értelemben, hogy valamennyi résztvevő férfi volt, és jogerős szabadságvesztés-büntetését töltötte. A mintában különböző végrehajtási fokozatok (fogház, börtön, fegyház), eltérő bűncselekménytípusok, és változó büntetés-tartamok is jelen voltak, ami lehetővé tette a vallásosság és örömmérettel széles spektrumának vizsgálatát. A kutatás anonim, önkéntes és önkitöltős kérdőívvel zajlott. A kérdőív kitöltése csoportos, felügyelt körülmények között történt, a kutató jelenlétében, ami a megértést segítette és növelte az adatminőség megbízhatóságát.

Mérőeszközök és változók

A kutatás során olyan kérdőívet alkalmaztam, amely több, validált skálát tartalmazott. A jelen tanulmány szempontjából három fő dimenzió volt meghatározó: a vallásosság

különböző aspektusai, az örömrézetet és pozitív érzelmeket mérő tételek, valamint az elemzések tisztaságát biztosító kontrollváltozók.

A vallásosságot több komponens mentén vizsgáltam, így a vallásosság jellegét (extrinzik társas/extrinzik személyes/intrinzik vallásos), valamint a vallásgyakorlás gyakoriságát (havonta legalább két alkalommal istentiszteletre látogató).

Az „örömrézetet és a pozitív érzelmeket” a WHO (Egészségügyi Világszervezet) által kidolgozott jóllét kérdőív releváns tételei mérték, amelyek az öröm átélését, a vitalitást (aktivitást), az élénkséget és az érdeklődés jellegét vizsgálták. Az elemzések során több kontrollváltozót is bevontam, így például életkort, iskolai végzettséget, ítélet időtartamát, bűncselekmény-típust és végrehajtási fokozatot. Ezek bevonása azért volt szükséges, hogy pontosan elkülöníthető legyen: vajon a vallásosság önállóan is magyarázza-e az örömrézet magasabb szintjét, vagy a kapcsolat más háttértényezők közvetett hatásából ered. Az adatelemzés SPSS programmal történt, statisztikai eljárások alkalmazásával. Az elemzési stratégia célja az volt, hogy megbízható empirikus bizonyítékot szolgáltatson arra, milyen módon és milyen feltételek mellett járulhat hozzá a vallásosság a pozitív érzelmi állapotok fennmaradásához a börtönkörnyezetben. A kutatás minden részlete megfelelt a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága kutatásetikai előírásainak és az MTA etikai ajánlásainak. A résztvevők anonimitása, az adatok bizalmassága és a részvétel önkéntessége minden esetben biztosított volt.

A kérdőív

A WHO 5 tételes kérdőíve a civil társadalmat vizsgáló kutatások körében az egyik leggyakrabban használt mérési eszköz, amely a szubjektív jóllétet méri, büntetés-végrehajtási környezetben pedig ez idáig nem használták. Nemzetközi népszerűsége vélhetően annak köszönhető, hogy rövid, nyelvezete egyszerű, így kevés fordítási problémát okoz, és széles körben alkalmazható, a megküzdési stratégia vizsgálatától a depresszió kiszűrésig hasznosítható.³ Az eredeti kérdőívet (Well-Being Index, WBI) a WHO 1982-ben dolgozta ki azzal a céllal, hogy az életminőség vizsgálata ne csak az addig megfigyelt negatív mutatók elemzésére terjedjen ki (úgy mint szorongás, depresszió), hanem a pozitív jellemzőkre is. A kérdőív eredetileg 28 tételből állt, majd felmerült a rutinszerű alkalmazás igénye az egészségügyben, így került sor az 1996-ban Bech által publikált öttételes mérőeszköz kidolgozására.⁴ A magyar adaptáció a Hungarostudy 2002. évi országos reprezentatív lakossági egészségfelmérés keretében készült mintegy 12 668 fő részvételével.⁵

3 Winther, T. C. et al. (2015) p. 167–176.

4 Bech, P. (2004) p. 15–16; Susánszky É. et al. (2006) p. 247–255.

5 Susánszky É. et al. (2006) p. 247–255.

Az 5 tételes kérdőív, amelyet jelen tanulmány empiriája is felhasznál, a vizsgálati alany általános közérzetéről nyújt információt a megelőző kétéves időszak alapján. Mivel a kérdőívnek nem voltak olyan itemjei, amelyek kifejezetten negatív állapotot vizsgáltak volna – azaz a kérdések pozitív jelenségekre kérdeztek rá és annak hiánya utal a rosszabb mentális állapotra – nem tettem különbséget reintegrációt támogató és akadályozó tényezők között. A kérdőív a négyfokú Likert-skála (1= egyáltalán nem jellemző; 2= alig jellemző; 3= jellemző; 4= teljesen jellemző) módszerét alkalmazza. A Hungarostudy által elvégzett hazai validálás után a jelen kutatásban alkalmazott egyes itemek az alábbiak szerint kerültek kódolásra.

Sorszám	Item	Kódolás
1	Az elmúlt két hét során érezte-e magát vidámnak és jókedvűnek?	öröm
2	Az elmúlt két hét során érezte-e magát nyugodtnak és ellazultnak?	nyugalom
3	Az elmúlt két hét során érezte-e magát aktívnak és élénknek?	vitalitás
4	Az elmúlt két hét során érezte-e magát ébredéskor frissnek és élénknek?	reggeli élnétség
5	Az elmúlt két hét során érezte-e, hogy a napjai tele voltak számára érdekes dolgokkal?	érdeklődő viszonyulás

1. táblázat: WBI-5 kérdőív kódolása⁶

Az egészség fogalma napjainkban egyre inkább a figyelem középpontjába kerül, azonban nincs egységes definíciója. A XX. században megjelenő pozitív megközelítések vezettek a WHO 1946-os meghatározásának kialakításához, amely szerint az egészség a fizikai, mentális és szociális jóllét tökéletes állapota, nem csupán a betegség vagy fogyatékosság hiánya. Az idők során a definíció számos kritikát kapott, ami arra ösztönözte a WHO-t, hogy új mentális egészségdefiníciót alkosson. Az új megközelítés már nem tartalmazza az elérhetetlen tökéletesség fogalmát, hanem hangsúlyozta az adaptációs képesség fontosságát: „A mentális egészség egy olyan állapot, amelyben az (1) egyén képes felismerni saját képességeit, (2) megküzdeni az élet természetes stresszeivel, (3) hatékonyan és eredményesen dolgozni, valamint (4) beilleszkedni és aktívan részt venni a közösségében” (WHO 2018).⁷

A kérdőív elemei közül az öröm minden vizsgált fogalmi elemhez kapcsolódik, mivel:

- az örömezzet átélő egyének általában jobban értékelik saját képességeiket, ezzel magabiztosabban léphet be bizonyos társadalmi helyzetekbe;
- az örömezzet erősítheti a megküzdési stratégiákat, mint a pozitív gondolkodást és az optimizmust;

⁶ A szerző szerkesztése.

⁷ Malét-Szabó E. (2020) p. 186.

- az öröm motiváló erőként funkcionál, amely javítja az egyén munkahelyi hatékonyságát és elégedettségét, amely a társadalmi visszailleszkedés szempontjából kiemelten hangsúlyos;
- az örömezőtet erősíti a társas kapcsolatokat, mivel az öröm megosztása másokkal, illetve az örömteli közösségi élmények fokozzák az egyén szociális kapcsolódását. Ez elősegíti az aktív részvételt a közösségben és a társadalmi reintegrációt.

A fentiekre tekintettel kutatásomban az öröm tényezőjét vizsgáltam. Elemzésem során fontosnak tartottam a hatékonyság szempontjából lényeges szignifikanciaérték vizsgálatát is.

Az előzetes hipotézisem szerint a pozitív érzelmek jelentős mértékben hozzájárulhatnak az egyének társadalmi normákhoz és etikai elvekhez való alkalmazkodásához. Ennek eredményeképpen az öröm, mint a pozitív érzelmek egyik alapvető összetevője, elősegítheti a belső motiváció erősödését a helyes cselekedetek iránt, valamint csökkentheti a bűncselekmények elkövetésének valószínűségét.

Megbeszélés

Szociodemográfiai háttér

A minta 321 férfi fogvatartottból állt, akik az ország hét büntetés-végrehajtási egységéből kerültek bevonásra. A szociodemográfiai adatok a következő képet mutatják:

- átlagéletkor: 40 év,
- jellemző végzettség: 8 általános (a többség legmagasabb iskolai végzettsége),
- leggyakoribb bűncselekmény: vagyron elleni deliktumok,
- végrehajtási fokozat: jellemzően börtön,
- családi kriminalizáció: nem jellemző a családban büntetett előélet,
- szülői háttér: jellemzően egyik, vagy mindkét szülő elhalálozott,
- a szabadságvesztés eddig letöltött időtartama az adatfelvételnél: 2 év 1 hónap – 4 év közötti intervallum.

Ezek az adatok jelzik, hogy a vizsgált populáció szociokulturálisan alacsonyabb iskolázottságú, jellemzően hosszabb ítéleteket töltő, kumulált hátrányokkal terhelt csoportot alkot. Éppen ezért különösen jelentős, ha ebben a közegben bármely tényező – így a vallás – érzelmi védőhatással bír.

Örömrzet a teljes mintában

WHO-kérdőív - Öröm faktor			
		Gyakoriság (fő)	Arány (%)
Likert skála értékei	1.	36	11,2
	2.	109	34,0
	3.	111	34,6
	4.	65	20,2
	Összesen	321	100,0

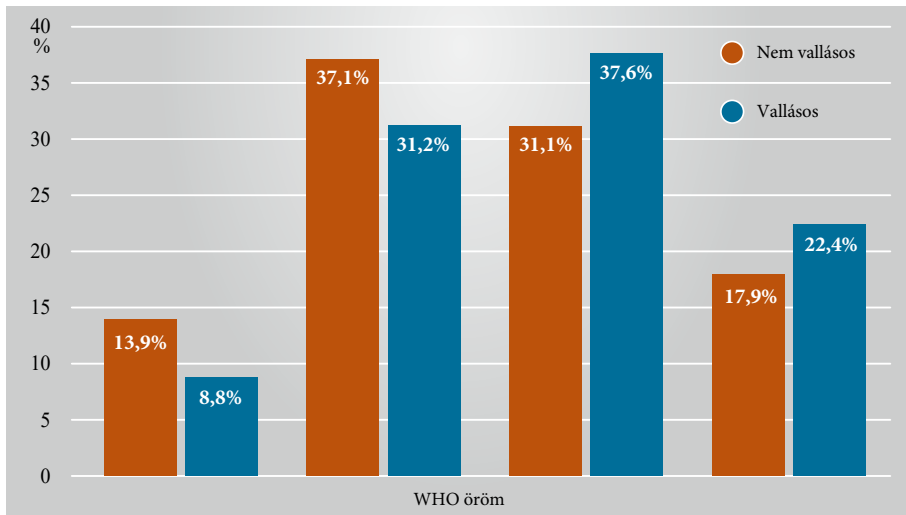
2. táblázat: Örömrzet a teljes mintában a fogvatartottaknál⁸

A WBI-5 skála eredményei alapján az öröm fontos érzelmi tényezőnek bizonyult mind a vallásos, mind a nem vallásos csoportban. A teljes mintában:

- 54,8% (176 fő) úgy vélekedett, hogy az elmúlt két hétben jellemző volt rá az örömrzet.

Ez az arány a büntetés-végrehajtási környezet ismeretében figyelemre méltó, hiszen azt sugallja, hogy a fogvatartottak jelentős része képes pozitív érzelmeket megélni a magas terhelés ellenére is.

Az adatok arra utalnak, hogy a fogvatartottak érzelmileg adaptív stratégiákat alakítanak ki, amelyek a későbbi reintegráció szempontjából kulcsfontosságúak lehetnek. A pozitív érzelmelek fennmaradása ugyanis a belső pszichés rugalmasság egyik indikátora.

1. ábra: Örömrzet a fogvatartottaknál a vallásos és nem vallásos almintákban⁹

⁸ A szerző szerkesztése.

⁹ A szerző szerkesztése.

A minta megoszlását tekintve 170 fő volt vallásos és 151 fő nem vallásos résztvevő.

A vallásos fogvatartottak körében az örömrzet jóval magasabb arányban jelent meg (összevonva a könnyebb értelmezhetőség érdekében a 3. és 4. kategóriát):

- vallásosak: 60%,
- nem vallásosak: 49%.

A több mint 10 százalékpontos különbség érdemi tendenciára utal. A vallásos fogvatartottak magasabb örömrzete több tényezőből táplálkozhat: értelmezési keretet ad a nehézségekhez, reményforrásként funkcionál, strukturált rituálékat biztosít, közösségi élményt, elfogadást nyújt, érzelmi szabályozást támogat.

Ugyanakkor a statisztikai próba ($p=0,218$) alapján a kapcsolat nem bizonyult szignifikánsnak, ami azt jelzi, hogy más tényezők (például közösségi élmények, családi kapcsolatok, intézeti programszervezettség) is befolyásolhatják az eredményeket.

Ennek ellenére a különbség iránya és mértéke alátámasztja a feltevést, hogy a vallás – legalább részben – érzelmi stabilizáló funkcióval bírhat a fogvatartottak számára.

A pozitív érzelmek jelenléte további fontos összefüggésekre mutat rá. A pszichológiai szakirodalom szerint a magasabb örömszint összefügg:

- alacsonyabb impulzivitással,
- erősebb jövőorientációval,
- jobb együttműködési hajlandósággal,
- magasabb normakövetéssel,
- alacsonyabb visszaesési kockázattal.

Bár jelen kutatás nem vizsgálta közvetlenül a visszaesést, az örömrzet és a vallásosság kapcsolata arra utalhat, hogy a hit érzelmi védőhálót nyújthat a fogvatartottak számára, amely a későbbi viselkedéses kimeneteket is befolyásolhatja.

Az örömrzet mellett a vitalitás – vagyis az életerő, energikusság és belső motiváció érzése – alapvető pszichológiai erőforrás a sikeres reintegráció szempontjából, mert közvetlenül befolyásolja a fogvatartottak aktivitását, kezdeményező-készségét és belső érzelmi stabilitását.

Azok az egyének, akik magasabb vitalitással rendelkeznek, nagyobb eséllyel vesznek részt konstruktívan a börtönprogramokban, képesek tartósabb önszabályozásra, és motiváltabbak lehetnek a jövőbeli, normakövető életvezetés kialakítására.

A vitalitásra vonatkozó eredmények még markánsabb különbséget mutattak:

- nem vallásos fogvatartottak: 55%-nál jelent meg magas vitalitás,
- vallásos fogvatartottak: 67,1%-nál magas vitalitás.

A kapcsolat marginálisan szignifikáns volt ($p=0,051$), ami erősíti azt a felvetést, hogy a vallásosság nem csupán örömmérzetben, hanem energetikai, életerő-dimenzióban is támogató erő lehet.

A börtönkörnyezetben, ahol a társas támasz szűkös, a többszoros hatások különösen jelentősek. A kutatás fontos implikációja, hogy az érzelmi jóllét – így az örömmérzet és vitalitás – nem pusztán pszichológiai változó, hanem reintegrációs indikátor is. A pozitív érzelmi tónus megléte elősegítheti a börtönön belüli adaptációt és a kinti visszailleszkedés sikerességét.

Következtetések

A vizsgálat eredményei alapján megállapítható, hogy a vallásosság mérsékelt, de értelmezhető kapcsolatban áll az örömmérzet és a pozitív érzelmi tónus magasabb szintjével a fogvatartott férfiak körében. A kapcsolat nem kizárólagos és nem determinisztikus, ugyanakkor következetes mintázatot mutat: a vallásgyakorlás, a hitbéli meggyőződés és a vallási közösséghez tartozás egyaránt hozzájárulhat a pozitív érzelmek fenntartásához a börtönkörnyezetben.

A vallásosság ebben az értelemben nem csupán a megküzdés egyik formája, hanem olyan pszichológiai és érzelmi erőforrás, amely a fogvatartotti jóllét több dimenziójára is kedvező hatással lehet. A pozitív érzelmek és az örömmérzet – ahogyan azt a jóllételeméletek is hangsúlyozzák – hozzájárulnak a reményezés, az önszabályozás, az önkontroll és a proszociális viselkedési minták erősítéséhez. Ebből következően a vallásosság érzelmi hatásai közvetve a reintegrációs potenciálra is hatással lehetnek, ami a büntetés-végrehajtási gyakorlat számára releváns szempont.

A kutatás korlátai között meg kell említeni azonban az önbevalláson alapuló mérőeszközök természetes torzításait, valamint a fogvatartotti környezet heterogenitását. Mindazonáltal a feltárt összefüggések egyértelműen jelzik, hogy a vallás szerepe a börtönkörnyezetben túlmutat pusztán rituális gyakorlatokon: érzelmi támaszt nyújthat.

A további kutatások számára ezért indokolt lehet longitudinális vizsgálatok elvégzése, kvalitatív interjúk bevonása, valamint a vallási közösségekhez való kapcsolódás hosszabb távú hatásainak vizsgálata a reintegrációra és a visszaesésre nézve. A jelen

tanulmány azonban így is hozzájárul a vallás protektív szerepének megértéséhez, különösen a börtönpszichológiai és reintegrációs kontextusban.

Fontos kérdés, hogy melyek a fentebb ismertetett kutatási eredmények gyakorlati következményei a büntetés-végrehajtás számára. A vizsgálat azt jelzi, hogy az intézetekben működő vallási programok – legyenek akár felekezeti alkalmak, lelkipásztori beszélgetések vagy közösségi csoportok – a jóllét szempontjából is pozitív hatással lehetnek. A vallásosság mint érzelmi védőfaktor bevonható lehet a reintegrációs programokba, a terápiás közösségek munkájába, valamint a konfliktuskezelő és megküzdési technikák fejlesztésébe. Ez nem azt jelenti, hogy a vallási tartalmak „kötelező érvényű” megoldást jelentenek, hanem azt, hogy a hit sok esetben valódi pszichológiai és érzelmi erőforrást biztosít azok számára, akik számára ez fontos.

Záró gondolatok

A tudományos kutatások – még ha alapvetően empirikus módszerekkel dolgoznak is – gyakran hordoznak metafizikai implikációkat. Ezek nem előzetes világnézeti feltételezések, hanem olyan mélyebb következtetések, amelyek a vizsgált jelenségek természetéből adódnak. A metafizikai implikáció fogalma arra utal, hogy bizonyos eredmények – például a vallás érzelmi stabilizáló hatása – túlmutathatnak a kizárólag anyagi magyarázatokon, és a valóság olyan rétegeit érinthetik, amelyekhez a tudomány csak közvetetten fér hozzá.¹⁰

A jelen kutatás eredményei is ebbe az irányba mutatnak. Ha ugyanis a vallás – legyen szó hitbéli meggyőződésről, közösségi kötődésről vagy rituális gyakorlatokról – képes növelni az örömeztet, csökkenteni a szorongást és fenntartani a reményt a börtönkörnyezetben, akkor ez azt jelzi, hogy a spiritualitás valós pszichológiai és érzelmi funkciót tölt be. A pozitív érzelmek jelenléte pedig nem pusztán egyéni jólléti mutató, hanem a normakövetés, a társas együttműködés, a megküzdés és végső soron a sikeres reintegráció egyik kulcseleme.

Mindez gyakorlati következményekkel jár a büntetés-végrehajtás szakmai rendszerére nézve. A vizsgálat eredményei arra utalnak, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben működő vallási programok – legyenek akár csoportfoglalkozások, lelkipásztori beszélgetések vagy közösségi alkalmak – nem csupán spirituális vagy kulturális szerepet töltenek be. A vallásosság érzelmi védőfaktorként való alkalmazása beilleszthető a reintegrációs modellekbe, a terápiás és reintegrációs programokba, sőt a konfliktuskezelést és megküzdést támogató módszertanokba is. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a vallás nem univerzális megoldás: nem minden fogvatartott számára jelent

¹⁰ Szabados Á. (2021) p. 118.

tényleges erőforrást. Azok számára azonban, akik számára értékkel bír, a hit jelentős érzelmi és motivációs támaszt adhat.

A vallás protektív hatásainak vizsgálata ezért egyszerre tekinthető tudományos, szakpolitikai és társadalmi feladatnak. A jelen tanulmány ehhez a folyamathoz járul hozzá azzal, hogy empirikus adatokkal támasztja alá: a spiritualitás és az emberi jóllét kapcsolata még a legmegterhelőbb élethelyzetekben is releváns. Eredményei arra hívják fel a figyelmet, hogy a vallás – bármilyen formában jelenik is meg – képes támogatni az érzelmi stabilitást és a megküzdést, ezáltal pedig a társadalomba való visszailleszkedés esélyét is növelheti.

Felhasznált irodalom

- Bech, Per (2004): Measuring the dimension of Psychological General Well-Being by the WHO-5. *Quality of Life Newsletter*, 32:15–16.
- Bergan Anne-Jasmin – Tahmeseb McConatha (2001): Religiosity and Life Satisfaction. In: *Dignified and Purposeful Living for Older Adults*, Volume 24. DOI: https://doi.org/10.1300/J016v24n03_02
- Jang, Sung J. – Hays, Joshua – Johnson, Byron R. – Hallett, Michael – Duwe, Grant (2017): Religion and Misconduct in “Angola” Prison: Conversion, Congregational Participation, Religiosity, and Self-Identities. *Justice Quarterly*, April 7, 412–442. DOI: <https://doi.org/10.1080/07418825.2017.1309057>
- Kopp Mária – Székely András – Skrabski Árpád (2004): Vallásosság és egészség az átalakuló társadalomban. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 5/2004. 103–125. DOI: <https://doi.org/doi.10.1556/mental.5.2004.2.1>
- Makridis, Christos – Johnson, Byron R. – Koenig, Harold G. (2020): Does Religious Affiliation Protect People’s Well-Being? Evidence from the Great Recession After Correcting for Selection Effects. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1–34. DOI: <https://doi.org/10.1111/jssr.12700>
- Malét-Szabó Erika (2020): A rendvédők pszichológiája. In: Haller József (szerk.): *Rendészeti pszichológia*, Budapest, Dialóg Campus, 186.; 214–215.
- Susánszky Éva – Konkoly Thege Barna – Stauder Adrienne – Kopp Mária (2006): A WHO jól-lét kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. *Semmelweis Egyetem, Magatartástudományi Intézet, Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7 (3). pp. 247–255. DOI: <https://doi.org/10.1556/Mental.7.2006.3.8>
- Szabados Ádám (2021): *Teológus a sakkasztalon*. Luther-Harmat Kiadó, Budapest, p. 114–118.
- Winther Topp, Christian – Østergaard, Søren Dinesen – Søndergaard, Susan Bech, Per (2015): The WHO-5 Well-Being Index: A systematic review of the literature. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 84(3), 167–176. DOI: <https://doi.org/10.1159/000376585>

Fotó: Bv. fotó

Sztodola Tibor

AZ ÁLLAMI LEGITIM FIZIKAI ERŐSZAK MONOPÓLIUMÁNAK FEJLŐDÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A BV. SZERVEZETNÉL RENDSZERESÍTETT KÉNYSZERÍTŐ ESZKÖZÖK JOGSZABÁLYI HÁTTERÉNEK VÁLTOZÁSAIRA

The development of the state's monopoly on legitimate physical force, with particular regard to the evolution and changes in the legal regulation of coercive measures employed by the prison service

A tanulmány az állam legitim fizikai erőszak-monopóliumának érvényesülését vizsgálja a büntetés-végrehajtási rendszerben, különös tekintettel a kényszerítő eszközök jogszerű és arányos alkalmazására. Célja a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény kényszerítő eszközökre vonatkozó szabályainak elemzése az elmúlt harminc év jogfejlődésének tükrében, kiemelve a 2007-es és 2014-es reformokat. A módszertan a jogszabályok összehasonlító elemzésére és gyakorlati alkalmazásuk vizsgálatára épül. Az eredmények szerint a törvény már elfogadásakor korszerű alapelvekre támaszkodott, különösen az arányosság, a szükségesség és az emberi élet védelme tekintetében. A 2007-es módosítás szűkítette a lőfegyverhasználat kereteit, míg a 2014-es reform tovább erősítette az alapelvi követelményeket és pontosításokkal járult hozzá a szakmai hatékonyság növeléséhez.

Kulcsszavak: legitim erőszak, kényszerítő eszközök, intézkedési alapelvek, ultima ratio, emberi jogok

The study examines the exercise of the state's legitimate monopoly on the use of physical force within the prison service, with particular focus on the lawful and proportionate application of coercive measures. The aim of the paper is to analyse the regulations on coercive measures set out in Act CVII of 1995 on the Prison Service in the context legal developments over the past thirty years, highlighting the reforms of 2007 and 2014. The methodology is based on a comparative analysis of relevant legislation, combined with an examination of its practical application. The findings indicate that, at the time of its adoption, the Act was already grounded in modern principles, particularly proportionality, necessity, and the protection of human life. The 2007 amendment narrowed the framework for the use of firearms, while the 2014 reform further strengthened fundamental principles and introduced clarifications aimed at enhancing professional effectiveness.

Keywords: legitimate violence, coercive measures, fundamental principles of intervention, ultima ratio, human rights

„*Sí vis pacem, para bellum,
Ha békét akarsz, készülj a háborúra.*”
(*Publius Flavius Vegetius Renatus*)

Bevezetés

A modern állam egyik legnemesebb és legkényesebb feladata, hogy miként őrizheti meg az egyén szabadságát úgy, hogy közben képes legyen fenntartani a közrendet és érvényt szerezni a jog uralmának. A jogállamiság lényegét éppen e kettősség adja. Az állam csak akkor jogosult a fizikai kényszer monopóliumának gyakorlására, ha azt a törvényesség, az arányosság és az emberi méltóság korlátai között teszi. A Max Weberi értelemben vett „*legitim fizikai erőszak monopóliuma*” nem csupán a szuverenitás egyik alappillére, hanem az állam és polgárai közötti társadalmi szerződés legérzékenyebb pontja is, hiszen itt dől el, hogy a hatalom szolgálja-e az embert, vagy az ember válik a hatalom eszközévé. E dilemmák különös élességgel rajzolódnak ki a büntetés-végrehajtás zárt világában, ahol a személyi szabadság korlátozása egy alap-helyzet, és ahol az állam a legteljesebb felelősséggel tartozik az emberi élet és méltóság védelméért. A kényszerítő eszközök szabályozása ebben a környezetben nem pusztán rendészeti technika, hanem az alkotmányos állam működésének próbaköve is, mely megmutatja, miként képes az erő alkalmazása összhangban maradni a jog uralmával.

A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (a továbbiakban: Sztv.) e téren maradandó jogi alapot teremtett, amelyre az elmúlt három évtized módosításai – különösen a 2007-es lőfegyverhasználati reform és a 2014-es garanciális pontosítások – szervesen épültek. A tanulmány célja, hogy feltárja e harminc év jogfejlődésének útját, különös tekintettel a kényszerítő eszközök alkalmazásának jogszabályi környezetére, és rámutasson arra, miként maradhatott e törvény az egyik legidőtállóbb pillére a magyar jogrendszernek.

A fizikai kényszer, mint a végső megoldás

Ahhoz, hogy az állami, legitim kényszerről érdemben beszélni tudjunk, először az ember szabadsághoz való jogát kell megvizsgálni. Az emberi szabadságjogok eszméje hosszú történeti fejlődés eredménye. Két irányzatot lehet alapvetően megkülönböztetni, az egyik képviselői visszavezetik egészen az ókorig az emberi jogok – illetve azok egy-egy kezdeményének – megjelenéséi idejét, például Urukagina, az ókori sumér városállam, Lagas uralkodójának törvényei, a görög Arisztotelész tanításai. Míg a másik irányzat a XVIII. századtól datálja azok kialakulásának kezdetét. Részemről azokkal értek egyet, akik a XVIII. század környékére teszik ezen jogok megjelenésének idejét. „*A valóság azonban az, hogy nem csak a rabszolgatartó ókortól, de a feudalizmustól*

*is teljesen idegen volt az a szemlélet, mely bármiféle egyelőséget jelentett volna ember és ember között.*¹

„Ezek a jogok a XVII. és XVIII. század folyamán kezdtek megjelenni, főként politikai megfontolásokon alapuló elméletek formájában. Kezdték ráébredni, hogy bizonyos dolgokat még a teljhatalmú királyok számára sem volna szabad megengedni, valamint arra, hogy az embereknek legalább némi beleszólást kellene hagyni az őket érintő intézkedésekbe. Két gondolat játszott központi szerepet: a személyes szabadság és az egyén védelme az állami önkénnyel szemben.”²

„A személyi szabadságra, illetve a személyi szabadsághoz való jogra vonatkozó garanciákat részletesen a 19. századi alkotmányok fogalmazták meg Európában. Magyarországon az 1833-34. évi országgyűlésen a jobbágyok személyi szabadságáról külön törvényben kívántak gondoskodni. Deák Ferenc az 1833., majd az 1834. évi országgyűlésen beszélt a jobbágyok személyi és vagyoni biztonságáról (akkori szóhasználat szerint: bátorságáról) és a személyi szabadsághoz való természetes jogra hivatkozva érvelt a jogkiterjesztés mellett. Az Országgyűlés azonban nem fogadta el ezt a törvényjavaslatot.”³

„A 19. századtól kezdve Európában és Amerikában sorra jelentek meg a különböző jogszabályok, amelyek rögzítették a polgárok alapvető szabadságjogait. A jogállamiság eszménye – amelynek lényege a törvény előtti egyenlőség, a hatalommegosztás és az egyéni jogok biztosítása – ekkor szilárdul meg. A német jogtudós, Robert von Mohl például úgy gondolta, hogy a jogállam lényege az egyéni jogok garantálása, így elismeri és védi többek közt a törvény előtti egyenlőséget, a boldogság keresésének jogát, a személyes szabadságot (a szolgaság tilalmaként), a gondolat- és szólásszabadságot, a vallásszabadságot, a mozgás szabadságát és az egyesülési szabadságot.”⁴

A XX. században – különösen a második világháború borzalmai után – a nemzetközi közösség ismerte fel az emberi jogok általános védelmének szükségességét. Megszületett az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), amely 1. cikkében kimondja: *„Minden emberi lény szabadon születik, és egyenlő méltósága és joga van.*” E nyilatkozat nyomán kötelező nemzetközi egyezmények jöttek létre, így az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966, hatályos 1976-tól), amely jogilag is kötelezővé tette a klasszikus szabadságjogok tiszteletben tartását szerte a világon. Európában 1950-ben fogadták el az Emberi Jogok Európai Egyezményét (a továbbiakban: EJE), mely az Európa Tanács keretében regionális szinten védi a polgári és politikai szabadságjogokat. E nemzetközi dokumentumok és a nemzeti alkotmányok

1 Nagy K. (1999)

2 coe.int/hu

3 Zakariás K. (2025)

4 Halmi G., Tóth G. A. (2003)

együtt teremtik meg a modern értelemben vett jogállamot, amelynek alapja az emberi szabadság és méltóság tisztelete.

A szabadságjogok korlátozhatóságának elvei és feltételei

A szabadságjogok nem abszolút érvényűek. Gyakorlásuk korlátozható, ha ütközik mások jogaival vagy fontos közérdekkel. Ugyanakkor a korlátozás csak szigorú jogállami feltételek mellett lehetséges. Már a felvilágosodás kori gondolkodók is felismerték, hogy a szabadság határa mások szabadsága: ahogy a francia nyilatkozat megfogalmazta, azt tehetjük, ami másnak nem árt. Ezt az elvet a modern alkotmányos rendszerek részletes követelmények formájában építették be a jogrendszerbe.

Először is, a korlátozásnak törvényen kell alapulnia (legalitás elve). Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése⁵ szerint alapvető jog csak törvényben korlátozható, így a szabadságjogok körében minden megszorításnak világos, általános és kihirdetett jogszabályon kell nyugodnia. Ez biztosítja az előreláthatóságot és azt, hogy a végrehajtó hatalom ne élhessen vissza jogosulatlanul a beavatkozás lehetőségével. *„A törvényi feltételek megléte azonban önmagában nem elég. A jogkorlátozó szabálynak a jogforrási hierarchia megfelelő szintjén kell állnia (általában törvény) és a korlátozás lényeges tartalmát tekintve sem sértheti az adott jog magvát. Az Alaptörvény kimondja például, hogy az alapvető jog lényeges tartalma még törvénnyel sem korlátozható. Ezzel elismeri, hogy bizonyos jogmag tartalom (például az emberi méltóság magja) érinthetetlen.”*⁶

*„Másodszor, a korlátozásnak legitim célt kell szolgálnia. A jogok gyakorlását csak más alapvető jogok védelme vagy alkotmányos érték (például közbiztonság, közegészség, közérkölc, nemzetbiztonság) érdekében lehet szűkíteni. Ezt tükrözi az Alkotmánybíróság gyakorlata is, amely már a rendszerváltás utáni első határozataiban rögzítette: az alapvető jogok korlátját egyrészt mások alapvető jogai, másrészt az állam bizonyos védelmi kötelezettségei (mint alkotmányos értékek védelme) jelenthetik. Például a szólásszabadság korlátozható mások jóhírnevének védelmében; a tulajdonjog korlátozható közérdekű kisajátítás esetén stb. A cél legitimációja azt is jelenti, hogy önkényes vagy diszkriminatív indokkal nem lehet a szabadságjogot csorbítani – mindig valamilyen demokratikus társadalomban szükséges célállapot vagy érték igazolja a beavatkozást.”*⁷

5 Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. (Alaptörvény, I. cikk, (3) bekezdés)

6 Koósné Mohácsi B. (2018)

7 Koósné Mohácsi B. (2018)

Harmadszor – és ez a legfontosabb követelmény –, a korlátozásnak meg kell felelnie a szükségesség és az arányosság elvének. Az Alaptörvény megkívánja, hogy az alapjogkorlátozás feltétlenül szükséges mértékű és az elérni kívánt céllal arányos legyen. Csak akkor tekinthető jogszerűnek egy korlátozás, ha minden fenti feltétel teljesül. Például a gyülekezési jog betiltása egy közbiztonsági ok miatt csak akkor elfogadható, ha a tiltás valóban alkalmas a rend helyreállítására, ténylegesen szükséges (mert enyhébb eszköz – például kisebb korlátozás vagy utólagos szankció – nem lenne elegendő), és a közrend védelmének előnyei arányban állnak a véleménynyilvánítás szabadságának sérelmével. A szükségesség-arányosság követelménye az európai emberi jogi mechanizmusokban is központi szerepet játszik: az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) több döntése kifejezetten előírja, hogy a jogkorlátozásnak „szükségesnek kell lennie egy demokratikus társadalomban” az adott legitim cél érdekében. Az EJEB gyakorlata pedig biztosítja, hogy az államok ne lépjék túl a „szükségesség” mértéket – gyakran vizsgálja, hogy nem lett-e volna enyhébb eszköz a cél elérésére, és súlyos jogsértésnek minősíti a nyilvánvalóan aránytalan korlátozásokat.

Az állami legitim fizikai erőszak

Az Alaptörvény kimondja, hogy: „Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult”.⁸ Az állami – ezek körében a rendvédelmi feladatokat ellátó – szervek közhatalmi működésének alapját képezi, hogy a jogsértő magatartásokkal szemben akár kényszerrel is érvényt szerezhetnek a jogi normáknak. „A ma hivatkozási alapként megszokott államfogalmak közül mégis a legplasztikusabban Max Weber írta le a vizsgált kérdést a legitim fizikai erőszak monopóliumával, mikor úgy fogalmazott: »A modern államot szociológiailag végső soron csak azzal a sajátos eszközzel definiálhatjuk, mely minden politikai szervezetet jellemzője: a fizikai erőszakkal. [...] Az erőszak természetesen nem az állam szokásos vagy egyetlen eszköze – erről szó sincs –, hanem igenis a rá jellemző specifikus eszköz.«”⁹

Max Weber 1919-ben klasszikus definíciót adott: „az állam az egyetlen emberi közösség, amely igényt tarthat a legitim fizikai erőszak monopóliumára egy adott területen”.¹⁰ E monopólium területi jellegű, vagyis az állam csak a saját határai között gyakorolja a kizárólagos erőszak-alkalmazási jogot. A legitim jelző hangsúlyozza, hogy nem az erőszak tényleges használatának egyedüli jogáról van szó, hanem arról, hogy csak az állam jogosult törvényes alapon másoknak is engedélyezni az erőszak alkalmazását. Így például a magántulajdon védelmében vagy az önvédelemből alkalmazott erőszak joga is végső soron az államtól származik, az általa alkotott jogszabályok keretei között.

8 Magyarország Alaptörvénye C) cikk, (3) bekezdés

9 Farkas Á. (2016) p. 10.

10 Weber, M. (1946) p. 78.

„Ahogy a „legitim” kifejezés használata is kiemeli, ez a koncepció nem azt jelenti, hogy az állam az egyetlen szereplő, aki ténylegesen erőszakot alkalmaz, hanem azt, hogy az állam az egyetlen szereplő, aki jogosan engedélyezheti annak alkalmazását. Az állam felruházhatja egy másik szereplővel az erőszak alkalmazásának jogát anélkül, hogy elveszítené monopóliumát, amennyiben továbbra is az erőszak alkalmazásának jogának egyetlen forrása marad, és fenntartja a monopólium érvényesítésének képességét. Az erőszak legitim alkalmazására vonatkozó állami monopóliumot az illegitim erőszak alkalmazása sem cáfolja. A bűnszervezetek alááshatják a rendet anélkül, hogy megkérdőjelezhetnék az állami monopóliumot, és a legitim uralom párhuzamos forrásaként érvényesülhetnének.”¹¹

A demokratikus jogállamokban az állam erőszak monopóliuma csak törvényes keretek között gyakorolható. Jogi szabályozás rögzíti, mely szervek jogosultak erőszak alkalmazására és milyen feltételekkel. Magyarország Alaptörvénye és az ágazati törvények (például a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény), valamint az Sztv. egyaránt kimondják, hogy az állami fegyveres szervek feladata az élet, a testi épség, a javak védelme és a közrend biztosítása. E célok érdekében a rendőrség és a büntetés-végrehajtási szervezet törvényben meghatározott kényszerítő eszközöket alkalmazhat, de szigorú korlátok között.

A kényszerítő eszközök alkalmazására vonatkozó szabályozók fejlődése

A jelenlegi kényszerítő eszközök¹² jelentős része (testi kényszer, bilincs, botok, fegyverek, löfegyverek) már évszázadokkal korábban is jelen volt a börtönökben. „A fegyelem súlyos megsértése esetén a cselekmény folytatásának megakadályozására a bilincset, a kényszerzubbonyt, a láncolást és a fegyvereket alkalmazták. Bilincsel akkor került sor, ha az elítélt tartósan nyugtalan volt, ha ellenállt, ha átszállítás során meg akart szökni, ha a szökés veszélye fennállt. Kényszerzubbonyt és láncokat csak a dühögők esetében alkalmazták megnyugvásukig. Löfegyvert önvédelem, szökés megakadályozása és lázadás leverése esetén alkalmazhattak.”¹³ Később megjelent a szolgálati kutya, valamint a könnygáz, majd az elektromos sokkoló, továbbá a traumatikus és irritáló lőszer.

A kényszerítő eszközök használatának jogi keretei a század folyamán az egyszerű belső utasításoktól a részletes törvényi szintű szabályozásig jutottak el. A század elején a „börtönök” működését igazságügy-miniszteri rendeletek és belügyminiszteri utasítások szabályozták. A dualizmus korából származó börtön szabályzatok (például az 1880-as

11 <https://www.britannica.com/topic/state-monopoly-on-violence>

12 Testi kényszer, bilincs, könnygáz, gumibot, elektromos sokkoló, traumatikus és irritáló lőszer, szolgálati kutya, löfegyver, kötelékben való fellépés, tömegoszlatás.

13 Lőrincz J. (2019)

évek Hárszabályai a fegyházak számára) még nem tartalmaztak konkrét előírásokat a kényszerítő eszközökre – inkább általánosságban a fegyelem fenntartására és a büntetések végrehajtására szorítkoztak. „1974-ben – a nemzetközi nyitás légkörében – az Igazságügyminisztérium kiadta a 107/1974. (IM) utasítást, ami lényegében egy új Bv. Szabályzat volt. Ebben már tételesen szerepeltek a kényszerítő eszközök (mint láttuk: testi kényszer, bilincs, könnyfakasztó gáz, gumibot, óvóköntös, fegyver) és az alkalmazásuk részletes feltételei. Ez még mindig miniszteri utasítási szint volt – azaz belső normatív aktus, nem törvény vagy kormányrendelet.”¹⁴ Így a 107/1974. IM utasítás továbbra is hatályban maradt kisebb módosításokkal, majd 1982-ben kiadásra került a 107/1982. (IK 3.) IM számú utasítása a büntetés-végrehajtási testület Őrszolgálati Szabályzatáról, amely szabályozó részletesen rögzítette a kényszerítő eszközök alkalmazására vonatkozó rendelkezéseket is. A rendszerváltás után hamar megszületett az igény egy új, átfogó törvényre a büntetés-végrehajtási szervezetről. Ezt valósította meg az Sztv., amely első alkalommal határozta meg törvényi szinten a bv. szervezet feladatait, jogállását, és – ami témánk szempontjából lényeges – a kényszerítő eszközök alkalmazásának kereteit is.

Úgy gondolom, túlzás nélkül ki lehet jelteni, hogy az Sztv. a rendszerváltás utáni korszak egyik legmeghatározóbb és legidőtállóbb jogszabálya. Természetesen volt több módosítása is, de mégis olyan alapvető kérdéseket rendezett (a bv. szervezet jogállása, a személyi állomány jogviszonya, az intézkedési jog és kötelezettség, a büntetés-végrehajtási intézetek be- és kilépési szabályai, a kényszerítő eszközök alkalmazása), amelyek a legfontosabb pillérei az egész szervezetnek és azóta csak a különböző területek – technikai, jogi – fejlődése miatt kellett a legtöbb módosítást eszközölni benne.

Az alábbiakban megvizsgálom a kényszerítő eszközök alkalmazását érintő módosításokat, amelyek az Sztv. hatályba lépésétől napjainkig megtörténtek.

A kényszerítő eszközök alkalmazását szabályozó alapelvek

A büntetés-végrehajtásban alkalmazott kényszerítő eszközök használatát szigorú jogi és emberi jogi alapelvek határolják be. Egy fogvatartottal szemben fizikai kényszer vagy egyéb kényszerítő intézkedés alkalmazása csak törvényesen, a szükségesség és arányosság elvének betartásával történhet, szem előtt tartva az emberi méltóságot és jogokat. Az alábbiakban áttekintjük e kulcsfontosságú alapelveket – az arányosságot, a szükségességet, az élet védelmét és a kínzás, valamint az embertelen bánásmód tilalmát – és azok változásait.

14 Lőrincz J. (2019)

Az arányosság elve

Az arányosság elve azt követeli meg, hogy a hatóságok csak a legkisebb mértékű, még hatékony kényszerítést alkalmazzák, amely elegendő a jogszerű cél eléréséhez.¹⁵ Arányosság alatt azt értjük, hogy a beavatkozás súlyának arányban kell állnia a jogellenes magatartással. A Magyarország Alaptörvénye is előírja, hogy alapvető jogot csak a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan lehet korlátozni. Ennek megfelelően a büntetés-végrehajtási felügyelő nem alkalmazhat súlyosabb kényszerítő eszközt (például gumibotot, könnygázt) addig, amíg enyhébb eszköz (például figyelmeztetés, testi kényszer) is célravezető lehetne. Ha a kisebb korlátozással járó eszköz nem vezet eredményre vagy eleve kilátástalan a sikere, csak akkor indokolt súlyosabb eszközhöz folyamodni. Ugyanakkor azt meg kell jegyezni, hogy olyan kényszerítő eszközt kell alkalmazni, amely alkalmas arra, hogy eredményes legyen az intézkedés. Tehát kényszerítő eszköz alkalmazására csak az intézkedés alá vont személy magatartása és ellenszegülésének mértéke által indokolt esetben kerülhet sor.

A nagyobb sérülést okozó eszköz alkalmazása csak akkor megengedett, ha a kisebb korlátozással járó már nem volt eredményes vagy nyilvánvalóan nem lenne az. Az arányos eljárás tehát megköveteli a „gradualitást”. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a személyi állomány először felszólítással és egyéb enyhébb módszerekkel próbálja helyreállítani a rendet, és csak ha ezek kudarcot vallanak, akkor alkalmazza a súlyosabb kényszerítő eszközt.

A szükségesség elve

A szükségesség elve szorosan összefügg az arányossággal. Megköveteli, hogy kényszerítő eszközt csak akkor és addig alkalmazzanak, ameddig arra feltétlenül szükség van a jogszerű cél – például a személyek biztonsága, a büntetés-végrehajtási intézet rendje – biztosításához. Minden beavatkozásnak legyen jogos indoka és nélkülözhetetlen volta. A szükségesség elvének része az is, hogy a kényszerítést azonnal meg kell szüntetni, amint az a célját elérte vagy okafogyottá vált. Semmiképp sem szabad folytatni az erő alkalmazását, miután a fogvatartott ellenállása megtört vagy a támadás (törvénysértés) megszűnt. Ez praktikus azt jelenti, hogy ha például egy fogvatartott már nem fejt ki ellenszegülést vagy megbilincselés után már nem jelent veszélyt, mindennemű további kényszer alkalmazása tilos és az esetleges alkalmazás jogszerűtlenné válik. A szükségesség elve egyben megköveteli a folyamatos mérlegelést az intézkedés során: a személyi állománynak figyelemmel kell kísérnie az arányokat, és amint a rend

15 Az intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban annak törvényes céljával. Több lehetséges és alkalmas intézkedés közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett a legkisebb személyi korlátozással, sérüléssel vagy károkozással jár.

helyreállt, a kényszerítést be kell fejezni. Az egyik jelentős módosítás ezen a területen következett be, ugyanis az általános szabályok mellett a speciális szabályozásba is bekerült a szükségesség elve: *„Az e törvényben meghatározott kényszerítő eszközök közül csak azok, addig és olyan mértékben alkalmazhatók, amelyek az intézkedés eredményességéhez szükségesek”*.¹⁶

Az élet védelmének kötelezettsége

A büntetés-végrehajtási intézetekben elhelyezett fogvatartottak élete iránt az állam különleges felelősséggel tartozik. Az élet védelmének kötelezettsége kettős természetű: egyrészt a negatív kötelezettség, hogy az állam és szervei tartózkodjanak az élet szándékos kioltásától, másrészt a pozitív kötelezettség, hogy aktívan óvják és védjék az életet minden reális veszéllyel szemben. Az EJEE 2. cikke garantálja az élethez való jogot, és kimondja, hogy senkit nem lehet önkényesen megfosztani az életétől. Az élet bármilyen szándékos kioltása – így például, ha lőfegyvert alkalmaznak a fogvatartottal szemben – csak akkor nem sérti az Egyezményt, ha az intézkedés nem haladja meg a feltétlenül szükséges mértékű erőszakot a törvényes cél érdekében. Ilyen törvényes cél lehet például mások (a személyi állomány vagy a fogvatartottak) életének védelme, egy veszélyes fogvatartott megfékezése vagy egy szökési kísérlet megakadályozása. Még ilyen feltételek mellett is csak végső esetben, az abszolút szükségesség keretei között szabad halált okozó kényszerítő eszközt (például lőfegyvert) alkalmazni.

A kínzás, a kényszervallatás és az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma

Az emberi méltóság védelme megköveteli, hogy még a szabadságuktól megfosztott személyeket se érje kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód. Ez egy abszolút érvényű tilalom, amely alól semmilyen körülmények között nem lehet kivétel. Magyarország Alaptörvényének III. cikk (1) bekezdése – összhangban az EJEE 3. cikkével – kimondja: *„Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni”*. E tilalom részeként az Alaptörvény kifejezetten utal arra is, hogy szolgátságban tartani senkit sem szabad. Az ENSZ kínzás elleni egyezménye tovább erősíti ezt a normát: 2. cikkének 2. pontja egyértelművé teszi, hogy a kínzásra nem szolgálhat igazolásul semmiféle rendkívüli körülmény, még háború vagy terrorveszély sem. Tehát még rendkívüli állapot idején is tilos bárkit kínvallatásnak, brutális bánásmódnak alávetni; az ilyen jogsértést semmilyen magasabb cél (például információszerzés, rend fenntartása) nem igazolhatja.

¹⁶ Sztv. 15. § (1/a) bekezdés

A tilalom nemcsak elvi szinten létezik, hanem a magyar jog a gyakorlatban is szankcionálja az ilyen cselekményeket. A Büntető Törvénykönyv 303. §-a külön bűncselekményként határozza meg a kényszerservatást: eszerint a hivatalos személy, aki erőszakkal, fenyegetéssel vagy hasonló módszerrel vallomást próbál kicsikarni valakitől, büntetett követ el. Ennek minősített esete – a csoportos elkövetés – súlyosabb büntetést von maga után. Ez a büntetőjogi szankció is jelzi, hogy a jogalkotó zéró toleranciát hirdet az ilyen jellegű hatósági visszaélésekkel szemben. Emellett a büntetés-végrehajtási szabályzatok is tiltják az indokolatlan fájdalomkókozást vagy a megalázó bánásmódot. Például egy belügyminiszteri rendelet¹⁷ előírja, hogy a kényszerítő eszközök alkalmazása csak törvényes, szakszerű és humánus módon történhet, a szükségtelen sérülés okozását kerülni kell.

Összegzésül, a büntetés-végrehajtásban a kényszerítő eszközök alkalmazása szigorúan szabályozott terület, ahol az állam egyszerre köteles fenntartani az intézetek rendjét és biztonságát, ugyanakkor tiszteletben kell tartania a fogvatartottak alapvető jogait. Az arányosság és szükségesség követelménye biztosítja, hogy a beavatkozások ne legyenek önkényesek vagy túlzóak, míg az élet védelmének kötelezettsége és a kínzás tilalma abszolút korlátokat szab az erőszak alkalmazásának. Ezen alapelvek betartása nem csupán jogi előírás, hanem a büntetés-végrehajtási rendszer legitimitásának és humánusának feltétele is, összhangban Magyarország alkotmányos rendjével és nemzetközi emberi jogi kötelezettségeivel. A szabályozás ezen területén lényegében 30 éve nem történt változtatás, ami azt mutatja, hogy a jogalkotó tökéletesen szabályozott elsőre is.

A kényszerítő eszközök alkalmazására vonatkozó törvényi rendelkezések és azok változásai

Rátérve az Sztv.-re, először az úgynevezett általános rendelkezéseket veszem górcső alá. Az általános rendelkezések az Sztv. 15. §-tól a 17/A §-ig tartanak. Az általános rendelkezések olyan szabályokat fektetnek le, amelyek minden kényszerítő eszköz alkalmazása során betartandók.

A kényszerítő eszközök alkalmazásának joga és kötelezettsége

E szabályok kimondják azokat a feltételeket¹⁸, amelyek ahhoz szükségesek, hogy valakinek joga vagy kötelezettsége legyen kényszerítő eszközt alkalmazni. Ezen követelmények

17 86/2012. (XII. 28.) BM rendelet a rendészeti feladatokat ellátó személyek és a segédfelügyelők által alkalmazható kényszerítő eszközök igénylésének, átvételének és visszavételének szabályairól, a térítés módjáról, a kényszerítő eszközök típusaira, fajtáira és az alkalmazásukra, valamint a jelentéstétel és a kivizsgálás rendjére vonatkozó részletes szabályokról

18 A bv. szervezet hivatásos szolgálati jogviszonyban álló tagja feladatának jogszzerű teljesítése során – amennyiben más intézkedés nem vezet eredményre –, az e törvényben meghatározott kényszerítő eszközök alkalmazására jogosult és köteles. (Sztv. 15. § (1) bekezdés)

között szerepel a hivatásos szolgálati jogviszony, amely feltétel egyértelművé teszi, hogy csak az a személyi állományi tag alkalmazhat bármilyen kényszerítő eszközt, aki hivatásos szolgálati jogviszonyban áll a büntetés-végrehajtással. Ennek az az oka, hogy ezen jogviszony létrejötte nagyon szigorú egészségügyi, fizikai és pszichikai feltételeknek való megfeleléshez van kötve, és csak ezek lehetnek arányban a kényszerítő eszközök alkalmazásának fizikai és pszichikai terhelésével. Ugyanakkor meg kell itt említeni, hogy 2014-ig lehetőséget adott arra a jogszabály, hogy könnygáz közalkalmazotti jogviszonyban és munkaviszonyban lévő személyi állományi tag is alkalmazhatott, amennyiben jogos védelmi helyzetbe került. Ezt a speciális lehetőséget 2014-ben a jogalkotó megszüntette. Véleményem szerint a döntés nem volt szakmailag indokolt, ugyanis a gyakorlat azt mutatta, hogy a könnygáz használatát – mivel az nem kíván különösebb fizikai és pszichikai feltételeket – rövid idő alatt el lehet sajátítani, továbbá az esetleges jogosulatlan alkalmazás csak szélsőséges esetekben képes súlyos sérülést okozni. Ugyanakkor az eszköz alkalmas arra, hogy egy, az emberi életet, testi épséget veszélyeztető támadás során az elkövetőt – ha csak rövidebb ideig is, de ez az alkalmazott anyag fajtájától is függ – megakadályozza a cselekménye folytatásában, így időt adva a sértettnek a megfelelő intézkedésre.

A figyelmeztetés

A figyelmeztetés az egyik legfontosabb jogi és etikai garancia a kényszerítő eszköz alkalmazása előtt: „A kényszerítő eszköz alkalmazására az érintettet – ha az eset körülményei lehetővé teszik – előzetesen figyelmeztetni kell”¹⁹. Célja, hogy az érintett személy lehetőséget kapjon a jogkövető magatartásra önként, erőszak alkalmazása nélkül. Ezáltal jogi szempontból biztosítva van a fokozatosság és arányosság elve, azaz a kényszerítő eszköz csak akkor kerül alkalmazásra, ha a figyelmeztetés ellenére sem teljesül a jogsértő magatartás beszüntetése. Továbbá etikai és gyakorlati szerepe is van a figyelmeztetésnek, mivel csökkenti a konfliktus eszkalációját, megelőzheti az alkalmazásból eredő sérüléseket mind az intézkedő, mind az intézkedés alá vont személy esetében.

Természetesen előfordulhat olyan helyzet, amikor a jogellenes cselekmény olyan hirtelen, azonnali jelleggel következik be, hogy a figyelmeztetés megtételére nincs elegendő idő. Erre való tekintettel iktatta be a jogalkotó azt, hogy „ha az eset körülményei lehetővé teszik”. Összességében a figyelmeztetés a jogszerű, arányos és humánus intézkedés előfeltétele. A változtatás 2014-ben²⁰ következett be, amikor kibővült a szabályozás. A jogalkotó az alábbi szöveggel módosította a figyelmeztetés szabályait: „A figyelmeztetésnek, valamint a kényszerítő eszköz készenlétbe helyezésének csak akkor van helye,

19 Sztv. 16. § (1) bekezdés

20 A változást beiktatta: a 2014. évi LXXII. törvény 13. §. Hatályos: 2015. 01. 01-től.

ha az e törvényben meghatározott alkalmazási feltételek fennállnak”.²¹ Ez a kiegészítés az arányosság és a szükségesség gyakorlati megvalósíthatóságát támogatta, ugyanis egyértelműen attól tette függővé a figyelmeztetés megtételét és az alkalmazandó eszköz készenlébbe helyezését – azaz például a bilincs vagy a gumibot elővételeét –, hogy valósult-e már meg olyan magatartás az elkövető részéről, amely egyértelműen része a jogsértő magatartásnak (például a fogvatartott késsel a kezében megindul az intézkedő felé). Vagyis addig, amíg a jogsértő magatartás egyetlen részlete sem kerül kifejtésre az elkövető részéről, sem figyelmeztetésnek, sem bármely kényszerítő eszköz készenlébbe helyezésének nincs helye. Gyakorlati példával élve: nem jogszerű magatartás gumibottal a kézben végezni bármilyen napi feladatot, arra hivatkozva, hogy amennyiben gumibot alkalmazására lesz szükség, így azt gyorsabban és hatékonyabban lehet megtenni.

A kényszerítő eszköz alkalmazásának korlátai

A módosítást szintén a 2014. évi LXXII. törvény hozta, mégpedig azzal, hogy beiktatta az alábbi normát: „Az intézkedésnek passzívan ellenszegülő személlyel szemben csak testi kényszer alkalmazható”. De miért is volt erre szükség? A kérdés megválaszolásához a szolgálati kutya alkalmazásáról szóló speciális szabályokat kell megvizsgálni, annak is az alábbi rendelkezését: „Szájkosárral ellátott szolgálati kutya – pórázon vagy anélkül – akkor alkalmazható, ha a testi kényszer alkalmazásának a feltételei fennállnak”.²² Mint látható, a jogalkotó visszautal a szolgálati kutya alkalmazhatósága esetén a testi kényszer alkalmazási feltételeire. A probléma csak az, hogy ezzel a rendelkezéssel egy jóval súlyosabb kényszerítő eszköz alkalmazását teszi lehetővé akkor, ha a testi kényszer alkalmazási feltételei fennállnak. Amennyiben elfogadjuk azt, hogy a törvényben a kényszerítő eszközök felsorolása súlyosságuk szerint került meghatározásra – testi kényszer, bilincs, könnygáz, gumibot, elektromos sokkoló, szolgálati kutya és löfegyver –, akkor logikai értelmezés alapján azt is el kell fogadni, hogy a szolgálati kutya még pórázon és szájkosárral, illetve póráz nélkül, szájkosárral sem alkalmazható olyan helyzetben, amikor a testi kényszer alkalmazási feltételei állnak csak fenn. Miért? Elsősorban azért, mert a szolgálati kutya a fenti feltételek esetén is nagyon komoly sérüléseket tud okozni. Például egy, a szájkosárral fejre mért ütés ad abszurdum halálos kimenetelű sérüléssel is járhat. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy teljes mértékben a módosítás sem tette teljesen tisztává a passzív ellenszegülővel szembeni kényszerítő eszköz alkalmazását, ugyanis a szolgálati kutya alkalmazására vonatkozó szabály is megmaradt, ami még mindig ütközik a módosító rendelkezéssel.

21 A változást beiktatta: a 2014. évi LXXII. törvény 13. §. Hatályos: 2015. 01. 01-től.

22 Sztv. 21. § (1) bekezdés

A jelentési kötelezettség és a jogszerűségi vizsgálat

A kényszerítő eszköz alkalmazása után az intézkedőnek minden esetben jelentenie kell annak megtörténtét. A jelentést egyfelől szóban kell megtenni a szolgálati elöljáró felé, másfelől írásban is, amit legkésőbb az adott szolgálat befejezését követő két órán belül kell elkészíteni. A jelentés elkészítése, valamint az ezt követő jogszerűségi vizsgálat kiemelten fontos szerepet tölt be a büntetés-végrehajtás rendszerében, hiszen ezek biztosítják a törvényességet, az emberi jogok érvényesülését, valamint az esetleges felelősségre vonást. A módosítás szintén 2014-ben történt meg, addig a rendelkezés a jelentés formájára nem tett utalást: „A kényszerítő eszköz alkalmazását a szolgálati elöljárónak haladéktalanul jelenteni kell”.²³ Az új szabályozás azonban pontosított az addigi szövegen, így megjelölte a jelentések formáját, valamint azok megtételének idejét: „A kényszerítő eszköz alkalmazását a szolgálati elöljárónak haladéktalanul szóban, a szolgálat befejezése után két órán belül írásban is jelenteni kell”.²⁴ A módosítással lehetőség nyílt arra, hogy az intézkedést követően haladéktalanul megtett szóbeli jelentést követően – amennyiben a szolgálati érdek azt nem tette lehetővé – nem kellett írásos jelentést készíteni, azt a szolgálat leadását követő két órán belül is meg lehetett tenni. Erről természetesen az intézkedő szolgálati elöljárója dönt.

Összességében ezek voltak az általános rész fontosabb módosításai a 30 év alatt.

A továbbiakban rátérek a kényszerítő eszközök alkalmazására vonatkozó különös szabályokra, amelyek már az egyes eszközök alkalmazásának részletes szabályait tartalmazzák.

A lőfegyverhasználat

Talán nem túlzás azt állítani, hogy az Sztv. módosításai közül a 2007-es, lőfegyverhasználattal kapcsolatos volt az egyik legfontosabb.

A történet 2004-ben kezdődött, mikor a Rendőrségi törvény²⁵ (a továbbiakban: Rtv.) bizonyos rendelkezésével kapcsolatban az Alkotmánybírósághoz fordultak.

„Két indítványozó is támadja az Rtv. 54. §-ában foglalt, a rendőr lőfegyver-használatával kapcsolatos rendelkezéseket, konkrétan: a g), h) és j) pontokat, valamint az i) pont „vagy más veszélyes eszköz” szövegrészét, mert azokat ellentétesnek tartják az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében, illetve az 54. § (1) bekezdésében foglaltakkal. Az indítványozóknak

²³ Sztv. 15. § (5) bekezdés

²⁴ Sztv. 16/A. §

²⁵ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

az a kiindulópontjuk, hogy az Rtv.-n alapuló fegyverhasználat az életnek, illetve az élethez való jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését jelentheti, ezért megítélésük szerint a jogi szabályozás – a jogos védelem és a végszükség eseteit kivéve – arra tekintet nélkül alkotmányellenes, hogy ez az alkotmányellenes jogkövetkezmény az esetek hány százalékában következik be. Az indítványok által támadott esetekben közös elem, hogy nem az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás miatt, hanem bűnmegelőzési, bűnüldözési céllal veheti el a rendőr valaki életét. Az igazságszolgáltatás eredményességéhez, a közbiztonság megóvásához komoly alkotmányos érdek fűződik, de ez – állítják az indítványozók – önmagában nem lehet elégséges indok emberi élet elvételéhez.²⁶ Az Alkotmánybíróság végül alkotmányellenesnek minősítette az Rtv. fentebb megjelölt rendelkezését.

Ugyanakkor meg kell azt említeni, hogy az Alkotmánybíróság a támadott rendelkezések konkrét vizsgálatát megelőzően áttekintette az akkor hatályos jogrend lőfegyverhasználati szabályozását, különösen a rendőrség, a bv. szervezet, a nemzetbiztonsági szolgálatok, a határőrség, valamint a Vám- és Pénzügyőrség működése körében. Az áttekintése során nem tett olyan megállapítást, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet lőfegyverhasználatának eseteivel kapcsolatban bármilyen aggálya lenne, illetve javasolná a módosítás szükségességét. Így az Sztv. esetében érintetlen maradt a lőfegyverhasználat g) és h) pontja, annak ellenére, hogy igen komoly hasonlóságot mutatott az Rtv. kérdéses rendelkezéseivel. Természetesen az említett hasonlóságok megindítottak egy folyamatos gondolkodást a büntetés-végrehajtás részéről is, aminek az lett a következménye, hogy a 2007. évi XXVII. törvény 89. § (3) d) pontja hatályon kívül helyezte az Sztv. 22. § (3) bekezdésének g) és h) pontját. Azaz 2007. június 01-jétől a bv. szervezetnél sem a fogolyszökés megakadályozására, sem a megszökött fogvatartott elfogására nem lehetett lőfegyvert használni.

Ez a változás magával hozott még néhány módosítást, így az Sztv. 23. § (1) bekezdésében szabályozott pontok esetében, ahol a c) és d) pontok²⁷ is a fogolyszökést, illetve az engedély nélküli intézetelhagyást szabályozták. A módosítással a fent említett pontok hatálytalanná váltak és helyükre bekerült egy általános tiltása a lőfegyverhasználatnak: „Nincs helye lőfegyverhasználatnak: a fogvatartott szökésének megakadályozására, illetve szökése esetén elfogására”²⁸.

26 9/2004. (III. 30.) AB határozat az 1994. évi XXXIV. törvény egyes rendelkezéseinek alkotmányossági vizsgálatáról

27 c) fiatalkorú és női fogvatartottal szemben szökés megakadályozására, illetve szökésük esetén elfogásukra;

d) az elzárást vagy idegenrendészeti őrizetet töltő fogvatartottal szemben az intézet engedély nélküli elhagyása esetén.

28 Sztv. 23. § (1) bekezdés c) pontja

Ezt követően hét év elteltével újra jelentős módosítások léptek hatályba a lőfegyverhasználatról szóló rendelkezések esetében. Az Sztv. lőfegyverhasználatról szóló első két pontja az alábbiakat határozta meg: „Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, lőfegyver használható

- a) az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás elhárítására;
- b) a testi épséget vagy a személyi szabadságot súlyosan veszélyeztető közvetlen támadás elhárítására;”²⁹

A módosító javaslat – amit a büntetés-végrehajtás benyújtott az igazságügyi miniszternek – arról szólt, hogy a személyi szabadság nem képvisel akkora értéket, mint az emberi élet, valamint a testi épség, ezért az ellene irányuló közvetlen támadás elhárítására túlzott válasz lenne a lőfegyverhasználat, ami adott esetben akár halálos eredménnyel is végződhet. A módosító javaslatot elfogadták és a törvényalkotó kivette a személyi szabadságot a szabályozási körből és az alábbi szövegre változtatta: „... lőfegyver használható

- b) a testi épséget súlyosan veszélyeztető közvetlen támadás elhárítására”³⁰.

Ugyanezen módosítási javaslatok között szerepelt az Sztv. 23. §. (1) bekezdésének k) pontja, amely az alábbi szöveget tartalmazta: „az intézkedő saját élete, testi épsége, illetve személyes szabadsága ellen intézett támadás elhárítására.”³¹ Az indokolás nagyon logikusan az volt, hogy az ezen pontban szabályozott értékek már megjelennek a fentebb idézett a) és b) pontokban, ugyanis teljesen mindegy, hogy kinek az életéről vagy testi épségéről van szó, nem kell külön kiemelni az intézkedő saját életét és testi épségét. Így a javaslatnak megfelelően, a jogalkotó hatályon kívül helyezte a kérdéses rendelkezést.

A lőfegyverhasználattal kapcsolatosan hiánypótló szabályok is bekerültek a 2014-es módosításokkal az Sztv.-be. Így szabályozásra került a helyszínbiztosítás, a helyszínek ahová lőfegyver nem vihető be, illetve a kivételek is.

A módosítás rendezte, hogy a lőfegyver használata után a helyszínt minden esetben biztosítani kell. Ez a rendelkezés azért fontos, mert egyrészt a helyszínbiztosítás megakadályozza a bizonyítékok megsemmisülését vagy manipulálását, másrészt lehetővé teszi a lőfegyverhasználat jogszerűségének, körülményeinek és következményeinek későbbi, hiteles vizsgálatát. A helyszínbiztosítása tehát a felelősség megállapításának és az átláthatóságnak a garanciája is. Továbbá egyértelműen kimondta, hogy

29 Sztv. 23. § (1) bekezdés a) és b) pontjai

30 Sztv. 23. § (1) bekezdés b) pontja

31 Sztv. 23. § (1) bekezdés k) pontja

„a büntetés-végrehajtási intézet területén, azon belül is a fogvatartottak elhelyezésére, munkáltatására vagy más tartózkodására szolgáló helyiségbe, illetve területre lőfegyvert bevinni tilos”³². Ennek célja, hogy minimálisra csökkentse a lőfegyverrel való visszaélés, a baleset vagy a lőfegyver elvételéből fakadó erőszakos incidens kockázatát a zárt intézeti környezetben. A büntetés-végrehajtási intézetek biztonsága elsősorban személyi és technikai eszközökkel biztosított, így a fegyveres jelenlét ezeken a területeken csak kivételes, indokolt esetben engedhető meg.

A szabály alól azonban a törvény bizonyos kivételeket is megfogalmazott. Így a tilalom nem vonatkozik azokra az esetekre, amikor rendkívüli esemény – például szökési kísérlet, zendülés vagy más súlyos esemény – felszámolása érdekében szükségessé válik a lőfegyver alkalmazása. Ugyancsak kivételt képez a nem élet kioltására szolgáló speciális lőszer (például gumilövedékes fegyverek) használata, amelyek kifejezetten a testi épség súlyos veszélyeztetése nélkül teszik lehetővé a rend helyreállítását. Ez a szabályozás az arányosság elvét tükrözi, vagyis a lőfegyverhasználatnak mindig a szükséges mértékre kell korlátozódnia.

Végül az is meghatározásra került, hogy a büntetés-végrehajtási szervek területére idegen, nem a bv. szervezet által rendszeresített fegyvert bevinni tilos. Ez alól csak néhány kivétel létezik, például ha más rendvédelmi szerv – például a rendőrség vagy a Terrorelhárítási Központ – hivatásos állománya vesz részt védett személy biztosításában vagy rendkívüli esemény felszámolásában. Minden más esetben a külső személy által behozott lőfegyvert az arra kijelölt fegyvertároló helyen kell leadni, és gondoskodni kell annak nyilvántartásáról, valamint biztonságos tárolásáról. Ez az előírás a szervezeten belüli és kívüli fegyvermozgás teljes ellenőrizhetőségét szolgálja, és megelőzi a jogosulatlan fegyverhasználat lehetőségét.

Összességében e rendelkezések célja az volt, hogy a lőfegyverek kezelése a büntetés-végrehajtási intézetekben szigorúan szabályozott, biztonságos és ellenőrzött keretek között történjen.

Traumatikus és irritáló lőszer

„20/A. §³³ A bv. szervezetnél rendszeresített speciális, nem élet kioltására tervezett traumatikus lőszerrel, valamint irritáló töltetű lőszerrel leadott lövés alkalmazható

a) az életet, a testi épséget közvetlenül sértő vagy veszélyeztető támadás elhárítására;

32 Beiktatta: 2014. évi LXXII. törvény 20. § (bekezdés). Hatályos: 2015. 01. 01-től.

33 Beiktatta: 2014. évi LXXII. törvény 18. §. Hatályos: 2015. 01. 01-től.

b) a fogvatartott szökésének megakadályozására, megszökése esetén elfogására.³⁴

A lőfegyverhasználat jelentős korlátozását követően, egy igen jelentős űr maradt a vonatkozó szabályozás területén, ezért keresni kellett olyan eszközöket, amelyek hasonló hatékonysággal alkalmazhatók, mint a lőfegyver, de humánusabbak és kisebb sérüléseket okoznak. Így került a traumatikus és az irritáló lőszer a kényszerítő eszközök közé a 2014-es módosításokkal.

„A nem halálos fegyverek, a hagyományos, halálos fegyverek mellett alternatív lehetőségeket biztosítanak. A szerepük és jelentőségük ott és akkor kerülhet előtérbe, amikor a hagyományos fegyverek alkalmazása valamilyen oknál fogva nem lehetséges, pl.: alkalmazásuk túlzott mértékű lenne.”³⁵ Ezen eszközöknek is megvannak a nagyon szigorú alkalmazási szabályai, ugyanis annak ellenére, hogy nem az élet kioltására tervezettek, a szabálytalan alkalmazásuk akár halálos kimenetelű eredménnyel is járhat. Az EJEB is többször felhívta a figyelmet ezen eszközök alkalmazása kapcsán a szigorú jogi és gyakorlati szabályok betartására. Ilyen ügy volt az Ali Güneş v. Törökország³⁶; az Abdullah Yaşa v. Törökország³⁷ és az İzci v. Törökország³⁸, ahol az EJEB és a CPT³⁹ külön kiemelte: zárt térben az irritatív szerek rendkívül kockázatosak. Így például már kontroll alá vont személy ellen nem alkalmazhatók; a lövedékes könnygázgránátok közvetlen, vízszintes irányzása súlyos – akár halálos – sérüléshez vezethet. Ezért szigorú taktikai-orvosi protokollokat (előzetes figyelmeztetés, célzott és arányos alkalmazás, azonnali szellőztetés és orvosi ellátás, zárt helyeken történő alkalmazás) kell készíteni.

A vizsgált norma a) pontja – az élet, testi épség elleni közvetlen támadás – összhangban áll a nemzetközi mércével, feltéve, hogy a végrehajtás a fenti garanciákat tételesen biztosítja. A b) pont – a szökés megakadályozása és az elfogás – csak akkor felel meg a szükségesség-arányosság elvének, ha a szökés az életet vagy a testi épséget közvetlenül és súlyosan veszélyezteti; ellenkező esetben a kevésbé kockázatos alternatívák elsődlegessége következik. A kutatás és a bírói gyakorlat tanulsága egyértelmű: a „nem halálos” eszközök sem kockázatmentesek; a zárt intézeti környezetben szabályozott, szűk, bizonyító erejű és transzparens alkalmazásuk a jogállami minimum.

34 Sztv. 20/A. §

35 Bartha T. (2005)

36 hudoc.echr.coe.int/eng

37 hudoc.echr.coe.int/eng

38 hudoc.echr.coe.int/eng

39 Committee for the Prevention of Torture

Konklúzió

A vizsgálat azt mutatja, hogy a legitim állami kényszer csak a szabadságjogok védelmére és más alkotmányos értékek biztosítására épülő, szigorú feltételek mellett fogadható el. A legalitás biztosítja a felhatalmazást és az előreláthatóságot; a legitim cél kiküszöböli az önkényes beavatkozást; a szükségesség és arányosság tesztje pedig operatív mércévé alakítja a „végső eszköz” elvét. A gyakorlatban ez fokozatosságot, célhoz kötöttséget és a bántalmazás zéró toleranciáját jelenti. A védett csoportokra vonatkozó tilalmak, a passzív ellenszegüléssel szembeni korlátozott eszközválaszték, valamint a dokumentációs és helyszínbiztosítási kötelezettségek mind ugyanabba az irányba mutatnak: az erő alkalmazása kivételes, időben és mértékben minimális, és minden mozzanata utólag ellenőrizhető. A magyar szabályozás fejlődésével bekövetkezett változások – különösen a lőfegyverhasználat 2007-es szűkítése és a 2014-es garanciális kiegészítések – nem gyengítették, hanem erősítették az állam közrendvédelmi szerepét. A normatív egyértelműség növeli az intézkedések elfogadottságát, csökkenti a visszaélések kockázatát és stabilizálja az intézeti rendet. A „kemény” eszközök helyett az „okos” garanciákra támaszkodó modell felel meg a XXI. századi jogállami elvárásoknak. A jövő iránya ennek megfelelően nem a kényszer eszköztárának bővítése, hanem a végrehajtási protokollok, a képzés, a de-eszkalációs technikák és az adatvezérelt elszámoltathatóság fejlesztése. Így őrizhető meg az a kényes egyensúly, amelyben az állam képes hatékonyan érvényt szerezni a jognak, miközben az emberi méltóság tisztelete nem alku kérdése, hanem az egész rendszer első számú szervezőelve marad.

Felhasznált irodalom

- 9/2004. (III. 30.) AB határozat az 1994. évi XXXIV. törvény egyes rendelkezéseinek alkotmányossági vizsgálatáról
1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről
1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 04-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- Bartha Tibor: A nem halálos fegyverek és alkalmazásuk lehetőségei a magyar honvédség egyes nem háborús katonai műveleteiben. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, PhD Értekezés, Budapest, 2005.
- Britannica – State monopoly on violence. Online: <https://www.britannica.com/topic/state-monopoly-on-violence> (Letöltés ideje: 2025. október 07.)
- Case of Abdullah Yaşa and Others v. Turkey, (Application no. 44827/08). Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-122885%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Case of Ali Güneş v. Turkey (Application no. 9829/07). Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-122885%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Case of Izci v. Turkey (Application no. 42606/05). Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-122885%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Council of Europe – Az emberi jogok fejlődéstörténete. Online: <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-evolution-of-human-rights> (Letöltés ideje: 2025. október 06.)
- Farkas Ádám (2016): A fegyveres erőszak az államról és a jogról alkotott fogalmaink körében. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, National University of Public Service, Budapest, ISSN 2498-5627, www.allamtudomany.hu, p. 10.
- Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (2003, szerk.): Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest, ISBN: 9633893046
- Koósneh Mohácsi Barbara (2018): A személyi szabadsághoz és biztonságához való jog. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András). Online: <http://ijoten.hu/szocikk/a-szemelyi-szabadsaghoz-es-biztonsaghoz-valo-jog> (Letöltés ideje: 2025. szeptember 25.)
- Lőrincz József (2018): Börtönügyünk a trianoni határok között a II. világháborúig. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774, XXVIII. évf. 56. sz.
- Magyarország Alaptörvénye
- Nagy Károly (1999): Nemzetközi jog. Püski Kiadó Kft., Budapest, ISBN: 9639188190
- Weber, Max (1946): Politics as a Vocation. In: From Max Weber: Essays in Sociology (szerk. H. H. Gerth és C. Wright Mills), New York: Oxford University Press, p. 78.
- Zakariás Kinga (2025): A személyi szabadsághoz való jog mint a legrégebb a legrégebb múltva visszatekintő alapjog. Online: https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1996/1/Zakarias_A_szemelyi_szabadsaghoz_valo_jog.pdf (Letöltés ideje: 2025. szeptember 25.)

Fotó: Bv. fotó

Urbán Dávid

A BILINCS TÖRTÉNETE ÉS ALKALMAZÁSA A BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSI SZERVEZETNÉL

The history and use of handcuffs in the prison service

2025-ben lesz 30 éves a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény, amelynek IV. fejezete a kényszerítő eszközök alkalmazásának közös szabályait, valamint az egyes kényszerítő eszközök felsorolását foglalja magában. Jelen publikáció célja, hogy e jubileum alkalmából az egyik legjelentősebb kényszerítő eszközt, a bilincset közelebbről is megismertesse az olvasóval.

A tanulmány részletesen bemutatja a bilincs történetét, a jelenleg alkalmazott típusait, valamint a jövőbeli fejlesztési irányokat.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, kényszerítő eszközök, bilincs, 1995. évi CVII. törvény, történelem

In 2025, Act CVII of 1995 on the Prison Service marks its 30th anniversary. Chapter IV of the Act contains the general rules governing the use of coercive measures, as well as a list of the individual coercive measures. The aim of this publication is to introduce the reader to one of the most significant coercive measures – handcuffs – on the occasion of this anniversary.

The study presents in detail the history of handcuffs, the types currently in use, and future directions for development.

Keywords: prison service, coercive measures, handcuffs, Act CVII of 1995, history

Bevezetés

A bilincs évezredek óta fontos szerepet tölt be a társadalmakban. A történelem során a bilincs nemcsak a bűnüldözés és a rendfenntartás egyik alapvető eszköze, hanem egyben a szabadságtól való megfosztás és a rendfenntartás szimbóluma is volt. A bilincs használata különösen fontos olyan helyzetekben, ahol fennáll az erőszak veszélye, legyen szó támadásról, szökésről vagy önkárosításról. Ha egy személy kezei meg vannak „kötve”, kisebb az esély arra, hogy erőszakosan lépjen fel a rend őreivel szemben, vagy önmagában kárt tegyen. Ezáltal a bilincs szerepet játszik abban, hogy minimálisra csökkentse az erőszak esélyét a rendészeti beavatkozás során. Ez a látszólag egyszerű eszköz az évezredek során különböző formákban és anyagokban jelent meg, de alapvető célja nem változott: segíteni a rendfenntartást a mozgás korlátozásával.

A bilincsek technikai fejlődése is említést érdemel. Az egyszerű kötél- és bőrszíjaktól a modern acélbilincsekig számos fejlesztés történt az idők folyamán. Ma már többféle bilincs létezik, amelyek különböző funkciókat látnak el: a kéz rögzítésére szolgáló bilincsek kapcsán találkozhatunk zsanéros bilincsekkel, láncos bilincsekkel, műanyag gyorsbilincsekkel, illetve a lábak rögzítése céljából lábbilincsekkel is. Sőt, a legújabb technológiai innovációk során megjelentek az okosbilincsek, amelyek a digitális technológia segítségével tovább növelik a biztonságot, valamint a felhelyezett személy egészségügyi adatait is figyelemmel kísérik.

A bilincs története

A bilincs története több ezer éves, már az ókori civilizációk – egyiptomi, görög és római – is használtak különféle eszközöket arra, hogy korlátozzák a foglyok mozgását. Ezek a korai eszközök általában kötelek vagy fémrudak voltak, melyekkel a foglyok kezeit és lábait rögzítették, korlátozva mozgásukat. Az idő előrehaladtával azonban a bilincsek kialakítása egyre kifinomultabbá vált, és technológiai fejlesztéseken ment keresztül, amit a biztonság és a hatékonyság iránti igények vezéltek. A XIX. század végén és a XX. század elején jelentek meg azok a modern bilincsformák, amiket ma is használunk.

Ókor

Az ősi civilizációkban a bilincsként használt eszközök – kötelek, láncok, fémkarikák – már korán megjelentek, hogy segítsék a rabszolgák, bűnelkövetők és hadifoglyok ellenőrzését, mozgásuk korlátozását. Ezek nemcsak fizikai, hanem szimbolikus eszközként is szolgáltak, biztosítva a társadalmi hierarchiát és az uralkodó hatalmi struktúrát.

A bilincs első említése az ókori római író, Publius Vergilius Maro ókori görög istenről, Próteuszról szóló művében lelhető fel.¹ Próteusz nem tette közkinccsé a jóstehetségét, csak annak jósolt, aki emberi alakjában foglyul ejtette őt. Valahányszor egy ember közeledett, és kérte Próteuszt, hogy ossza meg vele tudását, az megváltoztatta alakját és megszökött. Végül Aristaeus, Apolló fia – akit az a vágy motivált, hogy megtudja, miért pusztultak el a méhei – rájött a titokra, és hogy megakadályozza Próteusz alakváltozását és kiszabadulását, megbilincselte őt.

A legközelebbi említés a Bibliában, a Zsoltárok könyvében található: „*Hogy lánczra fűzzék királyaikat, főembereiket pedig vas-bilincsekbe*”². Érdekesség, hogy a királyok „láncz”-ba, a nemesek pedig „vasbilincs”-be vannak kötve.

Az ókorban a bilincsek formája és anyaga nagyban függött az adott civilizáció technológiai fejlettségétől. A fémmegmunkálás elterjedésével a bilincsek is egyre inkább fémből készültek, és gyakoribbá váltak. Az ókori Görögországban és Rómában már fémből készült karperecek és láncok voltak használatban.

Középkor

A középkorban a bilincsek használata széles körben elterjedt volt, különösen a büntetések és a büntetőjog alkalmazásának részeként. Az ekkor használt bilincsek kovácsoltvasból készült láncokból álltak, amelyekkel a foglyok kezeit vagy lábait kötötték össze. Fontos megjegyezni, hogy az ókori és a középkori bilincsek nagyban hasonlítottak, azonban kialakításuk finomodott, elterjedési területük megnőtt. A középkori börtönökben gyakran rögzítették őket a falhoz vagy más statikus tárgyhoz, így a foglyok mozgását erősen korlátozták. A láncos bilincsek különösen népszerűek voltak, mivel lehetővé tették a foglyok mozgását, de megakadályozták a szökést. A bilincsek ebben az időszakban többféle formát öltöttek, és számos alkalmazási módjuk volt a börtönökben és a nyilvános büntetések során.

A középkorban jelent meg többek között a „bilbó” is. Vélhetően a vitorlás hajókon, a kötélzet rögzítésére használt tengeri bilincsből, egy „U” alakú fém esztréből fejlesztették ki. Az „U” elem tetejét – a kialakított lyukon keresztül – egy egyenes rúddal vagy csavarral zárták le, és lakattal (vagy kalapált ékkel) rögzítették. A bilbó jócskán túlélte a XIX. századot – valószínű, hogy a civilizációtól távoli területeken hosszú időbe telt, amíg a szabványos, modern bilincsek átvették a helyét a mindennapi használatban, mivel a helyi kovácsok olcsón és könnyen előállították. A bilbót – mint bilincset – rabszolgotartók hajóin is használták.³ Az angliai Lincoln városban lévő Lincolnshire-i Élet Múzeumában található belőle egy jó állapotban fennmaradt darab.

1 Tihk – A History of Handcuffs

2 Moser, M. (1894)

3 Nichols, A. R. (2002)

1. kép: Bilbó⁴ (digitális rekonstrukció)

Az összetett bilincseket gyakran „gyve”-nek nevezték. A középkorban különféle kombinált eszközöket készítettek, erre egy híres példa a „Skeffington lánya”, amely VIII. Henrik uralkodása idejéből származik, a fennmaradt példánya a londoni Towerben található. Ez egy olyan eszköz, amely a nyak, a kezek és a lábak mozdulatlanságát biztosította, a kezeket fémhurkokkal, a lábakat bilbó bilinccsel rögzítették.⁵

2. kép: Skeffington lánya⁶ (digitális rekonstrukció)

4 Nichols, A. R. (2002)

5 Nichols, A. R. (2002)

6 Nichols, A. R. (2002)

A börtönökben a XVIII. század végéig általánosan használt bilincs a „csuklózár” volt, amely egy nehéz szerkezet, amit úgy alakítottak ki, hogy szorosan illeszkedjen a csuklóhoz. Egy vagy két szegecs segítségével rögzítették, majd különféle lánc- és bilincskombinációkhoz alkalmazták. Úgy tűnik, ez az a típusú béklyó, amely közvetlenül megelőzte a modern bilincseket a brit börtönökben. A fennmarad darabok jelentős részét az angliai Börtönügyi Múzeumban és a Lancaster kastélyban őrzik.⁷

3. kép: Csuklózár⁸ (digitális rekonstrukció)

A helyváltoztatás korlátozására megjelentek a láb szabad mozgását akadályozó bilincsek. Az egyik ilyen bilincs a „bазsalikom”. A bazsalikom – néha „bazil” vagy „káva” – egy nehéz bilincs, amelyet az egyik boka körül „viseltek”, hatékonysága az eszköz súlyától függött. Bizonyítékok vannak arra, hogy ezt a fajta mozgáskorlátozást a modern korban, 1854-ben is alkalmazták még Gibraltárban. Hasonló, fémből készült eszközök akár a XX. századig is fennmaradtak, így például az „Oregon csizma”.⁹

4. ábra: Bazsalikom¹⁰ és más régi bilincsek (digitális rekonstrukció)

A középkor végén alkalmazták először a bazsalikomhoz hasonló lábbilincset, amit az egyik vagy mindkét lábra fel lehetett helyezni. Ahhoz egy nehéz gömböt rögzítettek, általában egy – körülbelül négy láb (azaz 1,2 méter) – hosszú láncsal.

7 Nichols, A. R. (2002)

8 Nichols, A. R. (2002)

9 Nichols, A. R. (2002)

10 Nichols, A. R. (2002)

A lánc ritkán volt ennél rövidebb, mivel a fogolynak fel kellett emelnie a gömböt, és járás közben magával vinnie. Szinte biztos, hogy a gömböt ágyúgolyóból készítették, mivel felesleges költség lett volna egy ilyen tárgyat kizárólagosan erre a célra előállítani.¹¹

Bár nem a klasszikus értelemben vett bilincs, Angliában a kihallgatások során és a börtönökben gyakran használtak ujjbilincseket vagy „thumbscrew”-t (hüvelyksavar), amelyek az ujjakat fájdalmas módon – mint egy satu – nyomták össze. Ezen eszköz célja az elrettentés és a fájdalom okozása volt, nem a mozgás korlátozása.¹²

5. ábra: Ujjbilincs¹³ (digitális rekonstrukció)

A nyilvános büntetésekhez tartozott a pellengér és a kaloda. A pellengér (szégyenfa) alkalmazásának joga kiváltságnak számított a középkorban, mondhatni az önálló városi bíraskodás jelképe volt. Amennyiben egy település kiérdemelte magának a jogot, hogy pellengért állítson, az a felsőbb hatalomtól elnyert bizalom jele volt. A települések főterén, a közigazgatási intézmények előtt (bíró, elöljáróság) felállított, először fából, majd – a gyakori igénybevételt jobban bíró és a város tekintélyét növelő okból – kőből épített oszlop, amire esetenként a város igazságosztó hatalmát jelképező pallost is kihelyezték. A bűnösöket megszégyenítésül a pellengérhez bilincseltek. Egészen a XVIII. század közepéig a falvak, városok képéhez hozzátartozott a piactéren, a községháza előtt vagy a malom mellett felállított pellengér. A kaloda jellemzően fából készült eszköz, ami a mozgást akadályozta, lehetett fixen telepített, vagy hordozható. Nyakra és/vagy a végtagokra helyezve „viselték”. Ez a büntetési mód a világon majd'

11 Nichols, A. R. (2002)

12 [https://en.wikipedia.org/wiki/Thumbscrew_\(torture\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Thumbscrew_(torture))

13 [https://en.wikipedia.org/wiki/Thumbscrew_\(torture\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Thumbscrew_(torture))

mindenhol elterjedt, Kelet-Ázsiában a közelmúltig használták egyes fajtáit.¹⁴ A cél mindkét esetben a megszégyenítés és a környezet gúnyolódásának való kiszolgáltatás volt, így elrettentve az elkövetőt az újabb cselekmény elkövetésétől.

Újkor

A XVII. és XVIII. században a bilincs fokozatosan átalakult, ahogy a rendfenntartás és a büntetőjog emberjogi reformok alá kerültek. Ekkoriban kezdték alkalmazni a modern kézbilincs alapvető formáit, bár ezek még mindig kézi készítésűek voltak, és nagyban függtek a helyi szakemberek jártasságától. A vasból készült bilincsek egyre általánosabbá, és a foglyok korlátozásának hatékonyabb módszereivé váltak. A zármechanizmusok egyszerűek, gyakran egy egyszerű kulccsal nyithatók voltak, de már mutatták a későbbi innovációk előjeleit.

A bilincsek tulajdonságaikban idővel javultak. 1850-ig Angliában a bilincsek két fajtája volt általánosan használatos.¹⁵ Az egyik típus, amely a legelterjedtebb volt a század elején, a „Figure” bilincs (vagy „figure of eight handcuff”) egy nyolcas alakú bilincs, amely két, egymáshoz kapcsolódó karikából áll, és a fogvatartott személy kezeit rendkívül szorosan, egymás mellett tartotta. Nevét a nyolcas alakjáról kapta. Ezt a bilincstípust főleg olyan esetekben használták, amikor a szoros rögzítés elsődleges szempont volt: például a különösen veszélyes vagy agresszív foglyok esetében.

6. ábra: Figure¹⁶ (digitális rekonstrukció)

Előnye volt, hogy a nyolcas kialakítása miatt a foglyok kezei nagyon közel kerülnek egymáshoz, így minimálisra csökkentette a mozgási szabadságot, a szoros illeszkedés, és a két csukló közvetlen rögzítése miatt a fogvatartott kevésbé volt képes

14 Szikra.eu Magazin – Pellengér, kaloda és társai

15 Moser, M. (1894)

16 Moser, M. (1894)

ellenállásra vagy támadásra. A „Figure” bilincset általában speciális szituációkban használták, mivel viselése hosszabb távon kényelmetlen volt a hagyományos láncos vagy zsanéros bilincsekkel szemben.

A rendészek által mindennap használt másik bilincs a „Darby”, amely különösen népszerű volt az Egyesült Királyságban és a Brit Birodalom más területein. A bilincs legjellegzetesebb eleme az egyedi, „D” alakú zár szerkezet, amelyet egy csavaros kulccsal lehetett oldani. Ez a bilincs még mindig használatban van bizonyos harmadik világbeli országokban, mint India vagy Pakisztán.¹⁷

7. ábra: Darby¹⁸ (digitális rekonstrukció)

A fogvatartottak mozgásának gyors és hatékony korlátozására szolgáló bilincsek Amerikában is megjelentek, ezek közül meg kell említeni a „Snap”-ot, a „Nippers”-t és a „Twister”-t.¹⁹

A legkorábban a „Snap” bilincs jelent meg, ami két hurokból állt, amelyek közül a kisebbet a letartóztatandó személy csuklójára csúsztatták, majd a rácsokat pattintással lezárták, a nagyobb hurkot pedig a rendész tartotta. A „Snap” márkajelzésű bilincs volt a legnépszerűbb a XIX. század közepén és végén Amerikában.²⁰

17 Bilincs, történet fejlesztés - A kínzás és kivégzés

18 <https://www.istockphoto.com/hu/fot%C3%B3/vintage-%C3%B6nt%C3%B6ttvas-darby-st%C3%ADlus%C3%BA-bilincs-kulcsokkal-gm1026196008-275217718>

19 Moser, M. (1894)

20 Moser, M. (1894)

8. ábra: Snap²¹ (digitális rekonstrukció)

A „Twister” bilincs kompaktsága okán volt népszerű, az egyenruhások és a nyomozók is könnyen maguknál tarthatták. Egy láncból állt, amely mindkét végén egy-egy fogantyúhoz volt csatlakoztatva. A láncot egyszerűen a gyanúsított csuklójára kellett tekerni, a fogantyúkat pedig a tiszt tartotta. Minden ellenállás természetesen elviselhetetlen fájdalmat és a csukló- vagy kartörés kockázatát jelentette. Széles körben úgy vélték, hogy a bilincs hozzájárult a rendőri brutalitáshoz, aminek következtében betiltották Nagy-Britanniában.²²

9. ábra: Twister²³ (digitális rekonstrukció)

21 Moser, M. (1894)

22 Lymburner, M. (2012)

23 Moser, M. (1894)

A „Nippers” bilincs alapvetően egy ollószerű eszköz volt, amelyet a foglyok csuklóinak vagy hüvelykujjaiknak összeszorítására használtak, korlátozva ezzel a mozgásukat. A „Nippers” két karból áll, amelyek egy központi tengely körül mozognak – hasonlóan egy ollóhoz – és a karokat összenyomásával záródik. A „Nippers” bilincset gyakran használták arra, hogy a foglyok hüvelykujjait összefogják vele, ami különösen fájdalmas lehetett, de hatékony módja volt a mozgás korlátozásának. Ez a bilincs gyakran a fogvatartottak fegyelmezésére szolgált, mivel fájdalmat okozott, így elrettentő eszközként is alkalmazták.

10. ábra: Nippers²⁴ (digitális rekonstrukció)

A „La Ligote” vagy más néven „Le Cabriolet” egy különleges típus, amelyet Franciaországban használtak, és egy kötélezhasonlító, csomózható bilincset jelent.²⁵ Bár nem hasonlított a klasszikus értelemben vett bilincsekhez, az eszközt az 1960-as évek végéig a rendőrség és a csendőrség alkalmazta.²⁶ A La Ligote neve a „megkötözni” francia igéből származik, utalva a kötözési módszerre. A „La Ligote” bilincset olyan helyzetekben alkalmazták, ahol a fém bilincs nem állt rendelkezésre, vagy ahol a gyors rögzítés fontos volt.

Bár a „La Ligote” nem volt annyira hatékony, mint a fémből készült bilincsek, az egyszerű kialakítása miatt gyorsan rögzíthető és eltávolítható volt.

24 <https://davidkiddhewitt.wordpress.com/2017/04/30/flexibles-snappers-nippers-twisters-alias-handcuffs/>

25 Moser, M. (1894)

26 [https://fr.wikipedia.org/wiki/Cabriolet_\(restriction\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Cabriolet_(restriction))

11. ábra: La Ligote²⁷ (digitális rekonstrukció)

A modern bilincsek megjelenése

A bilincsek alkalmazása iránti igény a XIX. század közepén megnövekedett, ahogy a bűnüldözés egyre szervezettebbé vált, humánusabbá válását pedig az emberi jogok fejlődése sürgette. A korábbi bilincsek hátránya a fix méret és a nagy súly volt, így a széles csuklójú fogvatartottakra csak fájdalom árán lehetett rátenni, a keskeny csuklóval rendelkező elkövetők keze pedig kicsúszott belőlük.

A „Darby” vagy „angol” bilincs az utcai használat során vált népszerűvé, mert könnyen el lehetett rejteni. A súly más kérdés volt. A majdnem fél kilogramm (egy font) súlyú bilincset szinte lehetetlen volt ráhelyezni egy erőszakos fogvatartottra, még akkor is, ha a rendésznek olyan szerencséje volt, hogy a megfelelő méretű bilincset vitte magával – és ez döntő volt.²⁸

Megjelent az igény egy univerzális méretű bilincsré. Az állítható méretű bilincsek története nagyon homályos. A történet W. V. Adams-szel kezdődik, aki 1862-ben szabadalmaztatta a bilincsek állítható (racsnis) zárszerkezetét. Az Adams mandzsetta az angol „Darby” adaptációja volt – egy négyzet alakú íj, külső bevágásokkal, amelyeket egy nagyon egyszerű, könnycsepp alakú zárszerkezet kapcsolt be, amely lehetővé tette a bilincs méretének szabályozását. Az Adams bilincs legfontosabb újítása a racsnis (egyenirányú) zármechanizmus volt. Ez a mechanizmus tette lehetővé, hogy a bilincs csak egy irányba, szorosabbra állítható legyen, felfelé azonban ne mozduljon el. Ez megakadályozta, hogy a bilincs véletlenül vagy szándékosan fellazuljon. A tervezés meglehetősen sikeres volt, és az Adams bilincseket nagy mennyiségben gyártották.²⁹

27 <https://davidkiddhewitt.wordpress.com/2017/04/30/flexibles-snappers-nippers-twisters-alias-handcuffs/>

28 Lymburner, M. (2012)

29 Lymburner, M. (2012)

12. ábra: Adams bilincs³⁰ (digitális rekonstrukció)

1866-ban Orson C. Phelps szabadalmaztatta fejlesztését, amely esetben a bilincs egy nehezebb és biztonságosabb zártokot tartalmazott, valamint racsnis hornyokat helyezett el a négyzet alakú íj belsejében. A Phelps bilincsek esetében a zár nem volt túl biztonságos, mégis hatalmas előrelépés jelentett minden korábbi kialakításhoz képest.³¹

1865-ben egy John Tower nevű vállalkozó az Adams és Phelps szabadalmait felhasználva megalapította saját bilincsgyártó cégét. A Tower Company a II. világháborúig bilincseket gyártott, és bár az Adams-szabadalmat alkalmazta, termékei meghatározóan a precizitás, a kivitelezés és a hatékonyság mércéit a bilincsek tekintetében. Az első „Tower mandzsetta” a Phelps dizájn alapján készült, a belsejében bevágásokkal, a két mandzsettát egy háromtagú lánc kötötte össze. A második jobban hasonlított Adams bilincseire. A kivitelezés során a kulcslyuk helyét a zártok oldaláról az aljára helyezték, és kerek masnit alakítottak ki. Ezenkívül a két mandzsettát háromtagú lánc kötötte össze. A két külső gyűrű tökéletesen kerek volt, míg a középső gyűrű meghajlott, akárcsak az Adams mandzsetta gyűrűi. Mindemellett a második bilincs mandzsettájának zártokja kisebb volt. Tower 1871-ben nyújtotta be első bilincs-szabadalmát. Tervezési újítása egy kerek mandzsetta volt, amelyet a Phelps és Adams négyzet alakú mandzsetta továbbfejlesztésére szántak. A szabadalmat végül 1874-ben adták ki.³²

Az állítható illesztésű bilincseknél nyilvánvaló volt egy tervezési hiba: a mandzsetták állíthatóságát biztosító rugós mechanizmus lehetővé tette a mandzsetta manipulálását is, miszerint a mozgásában korlátozandó személy szét tudta törni a zárat és el tudott menekülni. Tower megoldotta ezt a problémát a kettős zárású bilincs bevezetésével, amelyet 1879-ben szabadalmaztatott. A zárnak két beállítása volt: egyzárás és kettőzárás mód. Az első mód ugyanúgy működött, mint egy egyzárás bilincs. A felhasználó elfordíthatja a kulcsot az óramutató járásával megegyező irányba, hogy a mandzsettát

30 <https://www.ebay.com/itm/317307513734>

31 Lyburner, M. (2012)

32 Lyburner, M. (2012)

kettős zárás üzemmódba állítsa, ami rögzítette a reteszt, hatékonyan megakadályozva a szökést. A kettőzárás modell mind a hatékonyság, mind a tervezés mércéjévé vált.³³

A XIX. és XX. század során a bilincsipar folyamatosan változott, és bilincstervezési innovációkat vezettek be. Az egyik feltaláló (E. D. Bean 1882-ben) készített egy kioldógombot, hogy megakadályozza a reteszelő mechanizmus bekapcsolását, amíg a rendész el nem engedetti a gombot, ezt követően a bilincs zárt. Ennek a mechanizmusnak az volt a célja, hogy megakadályozza a mandzsetták becsukódását és reteszelését (például intézkedés közben), mielőtt a tiszt a mandzsettát az elkövető csuklójára helyezhette volna. Ezt a problémát hatékonyabban oldotta meg egy másik feltaláló szabadalma az átforgatható racsnisra vonatkozóan. Ez a kialakítás biztosította, hogy a mandzsetta ne zárjon be, hacsak nem csuklóra helyezik. Az így létrejött Peerless mandzsetták (1912-ben szabadalmaztatva) új mércét állítottak fel a bilincsipar számára, és a modern mandzsetták modelljévé váltak.³⁴

13. ábra: Peerless bilincs³⁵ (digitális rekonstrukció)

A jövő bilincsei

Megtekintve a fenti képet az 1912-es Peerless bilincsről megállapítható, hogy a magyar Rendőrség és a büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) által használt bilincsek nagymértékben hasonlítanak rá, azaz az elmúlt 100 évben jelentős innováció nem történt a hagyományos kézi bilincsek területén. Azonban a közelmúltban számos fejlesztés történt ezen a területen, melyek alkalmazása még várat magára. Ezeknek az újításoknak a célja javítani a bilincsek biztonságát, hatékonyságát, kényelmét, a sérülések kockázatának csökkentését, mindezt úgy, hogy eredeti célját, a mozgás korlátozását megőrizze.

33 Lymburner, M. (2012)

34 Lymburner, M. (2012)

35 <https://ireland.apollo.olxcdn.com/v1/files/j5814059tjr63-PL/image;s=1000x700>

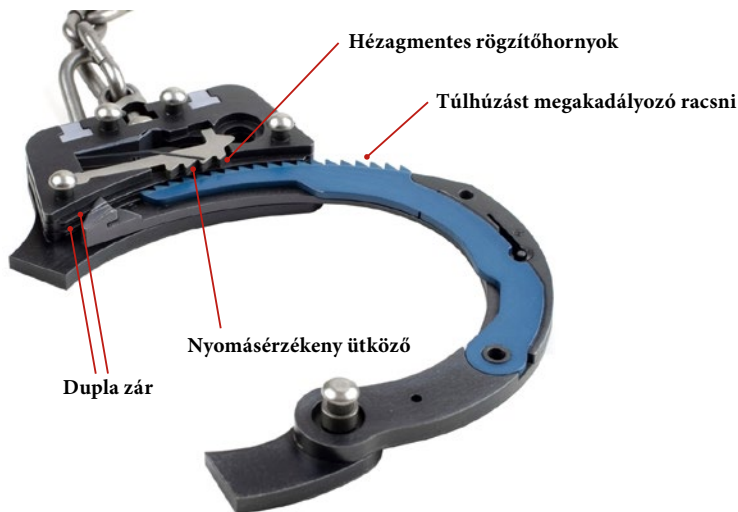
Az alábbiakban bemutatom a jelen fejlesztéseit a bilincsek tekintetében.

Gyorskioldó rendszerek: a gyorskioldó funkciók lehetővé teszik a rendfenntartók számára a bilincsek gyors eltávolítását vészhelyzet esetén.³⁶ A hagyományos bilincsek kioldása vészhelyzetben értékes másodpercekbe kerülhet, valamint feltétele a bilincset nyitó kulcs megléte.

Elektronikus zárszerkezetek: elektronikus zárral felszerelt bilincsek, amelyek biztonság digitális kulccsal nyithatók, csökkentve a jogosulatlan feloldás kockázatát. Chippel nyitható bilincsek növelik a biztonságot a gyorsabb nyithatóság révén, valamint csak meghatározott személyek részére biztosítható a jogosultság. Tovább növeli a hatékonyságot a biometrikus ellenőrzés, mely révén ujjlenyomat-leolvasóval nyitható a bilincs.

Adatrögzítés: a beépített chippel ellátott bilincsek rögzíthetik a felhelyezés és az eltávolítás időpontját.

Túlnyomást megelőzésére szolgáló bilincsek: a Hulkkuffs kanadai cég olyan bilincseket gyárt, amely megakadályozza a bilincsek túlzott szorítását. A túlfeszített bilincsekkel kapcsolatos sérülések évek óta komoly gondot okoznak. Az új kialakítások automatikus reteszelő mechanizmust és erőérzékeny működésű stop-zárat alkalmaznak, így a bilincselendő személy csuklójára nem lehet túl erősen rányomni a bilincset.

14. ábra: Hulkkuffs bilincs³⁷

³⁶ Miller V. (2024)

³⁷ Hulkkuffs – Over-tightening prevention handcuffs

Elektronikus megfigyelés: fejlesztések történnek abba az irányba, hogy a bilincsek figyelemmel kísérjék a fogvatartottak életjeleit, (például pulzus, vérnyomás) így előre jelezve az esetleges egészségügyi problémákat. Ezeket a bilincseket el lehet látni GPS nyomkövetővel a fogvatartottak valós idejű követése érdekében.

Bilincsek típusai és azok kombinációi a büntetés-végrehajtásban

A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (a továbbiakban: IM rendelet) tartalmazza, hogy mely bilincstípusok használatosak a büntetés-végrehajtásban. A bv. szervezetnél mozgáskorlátozó eszközként a rendszerített, különböző típusú kéz- és lábbilincs, vezetőszárral ellátott bilincstag (vezetőbilincs), valamint bilincsrögzítő öv és lábbilincs alkalmazható.³⁸ Fizikai sérülést nem okozó, más alkalmas eszköz (például derékszíj) ilyen célra csak akkor vehető igénybe, ha az alkalmazás feltétele fennáll, és az előzőekben felsorolt eszköz nem, vagy nem kellő mennyiségben áll rendelkezésre. Vezetőbilincs elsősorban előállítás végrehajtása során alkalmazható.³⁹ A különböző típusú bilincsek (kézbilincs, lábbilincs, vezetőszáras bilincs) kombinációja lehetővé teszi a fogvatartott biztonsági kockázatához és a szituációhoz igazodó mozgáskorlátozását. Az előállítások során az alábbi típusú bilincseket, és mozgáskorlátozó eszközöket használjuk.

Kézbilincsek

Láncszemes bilincs: ez az egyik legáltalánosabb típus. Két különálló bilincstagot láncsal összekapcsoló szerkezet, amely nagyobb mozgásteret biztosít a megbilincselte személy kezének. Amennyiben a fogvatartott egészségügyi intézményben fekvőbeteg-ellátásban részesül, az ágyhoz, vagy más rögzítésre alkalmas eszközhöz történő bilincselés során kevésbé sérülésveszélyes, mert oldalirányú mozgást is lehetővé tesz a kezeknek.

Zsanéros bilincs: két fő darabját zsanérok mentén egy fémrúd tartja egyben. Korlátozza a kezek egymástól való eltávolítását és az oldalirányba történő elmozdulást. Kevesebb mozgást enged, mint a láncos bilincs. A zsanéros bilincs esetében könnyebb feszíteni a csuklót az intézkedés alá vont személy ellenszegülése esetén. A biztonsági szabályzat tartalmazza, hogy az előállítás során a fogvatartott mozgásának korlátozására elsősorban zsanéros, rögzített állású patentbilincs használata javasolt.

38 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól, 55. §

39 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról, 164.

Vezetőszárral ellátott bilincstag (vezetőbilincs): Ez a bilincsfajta két fő elemből áll: egy bilincstestből, amelyet a fogvatartott csuklójára helyeznek, és egy vezetőszárból, amely az előállítást végző felügyelő a kezében tart. A fogvatartottak kísérése – például vizsgálatra történő előállítás – kizárólag a vezetőbilincs szakszerű alkalmazásával történhet. A vezetőszárral ellátott bilincs által az előállítást végző felügyelő folyamatos kontrollt gyakorolhat a fogvatartott felett, lehetetlenné téve, hogy a fogvatartott eltávolodjon az őt kísérőtől.

A rendszeresített mozgáskorlátozó eszközök között szerepel a műanyag gyorsbilincs is. Amennyiben az egészségügyi vizsgálatok elvégzése érdekében a kézbilincset el kell távolítani, ezt az előállítást végrehajtó személy kizárólag akkor teheti meg, ha előtte a fogvatartottat megfelelő módon rögzítette – például egy tárgyhoz rögzítéssel, lábbilincs alkalmazásával, illetve egyhurkos gyorsbilincs felhelyezésével.

15. ábra: Kézbilincsek⁴⁰

Bilincsrögzítő öv és lábbilincs

Bilincsrögzítő öv: a bilincsrögzítő övet előállítás során alkalmazzák, amelyet a fogvatartott derekára helyeznek. A felügyelők egy rövid lánc és egy lakat segítségével ehhez rögzítik a bilincsből lévő kezeket, így a kéz mozgástartománya jelentősen csökken. Az öv korábban egyszerű bőrből készült, azonban napjainkban egy, az anyagba bevarrt bowden szállal erősítik meg a nagyobb ellenállóság érdekében. Jelenleg a bv. szervezet saját belső ellátás keretében állítja elő ezt az eszközt, amelyet más rendvédelmi szervek is használnak.

40 Büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos honlapja: Kényszerítő eszközök

Lábbilincsek: két bőr bokabilincsből áll, amelyeket egy láncos elem kapcsol össze. Fő célja a fogvatartott járásának nehezítése, így a szökés megakadályozása. A bv. szervezet jelenleg is alkalmazza ezt az eszközt a mozgáskontroll biztosítására. Az egytagú lábbilincset korábban a Tökölön működő Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában használták.⁴¹ Ezt akkor helyezték fel, amikor egy fogvatartottat polgári egészségügyi intézménybe kellett szállítani, és a kórházi ágyhoz történő rögzítése vált szükségessé. Ez a gyakorlat jelenleg újra bevezetés alatt áll, egyre több intézetben szerzik be ezt az eszközt.

16. ábra: Mozgáskorlátozó eszközök⁴²

Bilincsek kombinációja

A büntetés-végrehajtásban a mozgáskorlátozó eszközök együttes alkalmazása bevett gyakorlat, amely a fogvatartottak biztonságos szállítását és őrzését szolgálja. A rendszeresített mozgáskorlátozó eszközök közül – az arányosság elvének figyelembevételével – egyidejűleg több is alkalmazható.⁴³ A mozgáskorlátozó eszközök különböző típusainak kombinációját minden esetben az előállítandó fogvatartott vonatkozásában végrehajtott egyéni mérlegelés alapján kell elrendelni.⁴⁴ Előállítás esetén a vezető bilincs és a lábbilincs elrendelésére és annak megszüntetésére a bv. intézet parancsnoka, vagy

41 Büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos honlapja: Kényszerítő eszközök

42 Büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos honlapja: Kényszerítő eszközök

43 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról, 165.

44 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról, 409.

az általa kijelölt személy jogosult.⁴⁵ Motozás után a fogvatartottra fel kell helyezni az elrendelt mozgáskorlátozó eszközöket. Sorrendben: bilincsrögzítő öv, patentbilincs, lábbilincs, vezetőbilincs.⁴⁶

Összefoglalás

A bilincs, mint a büntetés-végrehajtás és a rendészeti intézkedések egyik alapvető mozgáskorlátozó eszköze, hosszú múltra tekint vissza, az ókortól egészen napjainkig. Az eszköz történeti áttekintése során megfigyelhető volt, hogy míg kezdetben a bilincsek elsősorban durva és nehézkes szerkezetek voltak, addig a modern technológiai fejlesztések révén mára kifinomult, ergonomikus és egyre inkább digitális eszközökké váltak.

A bilincsek története azt mutatja, hogy a társadalmak mindig is törekedtek a rend és biztonság fenntartására, és ehhez az egyik leghatékonyabb eszközként a mozgáskorlátozó eszközök szolgáltak. Az ókori Egyiptomban, Görögországban és Rómában a bilincsek elsődleges funkciója a rabszolgák, foglyok és bűnözők ellenőrzése volt, míg a középkorban a büntetések egyik eszközévé váltak, amelyet nyilvános megszégyenítés céljából is alkalmaztak. Az újkorban és a modern korban a bilincsek egyre inkább a rendfenntartás eszközeivé alakultak át, és ma már szigorú jogi keretek között alkalmazzák őket.

A modern bilincsek fejlődésével új, innovatív eszközök is megjelentek, például a biometrikus azonosítással ellátott, GPS-követővel felszerelt, vagy túlnyomást megelőző mechanizmussal ellátott bilincsek, amelyek tovább növelik az eszközök biztonságát és hatékonyságát.

45 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól, 54. §

46 Kocsis Zs. (2021)

Felhasznált irodalom

- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
- 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról
1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről
- Bilincs, történet fejlesztés – A kínzás és kivégzés. Online: <https://mint.tutkrabov.net/articles/bilincs-tortenet-fejlesztés-a-klnczas-es-kivegzes.html> (Letöltés ideje: 2024. december 02.)
- Büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos honlapja: Kényszerítő eszközök. Online: <https://bv.gov.hu/hu/node/4941> (Letöltés ideje: 2024. december 06.)
- Hulkkuffs – Over-tightening prevention handcuffs. Online: https://hulkkuffs.com/?fbclid=IwY2xjawIAAa%20VleHRuA2FlbQIxMAABHTsTpyEZrn25dKLtnygGIO5ugg_NqCHMEC7zql7MIXRCqdlB_CsO3ZVteg_aem_6ERlJkNxdopdjSQe5dzN5w (Letöltés ideje: 2024. december 09.)
- Kocsis Zsolt (2021): Büntetés-végrehajtási biztonsági ismeretek. Alapfokú szaktanfolyami képzés
- Lymburner, Morley (2012): A history of handcuffs. Blue Line Magazine. Online: https://www.blueline.ca/a_history_of_handcuffs-2396/ (Letöltés ideje: 2024. december 09.)
- Miller V. (2024): Technological Advancements in Handcuffs. TechBullion. Online: <https://techbullion.com/technological-advancements-in-handcuffs-enhancing-safety-and-efficiency-for-security-forces/> (Letöltés ideje: 2024. december 08.)
- Moser, Maurice (1894): Handcuffs. The Strand Magazine, London
- Nichols, Alex R. (2002): A Guidebook to Handcuffs and Other Restraints of the World. Kingscourt Publications, Stroud
- Szikra.eu Magazin – Pellengér, kaloda és társai (2022. 01. 18.). Online: <https://szikra.eu/pellenger-kaloda-es-tarsai/> (Letöltés ideje: 2024. december 08.)
- Tihk – A History of Handcuffs. Online: <https://tihk.co/blogs/news/14756441-a-history-of-handcuffs> (Letöltés ideje: 2024. december 09.)
- Wikipedia – Cabriolet. Online: [https://fr.wikipedia.org/wiki/Cabriolet_\(restriction\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Cabriolet_(restriction)) (Letöltés ideje: 2024. december 06.)
- Wikipedia – Thumbscrew. Online: [https://en.wikipedia.org/wiki/Thumbscrew_\(torture\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Thumbscrew_(torture)) (Letöltés ideje: 2024. december 06.)

Zinner Kitti Laura

A BÍRÓSÁGI ELŐÁLLÍTÁS TAKTIKAI SZEMPONTBÓL – TERVEZÉSTŐL A VÉGREHAJTÁSIG

*The tactical aspects of court escort –
From planning to execution*

Tanulmányom elején az intézkedés és a taktika fogalmának tisztázásával teremtem meg azt az elméleti alapot, amelyre a későbbi gyakorlati fejezetek épülnek. Ezt követően kitérek arra, miként támogatja az átgondolt és rendszerezett információgyűjtés a hatékony tervezést, valamint hogyan segíti elő a biztonságos végrehajtást. A bíróságra történő előállítás példáján keresztül részletezem azokat a taktikai elemeket – az információszerzést, a felkészülést és az előállítási tervezet kidolgozását –, amelyek lehetővé teszik a gyors, összehangolt és szakszerű feladat-végrehajtást. Emellett áttekintem az előállításban résztvevő szereplők feladatait, valamint azokat a tényezőket, amelyek kiemelt biztonsági kockázatot jelentenek. Ezáltal jól láthatóvá válik, hogy a szerepek és felelősségi körök pontos meghatározása alapvetően befolyásolja az előállítás biztonságát.

Kulcsszavak: taktika, bírósági előállítás, biztonság, kockázatértékelés, személykezelő

At the beginning of my study, I clarify the concepts of action and tactics, thereby creating the theoretical foundation on which the subsequent practical chapters are built. I then discuss how thoughtful and systematic information collection supports effective planning and facilitates safe execution. Using the example of a court escort, I detail the tactical elements – information gathering, preparation and development of an escort plan – that enable fast, coordinated, and professional task execution. I also review the tasks of participants involved in the escort, as well as the factors that pose a high security risk. This demonstrates that the precise definition of roles and responsibilities fundamentally influences the safety of the escort.

Keywords: tactics, court escort, security, risk assessment, inmate case officer

Bevezetés

A büntetés-végrehajtási szervezet (továbbiakban: bv. szervezet) egyik legösszetettebb és legnagyobb felelősséggel járó feladata a fogvatartottak intézetben kívüli előállítása, mozgatása. Ez a művelet egyszerre jelent logisztikai kihívást és komoly biztonsági kockázatot, hiszen az intézet falain kívül a környezet sokkal kevésbé kiszámítható, a rendelkezésre álló erőforrások pedig korlátozottabbak. Az előállítás sikere azon múlik, hogy a felkészülés, a tervezés és a végrehajtás mennyire összehangolt, valamint a feladat végrehajtásában részt vevő személyi állomány mennyire képes gyorsan és pontosan reagálni a változó körülményekre. Tanulmányomban bemutatom, miként épül fel ez a folyamat az előkészületektől egészen a bírósági tárgyalóterem biztonságos eléréséig. Részletesen kitérek az információgyűjtés, a helyszínbemjárás, a feladat-meghatározás és a szerepkörök kijelölésének jelentőségére, valamint arra, hogyan befolyásolja mindez a végrehajtás eredményességét. Külön figyelmet fordítok a kiemelt kockázati tényezők kezelésére és az együttműködés jelentőségére, hiszen a legapróbb részlet figyelmen kívül hagyása is veszélybe sodorhatja az intézkedés sikerességét.

Az intézkedéstaktika fogalmi elemei

Az intézkedéstaktika a rendvédelmi szervek által folyamatosan alkalmazott és fejlesztett taktikai és technikai módszerek összessége, amely az adott kor kihívásaihoz és szükségleteihez igazodva fejlődik. Az évek során szerzett tapasztalatok és új megközelítések lehetővé teszik az intézkedések hatékonyságának, eredményességének és biztonságának növelését.

A fogalom meghatározása azonban nem ennyire egyszerű, mivel számos tényezőt kell figyelembe venni. A fogalom leírása nehézségekbe ütközik, mert az intézkedéstaktika – a konkrét helyzetektől függően – dinamikusan változik. Különböző szervek, például a bv. szervezet és a rendőrség eltérő megközelítéseket alkalmaznak, ami tovább nehezíti a fogalom pontos meghatározását.

Az intézkedéstaktika fogalmával a hétköznapi életben ritkán találkozunk, mivel elsősorban a katonai és a rendészeti szaknyelv része. Ennek megfelelően a hagyományos lexikonokban, értelmező- és szinonimaszótárban nem szerepel. A kifejezés használata körülbelül az 1990-es évek végén terjedt el a rendészeti területen.¹

Krauzer Ernő 2019-ben megjelent tanulmányában „Intézkedéstaktika, mint fogalom meghatározás” rámutat arra, hogy napjainkban számos oktatási intézmény különböző képzési formák keretében – beleértve a tanfolyamokat, szaktanfolyamokat, valamint

1 Mátés G. (2023)

a középfokú és felsőfokú iskolai rendszerű képzéseket – alkalmazza ezt a kifejezést. Véleménye szerint az intézkedéstaktika minden olyan képzési formában jelen lehet, ahol elméleti és gyakorlati tantárgyak oktatása zajlik. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a bv. szervezet, hanem a rendőrség, a Nemzeti- Adó és Vámhivatal, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, valamint a fegyveres biztonsági őrőség, személy- és vagyonőrök, illetve más rendészeti feladatokat ellátó személyek képzésében is releváns az intézkedéstaktika kifejezés használata.²

Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy egy polgári személy alkalmazhatja-e az intézkedéstaktika kifejezést. Arra való tekintettel, hogy ez a fogalom szorosan kötődik a rendészeti szakterülethez és azok a személyek használhatják, akiket az állam jogszerű kényszerítő eszközök alkalmazására hatalmazott fel, a „civil szféra” képviselői nem rendelkeznek a szükséges jogosultságokkal ennek gyakorlati alkalmazásához.³

Az intézkedéstaktikát a bv. intézetekben szolgálatot teljesítő állomány nap mint nap alkalmazza a szolgálat ellátása során. Már a bv. intézetbe történő belépés pillanatától kezdve figyelemmel kíséri az intézet környezetét, a fogvatartottak mozgását, betartja és betartatja a különböző biztonsági szabályokat. Sokan tévesen úgy gondolják, hogy mivel nem közvetlenül fogvatartottak közelében látnak el szolgálatot, ezért nincs szükségük erre a tudásra. Azonban az intézkedés megtétele nemcsak jogosultság, hanem kötelezettség is. A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 11. § (1) bekezdése pontosan meghatározza, hogy *„A személyi állomány tagja a bv. szervezet feladatkörében, szolgálati beosztásának (munkakörének) a jogszerű ellátása során a jogszabályokban meghatározott intézkedések megtételére jogosult és köteles”*.⁴

Bármikor előfordulhat olyan esemény, amikor irodában szolgálatot teljesítő kollegának kell intézkednie saját, esetleg más személy testi épségének megóvása érdekében. Sor kerülhet egy esemény megakadályozására, felszámolására, ami számos esetben kényszerítő eszköz alkalmazásával történik. Kényszerítő eszköz alkalmazására a bv. szervezet hivatásos szolgálati jogviszonyban álló tagja jogosult és köteles.⁵

A kényszerítő eszközök alkalmazásáról másodpercek töredéke alatt kell dönteni, hiszen az adott helyzet megköveteli az azonnali reakciót. Egy ilyen döntés során számos tényezőt kell figyelembe venni: először is azt, hogy a jogszabályok lehetővé teszik-e az adott eszköz használatát, így pontosan ismerni kell a kényszerítő eszközök alkalmazásának jogszabályi feltételeit.

2 Krauzer E. (2019) p. 82.

3 Mátés G. (2023)

4 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről 11. § (1) bek.

5 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről 15. § (1) bek.

Ezen túlmenően fontos tudnia az kényszerítő eszközt alkalmazónak, hogy a választott eszköz milyen típusú és mértékű kárt, illetve személyi sérülést okozhat, valamint törekedni kell arra, hogy a lehető legkisebb sérülést vagy kárt okozza az alkalmazás során az eredményesség biztosítása mellett. Ez a feladat nem egyszerű még egy magasabb intézkedéstaktikai képzettséggel rendelkező személyi állományi tagnak sem. Az alkalmazás során figyelembe kell venni környezeti tényezőket is, hiszen elengedhetetlen, hogy más személy – akár a bv. intézetben tartózkodó polgári személy, vagy az eseményben részt nem vevő fogvatartott (vétkes személy) – ne váljon az intézkedés áldozatává.

Az azonnali, reflexszerű cselekvés képessége azonban nem adottság. Az emberi elme és test közötti kapcsolat szoros összefonódása teszi lehetővé a gyors és szakszerű reakciót. Ehhez elengedhetetlen az elme és a fizikum folyamatos fejlesztése. A hiányos intézkedéstaktikai tudás komoly veszélyt jelent mind a személyi állomány, mind a fogvatartottak biztonságára.

Az intézkedéstaktika fogalma két elemből áll: az intézkedés és a taktika szavakból. Ahhoz, hogy mélyebben megértsük a kifejezés jelentését, érdemes külön-külön elemezni ezeket a szavakat, majd megvizsgálni, hogyan egészítik ki egymást, és milyen speciális jelentést nyerne a bv. szervezet szemszögéből.

Intézkedés

Az intézkedés szót a hétköznapi életben gyakran használjuk, mégis sokszor nehéz pontosan megfogalmazni, mit is jelent. Gondoljunk csak arra, amikor azt mondjuk: „intézkedünk a javításról”, „intézkedünk az ügyfélszolgálaton” vagy éppen „intézkedik a felügyelő”.

Általános értelemben az intézkedés olyan tevékenységet, cselekvést jelent, amely konkrét célok elérésére irányul, azonban a szó valódi tartalmát és jelentését ritkán elemezzük.

A bv. szervezetben az intézkedés olyan jogszerű és célirányos cselekvés vagy eljárás, amely a bv. intézet rendjének, biztonságának fenntartását, valamint a törvényben meghatározott célok és feladatok megvalósítását szolgálja.

Az intézkedés nem csupán egy adott cselekvést jelent, hanem egy jogilag meghatározott, szervezett és célorientált rendszert, amely a bv. intézetek működésének alapját képezi. Ez a fogalom a belső rend fenntartásának egyik alapvető eszköze.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes

szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet meghatározza azokat a biztonsági intézkedéseket, amelyek megtételére a bv. intézet vezetője, vagy az általa megbízott személy jogosult és köteles. Ezek az intézkedések egyfelől megelőző jellegűek, másfelől a már bekövetkezett események megszüntetésére irányulnak.

Taktika

A taktika a stratégiai gondolkodás és a céltudatos cselekvés eredménye. A szó eredetileg katonai környezetből származik, ahol a taktika olyan megtervezett módszerek és technikákat jelent, amelyekkel egy csapat eléri a céljait.

A taktika azokat az adott helyzetben alkalmazott módszereket, eszközöket és megoldásokat foglalja magában, amelyek segítenek a kitűzött stratégiai célok megvalósításában.

A stratégia egy hosszú távú terv, amely meghatározza a célokat és az azok eléréséhez szükséges lépéseket, figyelembe véve a stratégiai időszak alatt rendelkezésre álló erőforrásokat és azok elosztását, illetve a környezeti változásokat.

A megfelelő taktika kiválasztása azt jelenti, hogy a feladat végrehajtója felméri az adott helyzetet, ennek során meghatározza a beavatkozás időpontját, a helyzethez illő kommunikációt, az alkalmazandó technikát, figyelemmel arra, hogy minden mozzanatnak összhangban kell állnia a szakszerűség, a jogszerűség és az arányosság elveivel.

Az intézkedéstaktika összetett jelentése

Az intézkedéstaktika kifejezés az intézkedés és a taktika elemeinek együttes alkalmazását jelenti. Ez a fogalom a szolgálatot teljesítő állomány által végzett tudatos és jól megtervezett lépések sorozatát írja le, amelyet a fogvatartottakkal való interakciók és különböző események kezelésénél használnak. A kifejezés nemcsak a konkrét cselekmények technikai részleteit tartalmazza, hanem azt is, hogy ezeket a lépéseket milyen módon, milyen sorrendben és milyen módszerekkel hajtják végre.

Az egyes események tekintetében az intézkedés helyszínei és az alkalmazott eszközök eltérőek lehetnek, azonban a helyzetfelismerés és helyzetkezelés általános szabályai mindig ugyanazok.

A célok és a paraméterek együttesen határozzák meg a stratégiát. A stratégia a cél elérésének általános terve. A „küzdj, fuss és rejtőzz el” a 3 klasszikus túlélési stratégia. Aktív ellenszegülés esetén, az intézkedő személyi állományi tag célja a fogvatartott földre vitele és megbilincselése. A paraméter, miszerint lehetőség szerint ne sérüljön meg a fogvatartott. A cél az, amire törekedni kell, a paraméterek, amiknek nem szabad megtörténnie.

A stratégia és a környezet együttesen alakítják a taktikát. A taktika, a stratégia megvalósításának „hogyanja”. A zárkafelszerelési tárgyak, a kifelé vagy befelé nyíló ajtó, a helyiség megvilágítása mind részei a környezetnek, ami befolyásolja a taktika megválasztását, ahogyan a rendelkezésre álló információ és időpont is. A feladat végrehajtói a helyzettől függően választják meg a taktikát, például a behatolás típusát, amikor lassú (statikus) vagy gyors (dinamikus) behatolást kell alkalmazni. A taktika és a „körül-mények összessége” határozzák meg az adott esemény során alkalmazott technikákat. Jogalap hiányában nincs intézkedés, helyzetismeret nélkül nincs jó taktika, arányosság nélkül pedig nincs jogszerűség.

A feladat végrehajtásának tervezésére vonatkozó taktikai elemek az előállítás során

A bv. szervezet biztonsági kockázatának csökkentése érdekében a fő feladat a bv. intézeten belüli és kívüli biztonság fokozása. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a kiemelkedően fontos tényezőt, hogy napi szinten nagy számú fogvatartott tartózkodik a bv. intézet falain kívül. Ahhoz, hogy a fogvatartottak bv. intézeten kívüli jelenléte (például előállítás) során a biztonság maximális, a biztonsági kockázat pedig minimális legyen, szükséges látni, hogy ezekben a helyzetekben csak korlátozottan állnak rendelkezésre a bv. intézeten belüli fegyverzeti anyagok, technikai eszközök, a bv. intézet személyi állománya, a biztonsági rendszer elemei.

Minden feladat megoldásának legfontosabb eleme a végrehajtási „művelet” megtervezése. Ez olyan, mint egy kirakós játék, ahol minden résztvevő, minden eszköz egy-egy puzzle darab, amely a megfelelő helyre illesztve alkotja meg a teljes képet. Ha a darabok nem a helyükön vannak, vagy hiányzik néhány (kulcsfontosságú) elem, akkor a kép töredezett marad, és a művelet sem lesz feltétlenül sikeres. A jó tervezés az, amely a megfelelő sorrendben és helyre illeszti a darabokat, így alkotva egy koherens egészet. Ha minden részlet a helyére kerül, akkor hiánytalanul összeáll a teljes kép, márpedig egy dinamikus és profi végrehajtás elengedhetetlen feltétele, hogy minden apró részlet a helyén legyen.

Információgyűjtés

Egy feladat végrehajtása során az információgyűjtés számos területen, így a mindennapi életünkben is elengedhetetlen. Alapja a tudatos döntéshozatalnak és lehetőségét ad arra, hogy jobban megértsük a környezetünket. A jó döntéshez szükséges, hogy a döntéshozó teljes képet kapjon az adott helyzetről, felismerje a lehetőségeket és a kockázatokat, valamint mérlegelhesse az egyes alternatívák előnyeit és hátrányait.

A puzzle példájánál maradva, az információszerzés olyan, mint a kirakós első lépése, amikor elkezdjük összegyűjteni a puzzle darabokat. Még nem látjuk a teljes képet, de tudjuk, hogy minden egyes darab fontos szerepet játszik a kép megalkotásában. Az információk szétszórtan, különböző forrásokból érkeznek, legyen szó adatokról, eszközökről vagy személyekről, és kezdetben lehet, hogy nem világos melyik hova illik. Ezért először rendszerezniük kell azokat, hogy lássuk, melyek azok a kulcsfontosságú elemek, amelyek meghatározzák az egész műveletet. Ha az információk hiányosak vagy nem pontosak, olyan, mintha néhány darab elveszett volna, és csak találgatni tudunk arról, mi lehet a teljes kép. Az alapos adatgyűjtés és elemzés viszont segít abban, hogy a kritikus részletek a helyükre kerüljenek, és elkezdjen körvonalazódni a művelet alapja. Ahogyan egy kirakósnál először a sarkot és szélső darabokat próbáljuk megtalálni, úgy az információszerzés során is először a legfontosabb adatokat kell megszerezniük. Ezek nélkül a további tervezés nem lenne hatékony, hiszen nem tudnánk biztosan, hogy mire építjük a műveletet.

A külső helyszínre történő előállítás gyakran összetett feladat, ami számos veszélyforrást rejt magában, és ahol a legfontosabb szempont a biztonság. Az esetleges rendkívüli események bekövetkezésének megelőzése érdekében elengedhetetlen a releváns adatok gyűjtése, elemzése és értékelése. A megfelelő információ begyűjtése a stratégiai tervezés alapja. Az információgyűjtés elsődleges célja a végrehajtandó feladat körülményeire vonatkozó ismeretek megszerzése. A megszerzett ismeretek alapján lehet átfogó képet alkotni például a feladat végrehajtásának helyszínéről, így egy adott épület sajátosságairól, az időjárási körülményekről, a területen tartózkodó személyek összetételéről, a veszélyforrásokról, azok esetleges változásairól. Az információk feldolgozását követően lehet tervet készíteni a felmerülő kockázatok elkerülésére, mely során meghatározhatják, hogy milyen stratégiát és taktikát alkalmazzanak a feladat biztonságos végrehajtása érdekében.

Előállítási utasítás

A Biztonsági Szabályzat meghatározza „Az előállítás az a biztonsági tevékenység, amely során a személyi állomány tagja biztosítja, hogy a fogvatartott meghatározott célból, a megadott helyen és időpontban megjelenjen. Az előállítás elsősorban bírósági tárgyalásra, ügyészségi meghallgatásra, egészségügyi vizsgálatra vagy kezelésre, közjegyzői és egyéb hivatalos eljárásra *bv. intézeten kívüli mozzatással történik*”.⁶ Egy részletesen kidolgozott előállítási terv elengedhetetlen a fogvatartott biztonságos és hatékony előállításához. A gondos tervezés lehetővé teszi a folyamatok előzetes kidolgozását, így a felügyelők minden lehetséges helyzetre gyorsan és hatékonyan tudnak reagálni.

6 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról, 27. pont

A Biztonsági Szabályzat pontosan meghatározza, hogy milyen adatok figyelembevételével kell az előállítást megszervezni: „Az előállítást a fogvatartott személyiségének, az elkövetett bűncselekmény típusának, a büntetésből hátralévő időnek, a biztonsági kockázat értékelésnek, az aktuális lelki és fizikai állapotnak, az esetleges többletinformációinak, továbbá az előállítás helyszínének, a tárgyaláson várhatóan megjelenő személyek létszámának, valamint összetételének, és a média érdeklődésének figyelembevételével, valamint az előállítási utasításon rögzített egyéb információk alapján a legbiztonságosabban kell megszervezni”⁷. A rögzített információk fontos szerepet játszanak a tervezés és a végrehajtás szakasza alatt is.

Az előállítási utasítás akkor tölti be a funkcióját, ha egyetlen, áttekinthető narratívában tartalmaz minden olyan információt, amely a biztonságos és hatékony végrehajtáshoz szükséges. Rögzíti az előállítás pontos helyét és időpontját, a fogvatartott személyes azonosítóit és az azonosítás gyorsítása érdekében friss, beazonosításra egyértelműen alkalmas fényképet. Az utasítás a feladat végrehajtásához szükséges bünyügyi alapadatokat is tartalmazza (a bűncselekmény jellege, ítélet tartama, fegyelmi eljárások adatai, szabadulás várható időpontja), ezek jelzik előre a fogvatartott viselkedésében rejlő kockázatot. Olyan fogvatartott előállítása esetén, aki erőszakos bűncselekményt követett el fokozott agressziós kockázattal, közlő szabadulási időnél izgatottsággal, távoli kilátásoknál frusztrációval számolhat a végrehajtó állomány. A kiegészítő (többlet) információ csak akkor értékes, ha releváns és naprakész. A régi, akár évekkel korábbi bejegyzések információs zavart okoznak, és elfedhetik a releváns adatokat.

A gyakorlatban rossz berögződés lehet, ha az előállító felügyelők csak a kapcsolattartói létszám adataira alapozva mérik fel a biztonsági kockázatot. Amennyiben a várható létszámról nincs pontos információ, az hamis biztonságérzetet adhat, ezért az előállítási utasításban szereplő, korábbi tárgyalások létszámára és az ott megjelentek magatartására vonatkozó bejegyzést következetesen kell vezetni, majd az előállítási zárásakor frissíteni.

A biztonság szempontjából a tárgyaláson megjelenő személyek létszámának ismerete segíti a biztonsági távolság és a kontroll fenntartását a megfelelő biztosítási alakzat és az útvonal megválasztásával. Ezáltal a konfliktusok kialakulása és fogvatartottal való érintkezési kísérletek hatékonyabban megelőzhetők. Amennyiben nagyobb létszámú hallgatóságra lehet számítani, a szükséges eszközök megválasztása és előkészítése kulcsfontosságú, ami nemcsak a felügyelet, hanem a fogvatartott szempontjából is fontos arra való tekintettel, hogy előre jelezhetővé válik az érzelmi állapota, ami befolyásolhatja a viselkedését. Egy nagyobb létszámú esemény, izgatottságot vagy

7 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról, 369. pont

szorongást válthat ki a fogvatartottból, amelyet az előállító felügyelőnek tudnia kell megfelelően kezelni.

Az egészségügyi adatok ugyancsak kulcsfontosságúak. Szív- és érrendszeri, légzőszervi vagy anyagcsere betegség esetén kerülni kell a túlzott fizikai és érzelmi megterhelést. A betegség hatással lehet a kényszerítő eszközök alkalmazására és a mozgítás időtartamára is.

Feladat-meghatározás és helyszín

A feladat végrehajtásához szükséges információk biztosításánál fontos, hogy választ kapjunk az (5W) alapkérdésre. Ki? (Who?), Mit? (What?), Hol? (Where?), Mikor? (When?) és Miért? (Why?) hajt végre? Ezen kérdésekre adott válaszok mutatják meg, hogy mi a konkrét feladat. Speciális eligazítás keretében ismertetésre kerülnek további információk, amik elengedhetetlenek a feladat megkezdéséhez. Fontos a visszaigazolás, hogy mindenki megértette-e a kapott feladatot. Hiányzó, vagy nem egyértelmű részletek esetén további magyarázat szükséges mindaddig, amíg a feladat végrehajtója a kapott feladat minden részletét maximálisan meg nem értette.

A bv. intézetén kívül történő előállítás legnagyobb biztonsági kockázata – tapasztalatom alapján – nem a fogvatartott személyiségében rejlik. Egy ismeretlen helyen, ismeretlen személyi körben történő tájékozódás óriási veszélyforrást jelenthet. A rendszeresen felkeresett helyszínekről (pl. bíróság, ügyészség, kórház) egy fényképes és/vagy elektronikus tájékoztatót készítenek, amely tartalmazza az adott helyszín elhelyezkedését, a megközelítési lehetőségeket, a biztonsági szempontból fontos sajátosságokat, a lehetséges szökési útvonalakat, az együttműködő szervek elhelyezkedését és elérhetőségét, valamint az előállítás helyszínén a belső biztonsági szolgálat elérhetőségét és az őrző helyiség használatának részleteit.⁸ Az előállítási helyszínek biztonsági leírása számos hasznos információt tartalmaz, amit a gyakorlatban az előállító felügyelővel speciális eligazítás keretén belül ismertetnek, vagy az eligazítás után saját maga ismeri meg.

Fontos tisztázni többek között azt, hogy milyen az épület sajátossága, például hol van parkolási lehetőség, az épület típusa, szintek száma, az épület őrzése, biztonsága, a városrész meghatározása. A belvárosban található bíróságok esetében például a parkolás általában problémát jelent, ezért a gépjárművezetőnek tudnia kell, hogy hol található az épület bejárata, az épületnek van-e udvara, amennyiben igen, van-e lehetőség annak igénybevételére. Az információk birtokában a gépjárművezető és a csoportparancsnok előre meg tudja tervezni a gépjárműből történő kiszállás biztonságos végrehajtását, fel

8 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról, 373. pont

tudnak készülni az esetleges a veszélyforrásokra (például emeletes objektum esetében a menekítés nehézségére vagy akár a szökés kockázatára).

A végrehajtásban részt vevő személyek

Csoportparancsnok

Csoportos előállítás alkalmával minden esetben ki kell jelölni egy csoportparancsnokot, és úgy kell kialakítani a felügyeleti létszámot, hogy a csoportparancsnok ne kíséren fogvatartottat.⁹ Kulcsfontosságú, hogy olyan személy legyen kijelölve csoportparancsnoknak, aki magas szintű tudással és tapasztalattal rendelkezik. Az eligazítást követően a csoportparancsnok a meglévő információkat elemzi, értékeli, és kidolgoz egy koncepciót. Minden helyzetre lehetetlen felkészülni, azonban minél több körülményt vesznek figyelembe és elemzik azt, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy az adott szituációban a csoport valamely tagja hibázik, vagy nincs tisztában a pontos feladatával. Bár célzottan törekedni kell a lehető legnagyobb biztonság elérésére, a kidolgozott terv pusztán kiindulópontot ad. A csoportparancsnoknak ezért gyors helyzetfelismerő képességgel és rugalmassággal kell rendelkeznie, hogy azonnal reagálni tudjon a változó körülményekre. A terv megvalósítása során fontos, hogy minden érintett pontosan értse mi a feladata és ismerje a felelősségi körét. Ilyenkor ajánlott a feladatmegosztást úgy kialakítani, hogy az igazodjon a csapattagok szakmai felkészültségéhez és erősségeihez, mivel így mindenki magabiztosabban, ezáltal eredményesebben tudja ellátni a feladatát.

Helyszínbejárás

„Az előállító csoportparancsnok azokon az ismeretlen helyszíneken (például temető, kórház), ahol még nem hajtott végre feladatot, köteles lehetőség szerint előzetes bejárással felmérni a feladat biztonsági kockázatait, kijelölni a menekülési útvonalakat, lehetőségeket, valamint egyeztetni a belső rendészeti szolgálat munkatársaival, a társszervekkel.”¹⁰

Az épület átvizsgálását – a körülmények folyamatos változása okán – minden alkalommal végre kell hajtani. A csoportparancsnok egyik legfontosabb feladata – a példában szereplő – bíróság épületének előzetes átvizsgálása statikus és dinamikus szempontok alapján egyaránt. A helyszínbejárás célja a szökés, támadás vagy más rendkívüli esemény bekövetkezésének megelőzése és a várható biztonsági kockázatok felderítése.

9 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról, 383. pont

10 72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról, 390. pont

A csoportparancsnoknak – a megérkezést követően a gépjárműből történő kiszállása után – fontos feladata a külső környezet felmérése. Az épület közelében tartózkodó személyek mozgását és viselkedését előzetesen fel kell mérni és értékelni kell, különös figyelmet fordítva a gyanúsán viselkedő személyekre (például zavart, feszült), csoportosulásokra vagy esetleges demonstrációkra. Az épületbe történő gyors és biztonságos bejutás lehetőségeinek felmérése ugyancsak fontos. Például a csoportparancsnok a gépjárműből kiszállva észreveszi, hogy a bíróság főbejáratánál rakodás zajlik: egy teherautó áll a bejárat előtt, a rakodók nagy dobozokat pakolnak ki a teherautóból, részben eltorlaszolva a bejáratot. A csoportparancsnoknak gyorsan értékelnie kell a helyzetet: a rakodás lassíthatja vagy akadályozhatja a bíróságra történő bejutást, valamint biztonsági kockázatot is jelenthet. Az adott helyzetet értékelve döntést kell hoznia, mely szerint vagy értesíti a bíróság biztonsági szolgálatát és a gépjárművezetőt, hogy alternatív bejárat használata válik szükségessé, vagy kérheti a rakodás ideiglenes szüneteltetését a zavartalan bejutás érdekében.

Az épületben működő biztonsági kamerarendszer és a biztonsági szolgálat létszáma és elhelyezkedése további támpontokat ad a kockázatok felméréséhez. Ezen elemek fontosak lehetnek, abban az esetben, ha például nem várt tömeg jelenik meg a bíróság épülete előtt, vagy a bíróság épületében kialakult tömeg a tárgyalóterem felé közelít. A fentiek alapján is kiemelt fontosságú a csoportparancsok és a biztonsági szolgálat folyamatos összeköttetésének biztosítása.

Az épület belépési és kilépési pontjainak előzetes ellenőrzése elengedhetetlen, csakúgy, mint annak biztosítása, hogy rendkívüli esemény esetleges bekövetkezése esetén alkalmas alternatív útvonal álljon rendelkezésre. A tárgyalóterembe való kísérés megkezdése előtt a csoportparancsnoknak pontosan meg kell terveznie a haladás irányát, amely biztosítja a fogvatartott biztonságos mozgását. Az előre meghatározott útvonalnak a lehető legrövidebbnek kell lennie, ugyanakkor el kell kerülni a zsúfolt, nyilvános tereket, amik fokozott veszélyforrást jelenthetnek. Ha az épület adottságai lehetővé teszik, érdemes egy másodlagos útvonalat is biztosítani, amely szükség esetén alternatív kijáratként szolgálhat, például ha a kísérés során a csoportparancsok csoportosulást észlel az elsődleges útvonalon.

A példában szereplő bíróság épületének részletes feltérképezése során kiemelt figyelmet kell fordítani azokra a helyiségekre, amelyek szökésre vagy elrejtőzésre alkalmasak lehetnek – például üres termek, mellékhelyiségek, szekrények – valamint az esetlegesen elrejtett tárgyak felkutatására. Az ellenőrzés során célszerű átvizsgálni a tárgyalóteremben a padokat, a székek alját, melyek alkalmasak kisebb és közepes méretű tárgyak elrejtésére.

Biztonsági okokból fontos megvizsgálni az épületen belüli biztonsági elemeket is, például az ablakokon elhelyezett rácsokat, az ajtók zárhatóságát, a biztonsági kamerák

látószögét és működését. A nyitva hagyott ajtók potenciális biztonsági kockázatot jelenthetnek, az ajtók állapota befolyásolhatja a biztosítási alakzat megtervezését. Amennyiben a fogvatartott kísérése nyitott ajtók előtt történik, a kísérés során folyamatosan biztosítani kell azt, hogy a biztosítási alakzatba ne tudjon belépni egy, az ajtón ki- vagy belépni szándékozó személy.

A csoportparancsnok az épület bejárása során egy „belső térképet” készít, amely segíti a gyors és hatékony döntéshozatalt. A vizuális ingerek, például az ajtók színe, a folyosókon elhelyezett táblák vagy a bútorok elrendezése támpontként szolgálhatnak. Az előzetesen bejárt, vizuálisan leképezett terek segítik a tájékozódást.

Az épület átvizsgálása nem csupán egy rutinszerű eljárás, hanem a biztonságos előállítás alapvető feltétele.

Gépjárművezető

Az előállítások végrehajtásának tervezése során nem a csoportparancsnoknak kell mindent részfeladatot kidolgoznia. Az adott részfeladatot az előállítást végrehajtó felügyelők önállóan állítják össze és határozzák meg a rájuk vonatkozó taktikai elemeket, amit csapatként egyeztetnek a végrehajtást megelőzően.

A gépjárművezetőnek a cél megközelítésére útvonaltervezet kell készítenie, fel kell mérnie a várható forgalmi rendet. Előfordulhat, hogy aki többször járt már az adott útvonalon úgy gondolja, hogy ismeri azt, azonban a gyakorlatban számos esetben tapasztalhatók nem várt útfelújítások, balesetek, terelések. A fejlett technológiának köszönhetően másodpercek alatt áll rendelkezésre információ az akadályokról, a forgalmi rend változásáról.

Fel kell készülni nem várt esemény bekövetkezésére, ezért alternatív útvonalakat is ki kell dolgozni. Ez nemcsak azért fontos, hogy a tárgyalás a kitűzött időpontban megkezdődjön, hanem azért is, hogy azonnali megoldás álljon rendelkezésre a fogvatartott biztonságát súlyosan, közvetlenül sértő vagy veszélyeztető cselekmény észlelése esetén. Az útvonal tervezése során célszerű rögzíteni a kulcsfontosságú épületek, objektumok elhelyezkedését. Biztonság szempontjából ezek a bv. intézetek, rendőrkapitányságok, kórházak, melyek elérhetőségeit is szükséges rögzíteni a gyors reagálás érdekében. A fogvatartottak szállítása és előállítása során előforduló rendkívüli helyzetek – például gépjármű-meghibásodás, baleset vagy a fogvatartott egészségügyi ellátásának szükségessége – azonnali intézkedéseket kívánnak. Ezeknek a szituációknak a megoldásához létfontosságú, hogy a csoportparancsnok azonnal kapcsolatba tudjon lépni a legközelebbi bv. intézettel, és ha szükséges a legközelebbi rendőrkapitánysággal, kórházzal. Az érintett társszervek elérhetőségeinek ismerete olyan alapfeltétel, amely

lehetővé teszi a gyors segítségkérést, az azonnali helyszíni beavatkozást, valamint a további biztonsági intézkedések megszervezését.

A gépjárművezető felelőssége indulás előtt a gépjármű átvizsgálása. Ez az ellenőrzés nem csupán a jármű műszaki állapotának (például folyadékszintek, fékek, abroncsok, világítás) vizsgálatára terjed ki, hanem a biztonsági felszerelések (például zárok, rögzítőelemek, kommunikációs eszközök) működőképességére is. Mindemellett gondoskodnia kell arról, hogy a jármű belterében ne maradjon a szállítás biztonságát veszélyeztető tárgy.

Amennyiben a gépjárművezető részt vesz a fogvatartott kísérésében és a gépjármű őrizetlenül marad a parkolóban vagy az utcán, célszerű a beszállást megelőzően szemrevételezéssel átvizsgálni a gépjármű alvázat – tiltott tárgy elhelyezése okán –, illetve az abroncsok állapotát.

Személykezelő

A személykezelő az, aki közvetlenül végzi a fogvatartott kísérését. Feladata, hogy a fogvatartottat a kijelölt helyre mozgassa, a kísérés teljes folyamatát kontrolálja, valamint garantálja a biztonságos és jogszerű végrehajtást. Közvetlen kapcsolatban van a fogvatartottal, folyamatosan figyelemmel kíséri annak magatartását, kommunikációját, reakcióit, észleli az esetleges kockázati tényezőket (például a fogvatartott agresszív viselkedése esetén, felhívja a csoportparancsnok figyelmét a szükséges kényszerítő eszköz alkalmazására, indokolt esetben önállóan is dönthet). Felhelyezi a mozgáskorlátozó eszközöket és ellenőrzi a bilincsek, a vezetősár, a lábbilincs rendeltetészerű és szakszerű alkalmazását, kontrollálja a fogvatartott mozgását. A személykezelő kiválasztása során fontos, hogy a kiválasztott személy tisztában legyen a kényszerítő eszközök alkalmazásának szabályaival, és azokat hatékonyan, jogszerűen tudja alkalmazni.

Lőfegyverviselés

Amennyiben az előállítás legalább 2 fő biztosító felügyelővel és csoportparancsnokkal meg van erősítve, a személykezelőnek kizárólag a fogvatartottra kell összpontosítania, így ebben az esetben intézkedéstaktikai szempontból célszerű, ha a személykezelő nem visel lőfegyvert, mert a lőfegyver megosztja a figyelmet, intézkedés esetén akadályozó tényező lehet. A lőfegyver viselése és alkalmazhatósága különösen érzékeny kérdés zárt, bv. szervezeten kívül végrehajtott kísérések esetében.

A fogvatartott esetleges szökési kísérlete a kísérő személyi állomány fegyverének, eszközeinek megszerzésére épülhet. A fegyver elvételének veszélye az egyik legfőbb kockázati tényező minden olyan helyzetben, ahol a felügyelő lőfegyverrel van felszerelve, különösen zárt, kiszámíthatatlan, bv. szervezeten kívüli környezetben. Amennyiben a személykezelő

lőfegyverrel rendelkezik, annak biztosítása elsődleges taktikai feladatává válik. Ez jelentősen korlátozza mozgékonyágát, mivel egy váratlan támadás vagy dulakodás esetén a prioritási sorrendben nem a fogvatartott azonnali fizikális kontrollja az elsődleges, hanem a fegyverének biztosítása és megóvása, illetve a lőfegyver alkalmazhatóságának dilemmája. Ez különösen hátrányos taktikai helyzetet teremthet, ha az intézkedést egy, vagy több polgári személy jelenlétében kell végrehajtani, mivel egy ilyen helyzet a polgári személyek testi épségét közvetlenül is veszélyeztetheti. A fogvatartott agressziójának és cselekvési hajlandóságának eszkalációja a lőfegyver jelenlétével – fokozott mértékben – nőhet. Egy fegyverrel ellátott személykezelő kíséretében a fogvatartott tudatában van annak, hogy ha sikeresen megszerzi a lőfegyvert, az azonnali taktikai és pszichológiai fölényt biztosít számára, így a fegyver jelenléte ösztönző hatást gyakorolhat a szökés vagy támadás megkísérlésére, amely fokozott veszélyt eredményez. A lehetőségeket megvizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy amennyiben ellenszegülés vagy támadás történik, a személykezelőnek 3 döntési lehetősége van:

- Az első a lőfegyver alkalmazása, amely polgári környezetben súlyos következményekkel járhat, beleértve a sérüléseket, vagy akár halálos kimenetelű eseményeket is.
- A második lehetőség a fegyver biztosítása és a fogvatartott fizikai kontrollja, amely azonban jelentősen megosztja a figyelmet, csökkentve ezzel az intézkedés gyorsaságát és hatékonyságát.
- A harmadik a fogvatartott menekítése, ahol a személykezelőnek gyorsan kell kivonnia a fogvatartottat a veszélyzónából, miközben biztosítania kell saját fegyverét, fenntartania a fizikai kontrollt, és minimalizálnia a polgári környezetben megjelenő kockázatokat.

Mindhárom esetben a lőfegyver jelenléte hátrányosan befolyásolja az intézkedés végrehajtását, mivel a személykezelőnek egyszerre kell gondoskodnia a fegyver védelméről és a fogvatartott mozgásának korlátozásáról.

Fegyver nélküli kísérés esetén a személykezelő kizárólag a fogvatartott kontrollálására összpontosíthat – a fogvatartott fegyveres őrzését a biztosítási feladatot ellátók hajtják végre –, amely jelentősen növeli az intézkedés hatékonyságát.

Biztosító felügyelő

A biztosító felügyelők létszáma változó egyes előállítások alkalmával, ami függ a fogvatartott kategóriába sorolásától, a biztonságot érintő többletinformációtól és egyéb körülménytől. A biztosító felügyelők elhelyezkedése a tárgyalóteremben nem határozható meg egyetlen, minden helyzetre érvényes szabállyal, mivel azt számos tényező befolyásolja. Egyrészt, minden tárgyalóterem eltérő kialakítású – a terem belső

kialakítása, nagysága, bútorzat helyzete és rögzítettsége – ami meghatározza a biztosító felügyelő pozícióját.

Amennyiben a fogvatartott hozzátartozói is jelen vannak a tárgyaláson, szintén módosulhat a biztosító felügyelő pozíciója. Alapkoncepció a biztosítási feladat ellátásakor, hogy a figyelmet elsősorban a lehetséges támadás, illetve az egyéb lehetséges események irányára kell összpontosítani. Ilyen tényező például, ha a tárgyaláson jelentős létszámú hozzátartozó jelenik meg, ebben az esetben a biztosító felügyelőnek úgy kell elhelyezkednie a tárgyalóteremben, hogy rálátása legyen az ajtóra és a hozzátartozókra, ezzel megelőzve egy esetleges támadást, tiltott tárgy átadását vagy szökési kísérletet.

Elhelyezkedés a tárgyalóteremben

Az előállítást végrehajtó(k) legoptimálisabb helyezkedési módja:

- a.) A fogvatartott mögött ülve, annak oldalirányába kihúzódva.
Ez az elhelyezkedési mód abban az esetben a legoptimálisabb, amikor a felügyelő mögött nem tartózkodik hozzátartozó, hallgatóság, ellenkező esetben a személykezelőnek megoszlik a figyelve. Tapasztalatom szerint ilyen esetekben a biztosító felügyelő a személykezelő mellett foglal helyet, ami a legrosszabb döntés, mert a biztosító felügyelő nem látja sem a hallgatóságot, sem a fogvatartott reakcióit.
- b.) A fogvatartottól külön (széken) ülve, és úgy elfordulva, hogy részére a tárgyalóterem fogvatartott előtti és mögötti részei is láthatóak legyenek.
Tapasztalatom szerint ez a legoptimálisabb elhelyezkedési mód abban az esetben, ha hallgatóság is jelen van a tárgyalóteremben, azonban a gyakorlatban erre az elhelyezkedési módra kevés tárgyalóteremben van lehetőség a helyiség kialakítása és a padok rögzítése miatt.
- c.) Amennyiben az a-b) alpontok szerinti elhelyezkedésre nincs lehetőség, a fogvatartott mellett ülve, úgy, hogy a lőfegyverrel ellentétes oldalon helyezkedik el, kissé testével a fogvatartott irányába fordulva.

Abban az esetben, ha a támadás vagy esemény bekövetkezése a tárgyalóterem kívülről várható, külső és belső biztosítás kialakítása is szükséges.

A biztosító felügyelő helyezkedését mindig az adott szituáció határozza meg, és a biztosító felügyelő a személykezelő megfelelően megválasztott helyzetéhez alkalmazkodik. Az egyes tárgyalótermekben fizikai akadályok, például padok, korlátok vagy rögzített bútorzat is befolyásolhatja a felügyelők mozgását és elhelyezkedését, ezért a biztosítási stratégiának minden esetben az adott helyszín adottságaihoz és a konkrét körülményekhez kell alkalmazkodnia.

Mesterséges intelligencia a bírósági előállítás tervezésében

A mesterséges intelligencia (a továbbiakban: MI) egyre fontosabb szerepet játszik a mindennapi szolgálatellátás során, így a fogvatartottak bírósági előállításának megtervezésében is segítséget nyújthat. Az MI alkalmazásával adatvezérelt döntések szülehetnek a biztonság és a hatékonyság növelése érdekében. A bírósági előállítások tervezésénél az első lépés a releváns adatok összegyűjtése és elemzése. Az MI alapú rendszerek képesek nagy mennyiségű adatot elemezni, ideértve a fogvatartottak adatait (például előélet, kategóriába sorolás, szökési kísérletek, többletinformációk, kapcsolattartók) vagy az útvonalak és célállomások környezetére vonatkozó információkat (forgalmi adatok, korábbi események helyszínei, kritikus pontok). A rendelkezésre álló adatokból olyan összefüggéseket állapíthat meg, melyre egy ember nem biztos, hogy felfigyelne, aminek eredményeként prediktív kockázatelemzés végezhető, a rendszer előre jelezheti, melyik előállításnak nagyobb a biztonsági kockázata és mely tényezők miatt. Az MI a fogvatartottakról kockázati profilt alkothat, melynek elkészítése során figyelembe veszi a többletinformációkat (például a fogvatartott erőszakos cselekményt követett el, szökést kísérelt meg, a tárgyalása médiaérdeklődésre tarthat számot), emellett – a korábbi előállítások adatai alapján – jelezheti, ha az adott útvonalon, vagy időpontban több esemény történt és azt magasabb kockázatként tartaná számon.

Az MI az elemzés során külső forrásokból is képes adatokat nyerni, például a közösségi médiában található posztokat és fórumokat használhatja fel annak megállapítására, hogy valaki tervez-e az előállítás során támadást vagy szöktetést. Az embernél gyorsabban és hatékonyabban képes kiszűrni a releváns információkat, folyamatos helyzetképet tud adni a potenciális fenyegetésekről. Egy amerikai példa szerint az MI által támogatott, nyílt forrású hírszerzés révén a bv. szervezet valós időben értesülhet a fogvatartotthoz köthető külső bűnelkövetői csoportok aktivitásáról, így proaktív biztonsági intézkedéseket hozhat. Mindez lehetővé teszi, hogy az előállítási terv a legnagyobb kockázatu pontokra fókuszáljon, és megfelelő erőforrásokat rendeljen hozzájuk.¹¹

Az MI által készített kockázatelemzés képes javaslatokat is megfogalmazni a művelet tervezőjének. Javaslatot tehet például arra, hogy egy kiemelt biztonsági kockázatu fogvatartottat ne a megszokott útvonalon szállítsanak, vagy több kísérő személyi állományi tagot és páncélozott járművet rendeljenek az adott előállításhoz. Fontos azonban, hogy az MI nem helyettesítheti az emberi ítélőképességet, csak támogathatja azt objektív adatokkal. A gyakorlatban ez úgy működhet egy előállítás kapcsán, hogy az MI alapú adatgyűjtési és kockázatelemzési modul az előállítást megelőző napon átfogó vizsgálatot hajt végre, mely során a fogvatartott előéletét és a bv. intézetben történő

¹¹ <https://www.corrections1.com/enhancing-department-of-corrections-investigative-units-with-ai-powered-osint>

magatartását elemzi. Az adatokból kiderülhet például, hogy a fogvatartott korábban megszökött a rendőrségi fogdáról, továbbá ismert bünszervezet vezetőjeként tartják nyilván, akinek kapcsolatrendszerében több, jelenleg szabadlábon lévő személy is megtalálható. Ezen információk alapján a program az előállítást magas kockázatú eseménynek minősítheti. A modul a releváns online felületeket is képes figyelemmel kísérni, így észlelhet olyan üzeneteket – akár zárt fórumon is –, melyek arra utalhatnak, hogy a fogvatartott ismerősei rendkívüli esemény megvalósítását tervezik a bíróság épületében. Ezen túlmenően az MI a térfigyelő kamerák felvételeit, képeit is elemezheti, mely elemzés során olyan személyeket azonosíthat a bíróság épületének közelében, akiket a fogvatartott korábban elkövetett bűncselekményeihez lehet kapcsolni. Az összegyűjtött adatokra alapozva a program részletes kockázatelemzést tudna készíteni, és arra is javaslatot tehet, hogy az előállítást kiemelt biztonsági intézkedések alkalmazásával valósítsák meg, ideértve speciális egységek bevonását és a maximális biztonsági protokollok alkalmazását.

Összefoglalás

A fogvatartottak bíróságra történő biztonságos előállításánál alapvető, hogy a feladat pontosan meg legyen határozva, melyhez elengedhetetlen, hogy minden releváns információ rendelkezésre álljon, így a fogvatartott korábbi viselkedéséről, az aktuális tárgyalás körülményeiről, az útvonalak biztonsági jellemzőiről. Az adatok alapot szolgáltatnak a tervezéshez és lehetővé teszik a potenciális veszélyforrások korai felismerését. Amennyiben az adatok gyűjtése, elemzése, értékelése nem kellő alapossággal kerül végrehajtásra, az előállítást végreható felügyelők nem kapnak valós képet az előállítás körülményeiről, és nem tudják előre felmérni a kockázatokat.

A tervezés során a begyűjtött információk alapján részletes tervet kell kidolgozni. A jó tervezés elősegíti az előrelátást és a helyzetfelismerést. Egy jól működő rendszerben a csoport minden tagja látja, hogy a saját feladata milyen hatással van az előállítás sikerére és biztonságára.

A fogvatartottak bírósági előállítása nem csupán egy logisztikai művelet, hanem egy összetett, magas kockázatú biztonsági szakfeladat, amelynek végrehajtása során minden résztvevő állományi tag feladata kimagasló jelentőséggel bír. A csoportparancsnok vezetői képessége, a személykezelő pszichológiai érzékenysége, a gépjárművezető precizitása mind hozzájárulnak az előállítás sikeréhez.

A csoportparancsnok felelős az előállítás teljes koordinációjáért és végrehajtásáért, döntéseket hoz váratlan helyzetekben, biztosítja, hogy a csoport tagjai összehangoltan hajtsák végre a feladatot. Vezetői kompetenciája meghatározza az előállítás sikerét. A határozott, jól kommunikáló, az információk gyors elemzésére képes csoportparancsnok

irányítása mellett az előállítás gördülékenyen és biztonságosan kerül végrehajtásra. Amennyiben a csoportparancsnok nem látja át a döntéseinek következményeit, vagy nincs kellő tekintélye, akkor a csapat koordinációja széteshet, ami növeli a rendkívüli események bekövetkezésének kockázatát. Abban az esetben, ha a csoportparancsnok csupán adminisztratív vezető, aki nem képes a stratégiai gondolkodásra és gyors helyzetfelismerésre, az egész műveletet veszélybe kerülhet.

A személykezelő az előállítási művelet egyik legfontosabb szereplője, mivel ő az, aki közvetlen kapcsolatban van a fogvatartottal. Ő az, akinek fel kell ismernie a fogvatartott viselkedésében rejlő kockázatokat, kontroll alatt kell tartania a fogvatartottat pszichológiai és kommunikációs eszközökkel, megelőzni a konfliktusokat és a feszültség kialakulását. A személykezelőnek ismernie kell a verbális és nonverbális kommunikáció jelentőségét és azt, mely viselkedési jelek utalnak potenciális veszélyre, például szökési szándékra, agresszióra vagy manipulációra. A személykezelők szakszerű képzése és mentális felkészítése elengedhetetlen, mivel az előállítás biztonságos lebonyolítása nagymértékben az ő helyzetfelismerő és kommunikációs készségén múlik.

A gépjárművezető szerepe nem csupán az, hogy elvezesse a fogvatartottakat szállító gépjárművet a célállomásra. Ő felelős azért, hogy indulás előtt ellenőrizze a szállítójármű műszaki állapotát, megtalálja a legoptimálisabb útvonalat, valamint az esetlegesen bekövetkezett események (például terelések, balesetek) alkalmával gyorsan reagáljon. Egy jól képzett gépjárművezető proaktívan gondolkodik, nemcsak egy sofőr, hanem biztonsági operátor is, aki figyeli a környezetét.

Az MI-alapú előállítási modul alkalmazása támogathatja az előállítás biztonságos megvalósulását, lehetővé téve a prediktív biztonsági stratégiák alkalmazását.

Ezek az innovációk nemcsak a biztonságra lehetnek hatással, hanem csökkenthetik az előállítás emberi hibákból fakadó kockazatait is, így hosszú távon optimalizálhatják az erőforrások felhasználását, minimalizálva a költségeket és a terheket. A jövő büntetés-végrehajtásában az intelligens technológiák szerepe egyre hangsúlyosabbá válik, megteremtve egy hatékonyabb és biztonságosabb rendszert mind a fogvatartottak, mind a személyi állomány számára.

Felhasznált irodalom

72/2020. (XII. 23.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatáról

1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről

Enhancing Department of Corrections investigative units with AI-powered OSINT. Online: <https://www.corrections1.com/enhancing-department-of-corrections-investigative-units-with-ai-powered-osint> (Letöltés ideje: 2025. február 28.)

Krauzer Ernő (2019): Az intézkedéstaktika, mint oktatásmódszertan, a korszerű és gyakorlatorientált képzés alapja. Belügyi Szemle, 67. évf., p. 82. DOI: 10.38146/BSZ.2019.7-8.5.

Mátés Gábor (2023): A magyar rendőri intézkedéstaktika kialakulásának vizsgálata. Online: https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/Disszertacio-tervezet_Mates%20Gabor.pdf (Letöltés ideje: 2025. február 11.)

Lévai Lilla

FÉL ÉVSZÁZAD A SZOLGÁLAT, A VENDÉGSZERETET ÉS A KÖZÖSSÉG JEGYÉBEN

A magyar büntetés-végrehajtási szervezet fejlődésének egyik meghatározó alappillére a szakmai képzés és továbbképzés rendszere, amely az elmúlt évtizedekben a szervezet modernizációjának és szakmai professzionalizmusának egyik kulcstényezőjévé vált.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja (a továbbiakban: BVOTRK vagy intézmény) jogelődje, a Pilisszentkereszti Büntetés-végrehajtási Továbbképzési és Konferencia Központ 1975-ben jött létre azzal a céllal, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állománya számára biztosítsa a korszerű szakmai ismeretek átadását, a közösségi tanulás fórumát.

A BVOTRK jelenlegi, pilisszentkereszti székhelye a 2025. évben ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját, amely alkalmat adott a találkozásra, a történeti visszatekintésre, az emlékek felidézésére, a szakmai eredmények összegzésére és a jövő kihívásainak felvázolására.

Az intézmény megalapítása és történeti gyökerei

A Pilisszentkereszten működő továbbképzési központ létrehozásának igénye a büntetés-végrehajtás 1970-es években zajló modernizációs folyamataihoz kapcsolódott. Ekkor vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy a személyi állomány egységes szakmai továbbképzése, valamint a vezetői utánpótlás rendszerszintű felkészítése nélkülözhetetlen a szakmai működés biztosításához.

A Pilisszentkereszt településen kialakított oktatási és konferenciaközpont helyszínválasztása tudatos volt: a természetes környezet (természeti szépség, csend, kirándulóhelyek), a fővároshoz való közelség és a korábbi turisztikai infrastruktúra lehetővé tette, hogy a képzések mellett közösségi, rekreációs és szakmai találkozási tér is kialakulhasson. Az intézmény a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának irányítása alatt működött, és fokozatosan önálló szakmai profilt alakított ki.

Működés és szervezeti átalakulások

Az elmúlt öt évtized során a BVOTRK és jogelőd intézményei – szervezeti és szakmai szempontból is – több átalakuláson mentek keresztül.

Az 1990-es évek elején – a rendszerváltáskor – új szemlélet került előtérbe, amely nem volt más, mint a humánpolitikai fejlesztés, a szervezetszociológiai ismeretek és a nemzetközi együttműködések hangsúlya. A képzések tematikája ekkor bővült a konfliktuskezelés, a mediáció, valamint a reintegrációs szemlélet oktatásával.

A 2000-es évek elején az intézmény tekintetében infrastrukturális fejlesztések valósultak meg. Ennek keretében történt tanterem-korszerűsítés, szálláskapacitás-bővítés, valamint itt kell megemlíteni az informatikai modernizációt is. Mindez lehetővé tette, hogy az intézmény a büntetés-végrehajtási szervezet továbbképzési igényeinek központi bázisává váljon.

A 2019. évben – a jelenlegi működési formában – a BVOTRK létrejöttével az intézmény szervezeti integrációja új szintre lépett, amely a szakmai koordináció és az oktatás egységesítése felé mutatott.

1996. szeptember 04.	Megalakult az Büntetés-végrehajtás Oktatási Központ a Váci Tiszthelyettes Képző jogutódjaként.
2007. július 01.	Szervezeti összevonás – Létrejött a Továbbképzési és Konferencia Központ (pilisszentkereszti székhellyel), valamint a Továbbképzési és Rehabilitációs Központ (igali székhellyel).
2015. július 01.	Újabb intézményi egyesítés – Létrejött a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja, az Oktatási Központ csatlakozásával.
2019. szeptember 01.	Az intézményhez csatolták a büntetés-végrehajtási szervezet őr szállóit (Venyige utca, Dal utca, Bosnyák utca).
2022. július 15.	A régi BM üdülő részleges felújítását követően, új szálloda megnyitása Balatonlelén (Platán Park).
2024. július 01.	Az őr szállók üzemeltetése a Büntetés-végrehajtás Gazdasági és Ellátó Intézete feladatkörébe tagozódott.

I. táblázat: Fejlesztési idővonal és intézményi státusz¹

A szakmai képzés és továbbképzés szerepe

A BVOTRK működésének középpontjában mindvégig a személyi állomány elméleti és gyakorlati felkészítése állt. Az alapképzést kiegészítő továbbképzések során a résztvevők a büntetés-végrehajtás jogi és eljárási szabályai mellett modern kriminológiai, pszichológiai és szervezetfejlesztési ismereteket is elsajátíthatnak. Az intézményben kialakult szervezeti kultúra a szakmai közösség és a hivatástudat megerősítésére épül.

¹ A szerző szerkesztése.

A Pilisszentkereszten zajló továbbképzések nem csupán tudásmegosztásra szolgálnak, hanem erősítik az összetartozás érzését, az etikai elkötelezettséget és a kollegiális szolidaritást is.

A pilisszentkereszti intézményegységben éves szinten – 2019-ig visszatekintve – átlagban 2 400 vendégéjszakát töltenek a büntetés-végrehajtási szervezet kötelékében dolgozó állománytagok, a Belügyminisztérium irányítása alá tartozó, vagy a külsős, „civil” szférából érkező vendégek továbbképzés jogcímen.

1-2. kép: Büntetés-végrehajtási állományi értekezlet/képzés²

Innováció és szervezeti kultúra

A szakmai innováció a pilisszentkereszti központban nem pusztán technológiai kérdés volt, hanem az oktatásmódszertani megújulás része. Az elmúlt évtizedben elindult az e-learning rendszer és a hibrid képzési forma, amely lehetővé tette az intézetek bevonását és a digitális tananyagok egységesítését.

3-4. kép: Előadótermek megújulása³

2 Forrás: A BVOTRK saját fotói.

3 Forrás: A BVOTRK saját fotói.

5-6-7. kép: Előadótermek megújulása⁴

Rekreációs funkciók

A büntetés-végrehajtási szervezet személyi állománya testi-lelki regenerációjának biztosítása az intézmény egyik kiemelt szakfeladata, ezáltal a BVOTRK külön figyelmet fordít a munkavégzés pszichés terheinek kezelésére, a kiegészítő megelőzésére és a mentális egészség fejlesztésére. A szakmai tréningek mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a rekreációs programok, a szupervíziós műhelyek és a pszichológiai workshopok, amelyek a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Humán Szolgálatára szemléletét tükrözik.

A BVOTRK a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állománya egészségi, fizikai és mentális állapotának megőrzése, fejlesztése és mozgásszervi rehabilitációja érdekében különböző egészségügyi és rekreációs programok szervezésével és megtartásával biztosítja az aktív kikapcsolódást, a munkahelyi kiegészítő okozta tünetek csökkentését és az új élményekkel való gazdagodást.

⁴ Forrás: A BVOTRK saját fotói.

Stresszkezelő tréning (4 napos): akkreditált továbbképzés, amelyért 12 továbbképzési pontot kapnak a jelenlévő, hivatásos szolgálati jogviszonyban álló személyi állományi tagok. A programon való részvétel szolgálat alóli mentesítés jogcímén történik.

A programok során a kollégáknak lehetőségük nyílik a stresszkezelő technikák megismerésén túl az aktív kikapcsolódásra, színes és változatos programok keretei között ismerkedhetnek meg az adott táj szépségeivel és a más bv. intézetből érkező kollégákkal.

Az első két napban a résztvevők különböző stresszkezelési technikákat tanulhatnak, majd a fennmaradó időben a helyi adottságoknak és az évszaknak megfelelő programlehetőségeket változatosan kihasználva biztosítjuk az aktív kikapcsolódást, az ismeretszerzést, továbbá a szakmai és baráti kapcsolatok kiépítésének, megerősítésének élményét.

Az elsődleges és legfontosabb szempont, hogy a munkahelyi kiégést és a munka közben a személyi állományt érő negatív hatásokat tompítsuk, és kollégáink új élményekkel gazdagodjanak. Fontos, hogy a résztvevőket olyan stresszkezelő technikákkal, módszerekkel és élményekkel ismertessük meg, amelyek rövid és hosszú távon támogatják a stressz kezelését, valamint segítenek a stressz negatív, egészségkárosító hatásainak csökkentésében. A programoknak köszönhetően a résztvevők rengeteg élménnyel, kipihelve térhetnek haza.

A 4 napos program keretén belül két nagyobb blokkra bontható a tematika, melyek tervezése a belső és külső stresszorok figyelembevételével történt. Ennek megfelelően belső és külső helyszíni programok és megoldási technikák kerültek összeállításra. A stresszkezelő tréninggyakorlatokon túl számos program segíti a kollégák kikapcsolódását, így városi kincskereső játékkal összekötött városnéző séták (Szentendre, Esztergom, Keszthely, Pécs, Kaposvár), szelcsatornás lebegés, lézerharc, fürdőzés, kerti grillparty, színház- és múzeumlátogatás, e-bike túra, élményautózás és hajókirándulás a Dunán.

8-9. kép: Stresszkezelő tréninggyakorlat és külső program⁵

5 A fotókat a szerző készítette.

Családi rekreáció (3 napos): a programon az aktív állomány tagjai családtagjaikkal együtt vehetnek részt, melynek során szervezett keretek között, kötetlenül van lehetőségük minőségi időt eltölteni egymással és társaikkal.

Az egyes programcsomagok összeállítása során kiemelt figyelmet fordítunk az iskolai szünetek időpontjaira. Turnusonként figyelembe vesszük a résztvevők igényeit, a gyermekek életkorát, a helyszín adta sajátosságokat, valamint az időjárást is. Pilisszentkereszten a környező hegyek kínálta túrázási lehetőség sokak számára hívogató.

A helyszín parkosított kertjében lehetőség van közös főzésre és látványgrillezésre, ami hozzájárul a jó hangulathoz.

A családi kikapcsolódás rendkívül sokszínű elemei között szerepel többek között sétahajózás a Dunán, továbbá a visegrádi Fellegvár, a szentendrei óváros, illetve Budapesten a Csodák Palotája és a Közlekedési Múzeum megtekintése. Mindemellett strandolás, különféle időszakos kiállításokon, tematikus gyermekprogramokon való részvétel, erdei kisvasutazás, kalandpark-látogatás és túrázás is választható a három nap során.

A programok közül részvételi kötelezettség nélkül, szabadon választhat minden résztvevő, hogy mivel szeretné eltölteni a rendelkezésére álló időt. A rekreáció teljes egészében térítésmentesen és teljes ellátással biztosított a résztvevő családok számára. A program lehetőséget nyújt, hogy a családok együtt élvezhessék a büntetés-végrehajtási szervezet által vezetett és finanszírozott változatos kikapcsolódási lehetőségeket.

10-11. kép: Családi rekreáció, külső programok⁶

Összegzés

Az 50 éves jubileum egyrészt történeti mérföldkő, másrészt szakmai önreflexióra is lehetőséget adott. Az intézmény – fél évszázados működése során – a büntetés-végrehajtási szervezet egyik meghatározó tudásközpontjává vált, amely a képzés, a szakmai innováció

⁶ A fotókat a szerző készítette.

és az emberi erőforrás-fejlesztés területén egyaránt maradandót alkotott. A jubileum célja, hogy bemutassa az alapítók, a korábbi igazgatók és oktatók munkásságát, valamint a szakmai értékek továbbörökítését az új generációk számára.

A BVOTRK pilisszentkereszti telephelyének története a magyar büntetés-végrehajtási oktatás múltja is: a szervezeti tanulás, a hivatásfejlesztés és a szakmai közösségépítés fél évszázados krónikája. Az intézmény fejlődése jól tükrözi a büntetés-végrehajtási rendszer átalakulásait.

Az 50 éves jubileum alkalmat adott arra, hogy a szakmai közösség méltó módon tisztelgjen mindazok előtt, akik munkájukkal hozzájárultak a büntetés-végrehajtási hivatás presztízsének és társadalmi megbecsülésének erősítéséhez.

Fotó: Bv. fotó

Nagy István

A SZEGEDI CSILLAGBÖRTÖN ÖRÖKSÉGE – 140 ÉVES A SZEGEDI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN

Az örökség ápolása azért fontos, mert az segíti a szervezetet és annak tagjait az önmeghatározásban, hagyományainak és identitásának megőrzésében. A Szegedi Fegyház és Börtön fennállásának 140. évfordulója lehetőséget teremt az intézet és a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának a visszatekintésre és a megemlékezésre. Rendkívül megtisztelő feladat egy olyan nagy múltú intézet történetét kutatni, mint amilyen a Szegedi Fegyház és Börtön. Az alábbi írásban arra törekszünk, hogy az intézet múltjáról egy rövid, sommás áttekintést adjunk.

A történeti örökség ápolása szervesen illeszkedik az évekkel ezelőtt meghirdetett, Nemzeti Emlékezet Program tervéhez¹. A fentiekkel egybecseng a helyszín, mint történelmi épület, ami hivatalosan (még) nem emlékhely. A szegedi Mars téri épületegyüttes csupán helyi védettség alatt áll, mint építészeti érték. Ha szemügyre vesszük az intézet főépületének homlokzatán elhelyezett emléktáblákat, találunk több, az intézet közelmúltját erősen meghatározó eseményre vonatkozó emlékezést: a hadifogolytáborra² és a politikai fogvatartásra utaló emléktáblákat.³

A korabeli börtönügy kutatásának kapcsán, a szegedi Csillagbörtön vonatkozásában elmondható, hogy az intézeti irattár 1944–45 fordulóján teljesen megsemmisült. Ezt onnan tudjuk, hogy a kemény tél és a megnövekedett faigény miatt az orosz katonai parancsnokság kérelmezte a várostól, hogy a Széchenyi téri 50–100 éves platánfákat tüzelés céljából kivághassák.⁴ Visszaemlékezések említik, hogy a szovjet katonai parancsnokság az intézet irattárának zömét nemes egyszerűséggel tüzelőanyagként használta el. Adatok vannak arra vonatkozóan is, hogy a 40-es évek végén a papírhiány miatt a korábban használt iratok másodoldalait vették igénybe új iratok elkészítéséhez. Kérdésként merül fel, hogy az éltelt mutatókönyvek miért maradhattak fenn? Egy levéltáros szakember véleménye szerint azért, mert a mutatókönyvek eltüzelése

1 Lásd a Nemzeti Emlékezet Bizottságáról szóló 2013. évi CCXLI. törvény indokolását.

2 Magyar Kurír (2016)

3 Rotbart, V. (1979)

4 Erre szerencsés módon a városi eljárásság közbenjárásának köszönhetően nem került sor. Lásd: Délmagyarország, 1945. január 06., p. 3.

a méretük okán nem volt egyszerű, de az is megtörténhetett, hogy egy hozzáértő orosz tiszt a megtiltotta azok eltüzelését.⁵ Az intézet TÜK irattárában – az intézet fennállásának 130 éves megemlékezésére készülve – még találtunk olyan köteteket, amik a néhai tiszti könyvtár példányai lehettek. A fellelt kötetek beszerzésének ideje egybeesik az intézet megnyitásának évével és az azt követő időszakokkal.

A szegedi büntetés-végrehajtás előzményei

A Szegedi Fenyítőház

A szegedi büntetés-végrehajtás története nem minden előzmény nélküli. Bár jogi értelemben a szegedi várbörtön nem tekinthető a Csillagbörtön elődjének, a várbörtön létesítésének előzményei, az ott szerzett tapasztalatok mindenképpen mérlegelésre kerülhettek akkor, amikor a politikai akarat megérett arra, hogy Szegeden egy, a kor követelményeinek megfelelő új, modern börtön létesüljön.⁶

Levéltári források, irodalmi művek, valamint számtalan visszaemlékezés bizonyítja, hogy a XV. századtól a vármegyék székhelyein, a városokban, a pallosjoggal rendelkező földesúri kastélyok pincéiben voltak börtönök, a kor szóhasználatával élve, tömlöcök. A szabadságvesztés-büntetés, mint önálló büntetési nem, még Werbőczy Hármaskönyvében sem szerepel, csak a XVIII. században lesz önálló büntetési forma. A vérfertőzés büntette vonatkozásában III. Károly dekrétumában, az 1723. évi XI. törvénycikkben jelenik meg először a szabadságvesztés, mint önálló büntetési forma, ami a XVIII. század folyamán megjelenik a magyar ítélkezési gyakorlatban is. „A javíthatatlanokat és kihágókat és más vétkeikért halálos büntetésre kevésbé érdemeseket, vagy attól kegyelemből felmentetteket”⁷ ítélték börtönbüntetésre. Először a rövidebb időtartamú szabadságvesztés-büntetéseket hajtották végre a megyei, a városi, és a földesúri börtönökben. Az 1700-as évek végétől, az 1800-as évek elejéről találunk dokumentumokat arról, hogy helyben hajtják végre a többéves büntetéseket is.⁸

1785. november 10-étől 1848. október 04-éig működött a szegedi várbörtön.⁹ Kezdetben többnyire a „Domus Carresterialis Szegediensis” és a „Domus Correctoria” elnevezéseket használták, de sokszor szerepel a magyar „Szegedi Fenyítőház” is. II. József németesítő rendeletének megfelelően az 1780-as évek közepétől egyre többször

5 A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára főlevéltárosának, Dr. Farkas Csaba véleménye.

6 MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár VII. és XXV. fondőcsoportok. A jog-szolgáltatás területi szervei fejezetben a Szegedi Kerületi Börtön és államfogház iratai 1893-1950-ig 14.89 iratfolyóméter terjedelemben.

7 Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 33.

8 Kabódi Cs., Mezey B. (1986)

9 Oláh M. (1999)

a „Zuchthaus Szegedin” elnevezés került a hivatalos címzésekre, iratokra.¹⁰ Vannak dokumentumok arra vonatkozóan, hogy miként érvényesültek a fenyítőház helyének javaslatánál, annak kiválasztásánál, illetve áthelyezésénél a mai modern értelemben vett logisztikai szempontok.¹¹ A szegedi vár fenyítőház célú hasznosításával kapcsolatban figyelembe vették, hogy az akkori Magyarország központi részén lévő Szeged a Tiszán, a Maroson, és Bajáig a Dunán is jól megközelíthető volt vízi úton. Szegedre korábban már szervezett volt a postakocsi forgalom, előzetesen azt is felmérték, hogy Szegeden jól megoldható a rabok munkáltatása is, a rabmunkával előállított termékeknek viszonylag könnyen piacot lehet találni.¹²

A Szegedi Királyi Kerületi Börtön vázlatos története

A börtön megnyitása, működésének első éve

Nem volt ez másként akkor sem, amikor döntés született a Csillagbörtön létesítése kapcsán. Az 1881. évi LVIII. törvénycikk rendelkezett először a szegedi királyi kerületi börtön és fogház létrehozásáról.¹³ A törvény az építkezés költségeit 850 000 koronában határozta meg. Török Kálmán, a Csillag első igazgatója megjegyzi, hogy a többi fegyintézetben (Vác, Lipótvár, Illava, Munkács, Szamosújvár, Nagyenyed, Márianosztra) az átalakítás *„tetemesebben sokkal több költségbe került, s e mellett ezen intézetek a reájuk fordított javítások, átalakítások dacára még a mai nap sem állhatnak meg építkezés tekintetében azon a színvonalon, amelyen a szegedi börtön áll”*.¹⁴

1882. március 03-án a Szegedi Napló tudósított az induló építkezés ellenőrzésére és irányítására létrehozott felügyelő bizottság első, alakuló üléséről. A bizottság vezetője Kelemen Mór igazságügyi-minisztériumi osztálytanácsos volt. Az építés vezetősége Neudtvich Gusztáv királyi mérnök szakmai ellenőrzése és irányítása alatt, Szegeden, a London utcában lévő Goldschmidt házban működött. Fontos volt, hogy az operatív kérdésekben a döntés közel kerüljön a végrehajtáshoz. A városi tanács építési bizottsága gyorsan véleményezte a Wágner Gyula¹⁵ által készített terveket, és 12 nap alatt a város közgyűlése elé terjesztette azt. Ugyanilyen gyors volt az engedélyezési eljárás az igazságügyi épület, valamint a Csillag börtön esetében is. Az igazságügyi épületnél

10 A források vonatkozásában lásd a Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár VII. és XXV. fondőcsoportokat. 101. fondszám alatt a Szegedi Fenyítőház (Domus Correctoriae) iratai 1785-1854-ig 2,58 rendezett iratfolyóméter kutatható.

11 Oláh M., Trásér F. (2002)

12 A korabeli börtönügy kutatására vonatkozóan lásd: Szászi A. (1955) és Hajdu L. (1984)

13 1881. évi LVIII. törvénycikk a szegedi királyi törvényszék polgári és büntető osztálya továbbá ugyanott egy kerületi börtön és fogház számára emelendő épületek költségeinek fedezése tárgyában. 1. §.

14 Törökfalvi T. K. (1886) p. 39.

15 Wágner Gyula munkássága vonatkozásában lásd az Építészfórum összefoglaló írását: <https://epiteszforum.hu/bortonok-tervezoje-wagner-gyula-elete-es-munkassaga>

egy részkérdés tekintetében kifogást emelt az építési bizottság, ellenezte azt, hogy a főépület bejáratí oszlopai közterületen helyet foglaljanak el a járdától.

A tehetséges magyar építész, Wágner Gyula, kora világszínvonalú igazságügyi épületeit tanulmányozva modern épületegyüttest tervezett Szegedre, amely mintája, prototípusa lett később a magyar igazságügyi építészetnek. Szeged új börtöne építésének olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak, hogy szegedi tartózkodása alatt Ferenc József császár is megtekintette a munkálatokat.¹⁶ Oláh Miklós szerint „*mai szemmel nézve is elismerésre készítő építőmunka eredményeként 1884 augusztusára felépült a Bentham-féle panoptikus rendszerű, háromemeletes, négy épületszárnyas körfolyosós börtönépület, a Csillagbörtön*”.¹⁷

A Csillagbörtön épületének korabeli adatai: 76 magánzárka, 65 közös zárka, 5 elsötétíthető fegyelmi zárka, 6 földszinti irodahelyiség, 1 központi terem, 2 őrmesteri szoba, 2 lelkészi iroda, 3 imaterem, 1 éjjeli őrszoba, 1 nappali őrtanya, 2 készletli rabruha raktár, 2 osztály raktár, 2 központi-fűtő helyiség szénraktárral, 4 fűtő szelepszoba, 1 fürdőhelyiség – 12 fürdőkáddal és vízmelegítő kemencékkel –, 12 vízelvezető csövekkel ellátott nappali klozet (WC), 2 ruhaszárító helyiség, 4 ételkiosztó hely felvonókészülékkel, kőolajraktár, valamint korszerű melegvízes központi fűtés és belső csatorna-rendszer.

A börtönépület keleti szárnyában, a két emeleten az irodák felett külön feljáró volt a kórházhoz az alábbi helyiségekkel: 1 rendelő, 1 lábadozó, 1 felügyelői szoba, 8 kórházszooba, 1 gyógytári laboráns konyha, 2 nappali klozet (WC), 1 raktár. A börtön udvarán egy melléképületben halottas kamrát és bonctermet is kialakítottak. A fentiekben szereplő adatokat az intézet első igazgatója, Törökfalvi Török Kálmán 1886-ban közli először.¹⁸ A Csillagbörtön első éves működését összegző jelentését Szegeden, Grünstein Mór nyomdája adta ki 1886-ban. 1884. augusztus 27-én Törökfalvi Török Kálmán elfoglalta igazgatói állását. Szeptember 12-én az 1884. évi 39 557. számú igazságügy-miniszteri rendelet 10/884. szám alatt 1885. január 01-jére engedélyezte a börtön törvényszerű rendeltetésének történő átadását. December 31-én a Magyar Királyi Igazságügy-minisztérium kibocsátotta az 1884. évi 57 463. I. M. számú rendeletet a börtön működtetéséről. Az intézet neve: „*Szegedi Királyi Kerületi Börtön*” lett.

Az intézeti hagyomány úgy tudja, hogy az első nagyobb számú elítélt 1885. január 10-én érkezett az intézetbe. Ez minden valószínűség szerint így is történhetett, hiszen az intézeti hagyomány mellett a mutatókönyvekre hivatkozással a múlt század elején

¹⁶ Szegedi Napló, 1883. október 17.

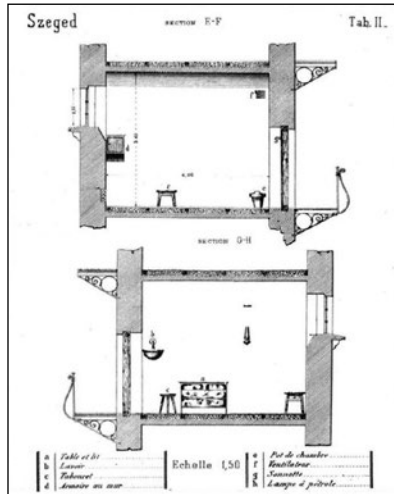
¹⁷ Lásd még Oláh M. szegedi büntetés-történeti munkáit: Oláh M., Tráser F. (2002); Oláh M. (2000); Oláh M. (1999); Oláh M. (2004); Oláh M. (1998); Oláh M. (2005).

¹⁸ Törökfalvi T. K. (1886) p. 37. Az intézet első igazgatója a könyve végén közli az intézet tematikus, vázlatos alaprajzát is.

is január 10-én ünnepelték az intézet létesítését, alapítását, működésének kezdetét. Viszont vannak adataink arra vonatkozóan is, hogy már január 03-án befogadtak egy fogvatartottat az intézetbe.¹⁹ Az újonnan létesített intézetről, annak belső berendezési tárgyairól készült egy kiadvány, ami az 1885-ös Római Börtönügyi Kongresszus később megjelenő köteteiben is helyet kapott. Ebből a kiadványból mutatunk be az alábbiakban két fényképet, melyben szerepel a fényképek leírása, a zárka berendezési tárgyak magyarázata, azaz az újonnan épített börtön zárkáinak műszaki leírása.²⁰ A fényképeken jól kivehetők azok a modern berendezések, amikkel az újonnan létesített intézet büszkélkedhetett: folyó víz a zárkákban, modern fűtési rendszer, központi jellőrendszer, modern szellőzőrendszer stb.

1. kép: Nappali és éjszakai zárka²¹

2. kép: Zárka keresztmetszete²²

Törökfalvi Török Kálmán munkássága

A megemlékezés fonalát nem lehet tovább szőni úgy, hogy ne emlékeznénk meg röviden az intézet első igazgatójáról, Törökfalvi Török Kálmánról, aki Kolozsváron született 1841. november 19-én és Munkácson hunyt el 1919. január 26-án.²³ Törökfalvi a közszolgálatát 1868. május 01-jén kezdte meg a váci fegyintézetben, mint Czóbel Pál

19 Szegedi Napló, 1885. január 04., p. 2.

20 Magyarországot a római börtönügyi kongresszuson László Zsigmond igazságügy miniszteri osztálytanácsos és Tauffer Emil, a lepoglavai fegyintézet igazgatója képviselték. A Szegedi Királyi Kézületi Börtön leírását lásd: Actes du Congrès pénitentiaire international de Rome, novembre 1885., Mantellate, Roma, 1888., III. kötet, p. 17–19. László Zsigmond osztálytanácsos beszámolóját a hazai börtönügyről ugyanezen kiadvány II/I. kötet 69–103. oldalai tartalmazzák.

21 Uo. III. kötet, p. 68.

22 Uo. III. kötet, p. 66.

23 Nagy I. (2015)

akkori fegyintézeti igazgató „adjunktusa”. A munkácsi Királyi Országos Fegyintézet megszűnésekor, annak bezárásával ment nyugdíjba, mint fegyintézeti igazgató, 1897-ben. A Csillagbörtön első igazgatója jelentős börtönügyi szakirodalmi tevékenységet fejtett ki. Nyomatásban három önálló munkája maradt az utókorra: „*Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról*”. A könyvet Engel Adolf Műintézete adta ki Szegeden, 1886-ban. Második nagyobb munkája, „*A munkácsi vár, mint országos fegyintézetről*” Farkas Kálmán Könyvnyomdájában készült Munkácson, 1892-ben.²⁴ Visszaemlékezéseit Grünstein Mór Könyvnyomdája adta ki Munkácson 1900-ban, ennek a címe: „*A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig*”. Több írása jelent meg a Varga János²⁵ váci fegyintézeti igazgató által szerkesztett Fegyintézeti Értesítőben is.

Törökfalvi Török Kálmán munkái azért is egyedülállóak, mert két országos büntetés-végrehajtási intézet – a szegedi és a munkácsi – átfogó, minden részletre kiterjedő ismertetését és szakmai szempontok szerinti elemzését végzi el. Ezek a munkái aktív évei alatt születtek, a harmadik nyomatásban megjelent írása pedig már a 30 éves közszolgálatának emlékeit, a korszak hősiek küzdelmeit örökíti meg. Egy nyomatásban még meg nem jelent tanulmányának kéziratát Törökfalvi Török Kálmán dédunokája, Török István sárospataki református lelkész bocsátotta az intézet rendelkezésére a 125 éves évforduló alkalmával, ami átadásra került a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei könyvtár részére.

Megjelent munkáiból, valamint a kéziratból arra következtethetünk, hogy a magyar börtönügy hőskorának – Mezey Barna és Lőrincz József kifejezéseivel élve – egyik jelentős szakemberét tisztelhetjük a Csillagbörtön első igazgatójában. Szakmaisága és elhivatottsága úgy az első írásában – melyet a Csillagbörtön első éves működési tapasztalatainak bemutatása és összegzése okán vetett papírra –, valamint a 30 évvel később írt visszaemlékezéseiben egyaránt tetten érhető. Végigjárta a börtön-szolgálat ranglétráját, volt írnok és ellenőr, valamint „igazgató-helyettes” is. Szakmai karrierjének csúcspontját vallomása szerint, az új szegedi kerületi börtön igazgatói munkájában látta és élte meg.

24 A könyv a magyarországi könyvtárakban nem elérhető, digitális másolatát többszöri utánajárás és levelezés után a Harvard Egyetem jogi szakkönyvtára (Harvard University Law Library) bocsátotta rendelkezésünkre.

25 Varga J. (Szabadka, 1848. febr. 07. – Vác, 1885. augusztus 23.) büntetőintézeti igazgató, Vác városi képviselőtestületi tag, a magyar börtönügy hőskorának méltatlanul elfeledett kiemelkedő egyénisége. A korabeli visszaemlékezések szerint ismeretlen volt számára a börtönügy, azonban az igazságügyi minisztériumban mutatott rátermettsége miatt (a jogi egyetem elvégzése után ide nyert kinevezést számtisztai beosztásban) fiatal kora ellenére megbízták a váci fegyintézet igazgatásával – Varga ekkor csak 25 éves volt. A váci intézet élén példátlan karriert futott be. 1879-ben ő kezdeményezi az igazságügyi miniszternél egy szakmai folyóirat elindítását. 1880 januárjától a Fegyintézeti Értesítő az ő szerkesztésében jelent meg kéthavonta, amíg az igazságügyi miniszter a folyóiratban megjelenő írások tartalma miatt be nem tiltja azt. A betiltás tényét és okát Törökfalvi Török Kálmán és Tauffer Emil visszaemlékezéséből ismerjük.

Rendkívüli feladatot látott el és hajtott végre, amikor az új börtön működésének szakmai alapjait lefektette, „a minta nélkül való szegedi minta börtön”²⁶ sikerét megalapozta. A biztonságos és eseménymentes őrzés érdekében egyedülálló klasszifikációs metódust és rendszert dolgozott ki. Hamar szembesült azzal a ténnyel, hogy a „progressív börtön rendszert” az új börtön adottságai miatt – tudniillik nem állt rendelkezésre elegendő számú magánzárka – gyakorlatilag megvalósíthatatlan.²⁷ Ezt a véleményét már első írásában rögzítette. Az ipari létesítmények telepítése és az urbanizáció volt az oka annak, hogy a börtön építését követő 2-5 évben már nem volt lehetőség arra, hogy a csillagépület mellé egy újabb csillag épüljön, mint ahogy az a Budapesti Fegyház és Börtön létesítések megtörtént. Ennek oka nagyon egyszerű: az épület létesítésekor a város ingyen engedte át a használaton kívüli területet az államnak. A szegedi Mars tér és környékének feltöltése és kiszikkasztása olyan gyors ütemben haladt, hogy a városnak az immár jóval értéke-
sebb ingatlantömeget nem állt érdekében – még ellentételezés fejében sem – átengedni az igazságügyi kormányzat, magyarán az állam részére. Törökfalvi Török Kálmán tehát hiába javasolta, hogy egy másik épület épüljön a csillagépület mellé. Szakmai érveivel szemben erősebbek voltak azok az érdekek, amik ezt akkor megakadályozták.

A börtönügy iránti elkötelezettségét alátámasztja az is, hogy a szegedi és a munkácsi börtön személyi állománya részére „tisztai könyvtárát” létesített, beszerezte a börtön-
üggyel foglalkozó folyóiratokat és jogszabálygyűjteményeket az intézetek részére, gondoskodott a tisztviselői kar és az őri állomány folyamatos továbbképzéséről. A börtönügy iránti elhivatottságát leginkább a visszaemlékezései tükrözik, melyet az utókór véleményünk szerint méltatlanul elfeledett.²⁸

Törökfalvi Török Kálmán munkáját olyan elhivatott szakemberek segítették, mint Faragó Ödön,²⁹ az intézet első orvosa. A börtönorvos szakmaiságának és leleményességének köszönhetjük, hogy ebben az időszakban az ivóvíz minősége az intézetben sokkal jobb volt, mint például a város lakossága által fogyasztott ivóvíz. Faragó Ödön sokat tett annak érdekében, hogy az éltéltek ételmezése praktikus és tápláló legyen, az egészségük megőrzése érdekében pedig folyamatosan kereste a megoldási lehetőségeket.³⁰

26 Török K. (1900a) p. 24. A nyomtatásban megjelent emlékiratai mellett Török Kálmán a kéziratban fennmaradt visszaemlékezésiben is több esetben kitér a mintaként emlegetett szegedi intézetre: „Azt akartam, hogy a minta intézetnek deklarált szegedi börtön, valóban, és ne csak színleg legyen mintaszerű.” Lásd: Török K. (1900b) p. 19.

27 „A progressív börtön rendszert azonban Szegeden sem volt lehetséges kezdeményezni, mert a csekély számú magán-zárkák kivételével, amelyek a csillag-börtönnek csak egy szárnyát foglalják el, a többi helyiségek társas rendszerű cellákkal vannak berendezve.” Lásd: Török K. (1900a) p. 24.

28 Törökfalvi K. (1900b); Nagy I. (2015) p. 195–196.

29 Életrajzi adataira vonatkozóan lásd: Nagy I. (2015) p. 195–196.

30 Lásd a következő írásait: Faragó Ö. (1888); Faragó Ö. (1887a) és Faragó Ö. (1887b)

A Csillagbörtön a II. világháború végkifejlete alatt

1944. szeptember 28-án a börtönt és személyi állományát Vácra telepítették, ezután a börtön szovjet hadifogolytáborként működik. Magyarország területén 1944–45-ben bizonyítottan 56 hadifogolytábor működött, melyeket a folyamatos kiszállítások következtében 1945 végére egyenként felszámoltak. Jelenleg Magyarországon kevesebb, mint tíz helyen őrzi emléktábla a hadifogolytáborok emlékét, 2016 óta a Szegedi Fegyház és Börtön főépületén is található egy, aminek a kihelyezését egy széles összefogással megvalósított konferencia és megemlékezés előzte meg. 2026-ban ennek már 10 éves múltja lesz. Javasolt ezen gyakorlat továbbvitele, hiszen minden évben, az elhunytakról megemlékező hozzátartozók spontán módon helyeznek el virágokat az emléktábla alatt, a hadifoglyok sorsának kutatásban pedig az elmúlt 10 évben új eredmények születtek.

A világháború utolsó szakaszában a szovjet megszállás alá került Kelet-Európa országaiból sokszázezer embert hurcoltak el, akiknek több mint a fele soha nem tért vissza szülőföldjére. Magyarországról hadifoglyokat és polgári lakosokat egyaránt bevagoníroztak, sokuknak cinikusan „kis munkát”, „málenkij robotot” hazudva. A Vörös Hadsereg által elfoglalt magyar területeken romeltakarításra való hivatkozással fegyveres katonák a nyílt utcáról gyűjtöttek és vittek el magyar civileket is. A Csillagbörtönben berendezett hadifogolytáborban 1945 tavaszán a zsúfoltság – több mint 12 ezer embert tartottak fogva a Mars téri épületekben – az elégtelen élelmezés és a legalapvetőbb higiénés feltételek hiánya miatti fertőzőes tífuszjárványban legalább háromezer honfitársunk lelte halálát.³¹ A tífuszjárvány miatt a hadifoglyokat 1945 tavaszán kiszállították a szegedi repülőtér területére. Az 1946. év elején már ismét börtönként működtek a Mars téri épületek.

A Csillagbörtön a második világhégest követő időszakban

Az intézet viharos történetét jól szemlélteti, ha rávilágítunk például arra, hogy 1920 és 1944 között csupán három vezető váltotta egymást az intézet igazgatói székében, ezzel szemben az 1946. év elejétől 1949. július 10-éig öt igazgatója, vagy intézetvezetője volt az intézetnek. Az intézetet vezető személy elnevezése is változott ebben az időszakban: volt, hogy intézetvezetőnek, volt, hogy igazgatónak hívták az előljárót, és volt egy rövid időszak, amikor miniszteri biztost neveztek ki az intézet élére.³² Érdekességként emeljük ki, hogy 1948-tól – pontosan nem tudjuk, hogy mikortól – 1949. július 10-éig Majoros Richárd vezette miniszteri biztосként az intézetet, őt szakirodalmi munkássága kapcsán is érdemes megemlétenünk.³³

31 Lásd Bognár Zalán munkásságát a kérdéses időszakra vonatkozóan különösen Bognár Z. (2017) p. 279–291., továbbá Bognár Z. (2012); Bognár Z. (2010), valamint Bognár Z., Jójárt Gy., Rezenák E. (2013).

32 A terminológia végleges kialakulására vonatkozóan lásd a Belügyminisztérium, VII. Főosztály 00152/1952. ü.c.s. számú iratát a MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár VII. és XXV., a Szegedi Kerületi Börtön és államfogház iratai, 1952. évi iratok.

33 Majoros R. (1949)

Az 50-es évek elején minden gyökeresen megváltozik, a történeteket mindenki jól ismeri. Leszögezhető, hogy egy rövid ideig a Csillagbörtön is közvetlenül az államvédelem irányítása alá került.³⁴ Az intézet ezen időszakának története viszonylag jól kutatható, a Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltárban nagyobb mennyiségű levéltári forrás áll rendelkezésre, amik alapján jól nyomon követhetők az 50-es évek politikai fogvatartásának sajátosságai.³⁵ A szegedi intézetben már ebben az időszakban is elsősorban a hosszú időre ítéleteket helyezték el, ezért a politikai okokból elítéltek rövid időn belül átszállításra kerültek Budapestre, Vácra vagy Márianosztrára.³⁶ A politikai okból elítéltek nyilvántartására külön szabályok születtek, ezért a levéltári források alapján jól lekövethető, hogy mikor és hány fő politikai elítéltet szállítottak át a fenti fegyintézetek egyikébe.³⁷

Sztálin halála után a politikai hatalom konszolidációjának átmeneti jelei lehetővé tették a büntetés-végrehajtási tevékenység jogi szabályozásának, a törvényesség, illetve a bánásmód megreformálásának napirendre tűzését, azonban nagyon hosszú időnek kellett eltelnie addig, míg az emberi jogokat tiszteletben tartó fogvatartásról beszélhetünk.

A konszolidáció és a szakmaiság időszaka

A 60-as és 70-es években az intézet több korszerűsítésen esett át. A fogvatartás szempontjából szakmai értelemben a legnagyobb változást az 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: tvr.) elfogadása és hatályba lépése jelentette. Az új szabályozót a büntetés-végrehajtási jog fejlődése jelzi: hazánkban először szabályozta átfogó, kódexszerű jogszabály – ha nem is törvényi szinten – a büntetőjogi büntetések és intézkedések végrehajtását, ugyancsak először jelent meg a Büntetés-végrehajtási Szabályzat, minden állampolgár számára megismerhető formában. A jogszabály követi az 1966-os törvényerejű rendelet szellemét, de módosított célmeghatározással, és már nem írja elő a törvénytisztelő állampolgárrá történő átnevelést.³⁸ A végrehajtás feladatává teszi, hogy „elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését”.³⁹ Ezért az 1980-as év komoly szakmaszervezési feladattal indult, hiszen az 1979. évi 11. tvr.-ben foglaltak

34 Révész B. (2002). A Minisztertanács 1949. december 28-án megjelent 4.353/1949. MT. számú rendelete alapján az Államvédelmi Hatóság 1950. január 01-jével kivált a Belügyminisztériumból és közvetlenül a Minisztertanács alárendeltségébe került. Ennek következményeként a büntetés-végrehajtás 1953 júliusáig az ÁVH VI. Főosztályának irányítása alá tartozott, melyet közvetlenül a Börtönügyi Osztály irányított.

35 Nagy I. (2014). Rendezett irattári egységekben közel 15 iratfolyóméter szabadon kutatható.

36 Lásd: Cseh G. B. (1999) p. 73–89.

37 MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár, Szegedi Fegyház és Börtön Iratai 1. doboz 1951. évi dosszié. Lásd: Nagy I. (2014) p. 51–52.

38 „A szabadságvesztés végrehajtásának célja az ítéletben meghatározott joghátrány alkalmazásával, valamint a szocialista nevelési elvek és módszerek gyakorlati érvényesítésével és felhasználásával az elítéltnak törvénytisztelő állampolgárrá átnevelése.” Lásd: 1966. évi 21. tvr. 2. §-át.

39 1979. évi 11. tvr. 19. § (1) bekezdése.

szerint 9 büntetés-végrehajtási intézetben, így a szegediben is meg kellett szervezni a gyógyító-nevelő csoportot. A gyógyító-nevelő munkát irányító teamben pszichológusnak, pszichiáternek, orvosnak, felügyelőknek kellett részt vennie. Ez a fajta munka újszerű feladatokat, kompetenciákat jelentett a résztvevő szakembereknek, a kezelési egység légköre a börtön más területeinél jóval toleránsabbnak kellett, hogy legyen.

Erre az időszakra tehető a szegedi intézet személyi állományának szakmai és büntetés-végrehajtási szakirodalmi munkásságának kezdete. Egy 10 évvel ezelőtti kutatás során volt lehetőségünk utánajárni, hogy a Szegedi Fegyház és Börtön személyi állománya milyen válaszokat adott azokra a szakmai kihívásokra, amik a 80-as évek kezdetétől jellemezték a magyar büntetés-végrehajtást. A kutatás során kiderült, hogy az intézet munkatársai a 80-as évek elejétől folyamatosan részt vettek a szakmai munkákban, folyamatosan publikáltak a Módszertani Füzetekben, majd később a Börtönügyi Szemlében. A publikációk száma kiemelkedően magas volt, tematikájuk pedig lefedte a büntetés-végrehajtási szakterületek teljes spektrumát, a biztonságtól az egészségügyig, beleértve a munkáltatást is, mint önálló szakterületet. Elmondható, hogy több tanulmány tudományos igényvel készült, amit a téma történetének, szakmai előzményeinek bemutatásához bármikor fel lehet használni, és sok olyan írás született, amik hasznos információkat tartalmaznak a korszak végrehajtási problematikájáról, hiszen azok a hétköznapi gyakorlatát, a felmerülő problémákat járják körül, hol alaposabban kifejtve, hol tömören, a lényegét összegezve.⁴⁰

3. kép: A Szegedi Fegyház és Börtön madártávlatból⁴¹

40 Vezetve nevelni? A Szegedi Fegyház és Börtön személyi állományának válaszai a büntetés-végrehajtás kihívásaira a 80-as és 90-es évek közepén. Lásd: Csóti A. (2015) p. 149.

41 <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/szeged>

Az intézet rendszerváltást követő időszaka

Az 1990. év folyamán fontos változás történt a hazai büntetőjogi szankciórendszerben. Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozatával kimondta a halálbüntetés alkotmányellenességét. Az országban 1988-ban, Szegeden 1987-ben hajtottak végre utoljára halálbüntetést. Hogyan élte meg a személyi állomány a halálbüntetés eltörlését? „A felügyelők hangulatára negatívan hatott, hogy a halálbüntetés eltörlésével – különösen az itt elhelyezett 171 fő életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt miatt – fokozódott személyes biztonságuk veszélyeztetettsége, ugyanakkor állományi létszámuk nem növekedett.” – jegyzi meg egy korabeli jelentés.⁴² Leszögezhető, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának megbecsültsége a 90-es évek elején rendkívül alacsony volt.⁴³ Az Országgyűlés megalakulása alkalmából – megemlékezve Nagy Imre és mártírtársai haláláról – megalkotta a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1990. évi XXXIX. törvényt. A törvény eljárási és végrehajtási kegyelemről is rendelkezett. A Szegedi Fegyház és Börtönből közkegyelemmel 293 fő szabadult, közülük 285 fő elítélt, az amnesztia legnagyobb számban az átmeneti csoportba⁴⁴ sorolt elítélteket érintette. A szabadításokat az intézet munkatársai két nap alatt végrehajtották.

A 90-es évek elejétől a bűnözési ráta folyamatosan emelkedett, az egyre több és erőszakosabb bűncselekmény ismét ráirányította a figyelmet a büntetés-végrehajtás szakmai munkájára. Újfajta kihívásokat jelentett a halálbüntetés kivezetése is, a magas bűnözési rátára a törvényalkotói válasz az 1978. évi IV. törvény (Btk.) folyamatos szigorítása volt. Időközben szabadultak az intézetből a „kegyelmes urak”⁴⁵, de a hosszú időre ítélték létszáma nem csökkent, hanem folyamatosan emelkedett. A későbbiekben a Szegedi Fegyház és Börtön továbbra is megőrizte azt a „privilégiumát”, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték elsődleges letöltőháza maradt. Erre az intézet szakmai vezetése már a 90-es évek elején próbált válaszokat adni.⁴⁶

Újabb kihívásként jelentkezett a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés intézményét első esetben megfogalmazó 1998. évi LXXXVII. törvény 5. §-a, ami

42 MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár, Szegedi Fegyház és Börtön Iratai 9. doboz 1989. évi dosszié.

43 Korábban sem volt ez másként, lásd: Mezey B. (1993) p. 51–57.

44 Az „1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet a felszabadulás utáni időszakban először hoz létre átmeneti csoportot annak érdekében, hogy a hosszú szabadságvesztést töltő elítélteknél kialakuló személyiségkárosító hatásokat kivédje, és nagyon intenzív neveléssel, kapcsolatépítéssel elősegítse a szabadult beilleszkedését a társadalomba, és fokozatosan felkészítse az önálló életvitelre.” Lásd Ruzicska László írását a kezdeti időszakban csak „belső használatra” kiadott Módszertani Füzetekben: Ruzicska L. (1983) p. 22–31. Dr. Ruzicska László ebben az időszakban a Szegedi Fegyház és Börtön börtönparancsnoka (a bv. intézetek vezetőit 1952-től 1990-ig börtönparancsnoknak nevezik).

45 Így hívták az elítéltek azokat a fogvatartott-társaikat, akiket korábban halálra ítélték, de az ítéletüket időközben kegyelemből életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre változtatták.

46 Csóti A. (1993) p. 24–27., a téma kapcsán lásd még: Csóti A. (2005) p. 40–48.; Csóti A. (2005) p. 25–28.

módosította az akkor hatályos Btk. 47. §-át. A módosítás 1999. március 01. napján lépett hatályba, mely újra szabályozta a feltételes szabadságra bocsátás tényállását és teljesen új, a magyar büntetőjogban eddig nem ismert szabályozást teremtett a feltételes szabadságra bocsátás tekintetében.⁴⁷ A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége 1999. március 01-jétől – el nem évülő bűncselekmények esetében – legalább harminc évre emelkedett. 1999. szeptember 15-én megérkezett az intézetbe az első nem jogerősen tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fogvatartott, és ezzel kezdetét vette egy új, szakmai kihívásokkal teli időszaka az intézetnek.

A Szegedi Fegyház és Börtön 2005-ben ünnepelte a fennállásának 120. évfordulóját. Az évfordulós megemlékezés jó lehetőséget kínált az újonnan jelentkező kihívás, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés végrehajtási koncepciójának kidolgozására. Ebben az évben az intézetben tudományos konferencia megrendezésére került sor, a konferencia előadásai egy önálló kiadványban jelentek meg.⁴⁸ A konferencián büntetőjogászok és a büntetés-végrehajtási szervezet szakemberi cseréltek eszmét, és vázolták fel elképzeléseiket többek között az újonnan kialakítandó részleg, a Hosszúidős Speciális Rezsim (a továbbiakban: HSR) majdani működtetéséről.⁴⁹ A történelem ismétli önmagát: Törökfalvi Török Kálmántól az igazságügyi miniszter elvárta, hogy minta nélküli „mintaintézetet” hozzon létre⁵⁰ 1885-ben, 2005-ben Csapó József bv. dandártábornok, az intézet parancsnoka szembesült a hazai, előzmény nélküli „mintarészleg” kialakításának és működtetése megszervezésével, amit még ebben az évben a szegedi intézet szakembereinek segítségével és a BVOP szakmai támogatásával sikeresen végre is hajtott. Az intézet HSR részlege és a hosszúidős szabadságvesztés-büntetés kapcsán az intézet munkatársai az elmúlt évek során több tanulmányt tettek közzé a büntetés-végrehajtási szervezet szakmai folyóiratában, a Börtönügyi Szemlében.⁵¹

A megemlékezés fonalának szövését nem lehet anélkül befejezni, hogy ne emelnék ki az intézet szakmai közösségének közreműködését az új büntetés-végrehajtási kódex, a 2013. évi CCXL. törvény koncepciójának kidolgozása során nyújtott kiemelkedő szakmai teljesítményét és az azt követő szakmai munka magas színvonalú folytonosságát.⁵²

47 A Btk. 47/A. § (1) bekezdése: „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletben meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.”

48 Bozó B., Mocsai Z. (2005, szerk.)

49 Csóti A. (2005a); Csóti A. (2005b), valamint lásd Csapó J. (2005). A Börtönügyi Szemle 2005. évi 2. száma a hosszú tartamú szabadságvesztés tematikus számának tekinthető, amiben a Szegedi Fegyház és Börtön dísztermében január 10-én elhangzott előadások szerkesztett anyagai jelentek meg.

50 Törökfalvi T. K. (1886) p. 13.

51 Matovics Cs. (2009); Kiszely P. (2012); Kiszely P. (2013)

52 Lekics T., Matovics Cs. (2015)

A 140. évfordulós megemlékező ünnepség a Szegedi Fegyház és Börtönben

2025. október 10-én került sor arra a megemlékező ünnepségre, ami hivatott volt az idén 140 éves intézet méltó megünneplésére. Az ünnepség az intézet dísztermében került lebonyolításra, aminek az emelkedettségéhez nagyban hozzájárult az intézeti díszőrség bevonulása a Szegedi Fegyház és Börtön csapatzászlójával. A díszőrség bevonulása után került sor a Himnusz közös eléneklésére, majd a részletes program felvezetését követően Kopcsik Károly bv. dandártábornok, bv. főtanácsos, parancsnok köszöntötte az ünnepségen megjelenteket.

Kopcsik Károly bv. dandártábornok, parancsnok a nyitóbeszédében a múlt, a jelen és a jövő perspektívájába helyezte az ünnepséget: a múltban „*az épület falai látták a történelem viharait, háborúkat és rendszerváltásokat, a múlt keménységét és az emberi kitartás példáit. (...)*” A jelenben „*a társadalom jogos elvárása, hogy az igazságszolgáltatás ne csupán szankcionáljon, hanem esélyt is adjon a változásra. A Szegedi Fegyház és Börtön falai mögött nemcsak őrzés és izoláció zajlik, hanem oktatás, képzés és felkészítés a szabadulás utáni életre. Az itt szolgálatot teljesítő kollégák munkája egyszerre jelenti a biztonság megőrzését és az emberi méltóság tiszteletét. Ez a kettős hivatás teszi különlegessé és megbecsültté ezt az intézményt. (...)*” A jövőt érintve kiemelte, hogy „*bízom benne, hogy a következő évtizedekben is megőrizzük mindazt az értéket, ami eddig is jellemezte intézményünket: a szakmai kiválóságot, a felelősségteljes szolgálatot és az emberi méltóság iránti elkötelezettséget. Mert e falak ereje nem a kőben rejlik, hanem azoknak a szívében és munkájában, akik nap, mint nap életet adnak nekik.*”

A köszöntő után került sor Dandártábornok Úr prezentációjára, amiben bemutatta az intézet történetét, majd a meghívottak részletes betekintést kaptak a III. agglomerációt vezető intézet személyi állományának létszám-, fogvatartási és elhelyezési adataiba. Ezután a hallgatóság részletesen megismerhette a Szegedi Fegyház és Börtönben fogvatartott elítéltek jellemző bűncselekmény-kategóriák szerinti megoszlását és az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték számát, összehasonlításban az országos adatokkal. Majd bemutatta az intézet reintegrációs tevékenységét és az intézeti foglalkoztatás részletes adatait. Az előadás során főhajtással emlékeztek meg a jelenlevők a Szegedi Fegyház és Börtönben hősi halált halt kollégákra. Az előadás végén megismerhettük az intézet technikai célú fejlesztéseit és az elítéltek által nyújtott resztoratív tevékenységeket.

Ezután Nagy István bv. főhadnagy, reintegrációs tiszt tartott előadást, amiben az intézet múltjából emelt ki olyan eseményeket, melyek kevésbé ismertek a nagyközönség számára. Prezentációjában Törökfalvi Török Kálmán kéziratban fellelhető visszaemlékezéseire támaszkodva kitért a modern magyar börtönügy első, kissé feledésbe merült börtönigazgatóinak munkásságára is.

Az előadások sorát Várkonyi Zsolt Kristóf, a Budapesti Börtönmúzeum projektvezetőjének prezentációja zárta, melynek során az ünneplők részletes betekintést nyerhettek a börtönmúzeum létesítésének körülményeibe, a konkrét előzményektől egészen a megvalósulás időszakáig. Elhangzott, hogy a Budapesti Börtönmúzeum egyben a Büntetés-végrehajtási Szervezet Szakmatörténeti Gyűjteménye és Dokumentumtára is, ahol a tárlatvezetés ingyenes, melyet előzetes írásbeli vagy telefonos egyeztetés alapján lehet látogatni. Az intézmény „a büntetés-végrehajtás magyarországi írott, épített és tárgyi eszközeinek bemutatásával idézi fel a hazai büntetés-végrehajtás ezer éves múltjának és történetének kiemelkedő eseményeit. Tevékenységével hozzájárul a büntetés-végrehajtás szervezeti kultúrájának erősítéséhez, tisztelni kíván elődeink teljesítménye előtt, rámutatva jelenkori feladatainkra, a büntetés-végrehajtás megújulási képességére, a társadalmi elvárásoknak megfelelően”.⁵³ Majd részletesen bemutatta a Szív utcai múzeumot, ismertette az állandó és időszakos kiállításokat. Az előadás végén vázolta a jövőbeni terveket, projekteket.

A prezentációkat követően a jutalmakat és emléklaketteket Kopcsik Károly bv. dandártábornok, parancsnok adta át az ünnepségen résztvevő vendégeknek és az intézet sok éves szolgálati múlttal rendelkező munkatársainak.

4. kép: Emléklakett⁵⁴

Hosszú időre visszanyúló hagyománya van a Szegedi Fegyház és Börtönben a kerek évfordulók megünneplésének. Az intézet 100 éves évfordulójáról is vannak

⁵³ Idézet a Budapesti Börtönmúzeum küldetésnyilatkozatából.

⁵⁴ A kép forrása: Dobsa Andrea, Szegedi Fegyház és Börtön.

viszaemlékezések, azonban a 110 éves évfordulótól kezdődően a megemlékezések a nyilvánosság bevonásával, az intézettel kapcsolatban álló szakmai szervezetekkel közösen kerülnek megrendezésre.

Az ünnepséget záró állófogadáson a pohárköszöntőt Dr. Vida-Sós Tünde, a Szegedi Törvényszék elnöke mondta. Beszédében méltatta az intézettel ápolt jó szakmai kapcsolatokat és további sikeres, eseménymentes munkát kívánt a személyi állomány részére.

Az ünnepség után Kopcsik Károly bv. dandártábornok, parancsnok az Aradi Börtön háromfős delegációjának mutatta be az intézetet. A Csillagépületben megtekintették a körleteket, a speciális egészségügyi blokkban a szakrendelőket, az elítélti könyvtárat és a HSR-részleget. A delegáció ezután az alagúton át jutott a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. területére, ahol Szentirmai Péter bv. őrnagy, a gazdasági társaság ügyvezetője beszélt az elítélti munkáltatásról és több munkáltatási helyszínt is bemutatott.

Az évfordulós ünnepi eseménysor az együttműködési megállapodás aláírásával ért véget. A Szegedi Fegyház és Börtön hosszú ideje jó szakmai kapcsolatokat ápol az Aradi Börtönnel. A szakmai kapcsolatok jövőbeni megerősítése és a két intézet vezetése egymás eredményeinek kölcsönös felhasználása érdekében az együttműködés további, hivatalos formájának megerősítése mellett kötelezte el magát. Az együttműködési megállapodást Kopcsik Károly bv. dandártábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka, valamint dr. Dan Halchin, az aradi börtön igazgatója, büntetés-végrehajtási rendőrség kvestora⁵⁵ látta el kézjegyével.

5. kép: Az együttműködési megállapodás aláírása⁵⁶

55 A dandártábornoknak megfelelő rendfokozat a román büntetés-végrehajtásban.

56 A kép forrása: András Zsolt, Szegedi Fegyház és Börtön

Felhasznált irodalom

- Actes du Congrès pénitentiaire international de Rome, novembre 1885: Publiés par les soins du Comité exécutif. Mantellate, Roma, 1888., II. és III. kötet
- Bognár Zalán – Jójárt György – Rezenák Erzsébet (2013): Téglákba vésett történelem. A ceglédi fogolytábor története és téglafalainak feliratai. Kossuth Múzeum, Cegléd
- Bognár Zalán (2010): Magyarok hadifogságban Magyarországon. Hadifogoly-gyűjtőtáborok Magyarországon 1944-1945. Argumentum, Budapest
- Bognár Zalán (2012): Hadifogoly táborok és (hadi)fogolysors a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon 1944-1945-ben. Kairosz Kiadó, Budapest
- Bognár Zalán (2017): GULAG, GUPVI „málenkij robot”. Magyarok a szovjet lágerbirodalomban. Magyar Napló, Budapest
- Bozó Bea – Mocsai Zoltán (2005, szerk.): Csillagbörtön 1885-2005. Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. Szegedi Fegyház és Börtön, Szeged
- Csapó József (2005): Tudományos tanácskozás a hosszú tartamú szabadságvesztésről. Börtönügyi Szemle, 2., p. 1.
- Cseh Gergő Bendegúz (1999): A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata, 1945-1990. In: Trezor 1. A Történeti Hivatal Évkönyve 1999. (szerk.: Gyarmati György) Történeti Hivatal, Budapest, p. 73–89.
- Csóti András (1993): Kérdőívvel. Börtönügyi Szemle, 3., p. 24–27.
- Csóti András (2005a): A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. Csillagbörtön 1885-2005. (szerk.: Bozó Bea, Mocsai Zoltán.) Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. p. 40–48. Szegedi Fegyház és Börtön, Szeged
- Csóti András (2005b): A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. Börtönügyi Szemle, 2., p. 25–28.
- Csóti András (2015, szerk.): Körletmozaikok 2015. A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata című kutatás tanulmányai. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest
- Faragó Ödön (1887a): A szegedi királyi kerületi börtön egészségi állapota 1886. évben. Orvosi Hetilap, 29., p. 957–958., valamint 30., p. 983–987.
- Faragó Ödön (1887b): Rabélelmezés a magyarországi fegyházakban, illetőleg kerületi börtönökben. Különlenyomat az Orvosi Hetilap 1887. évfolyamából, Budapest
- Faragó Ödön (1888): A rab-élelmezés. Orvosi Hetilap, 46., p. 1481–1485.
- Gläser István (1975): A szabadságvesztés büntetés végrehajtása. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Hajdu Lajos (1984): A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználatlan lehetőségeiről: a rabtáblák és büntető-perkivonatok történeti forrásértéke. Levéltári Közlemények, 55., p. 3–30.
- Kabódi Csaba – Mezey Barna (1986): A szabadságvesztés történelmi előzményei. Módszertani Füzetek, 4., p. 50–61.
- Kiszely Pál – Nagy István (2012): Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 3., p. 1–16.
- Kiszely Pál (2012): A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben. Kriminológiai Közlemények, 71., p. 235–251.
- Kiszely Pál (2013): Merre tovább magyar életfogytiglan? Az extrém hosszú ítéletek végrehajtásának tapasztalatai a Szegedi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 1., p. 47–64.
- Lekics Tamás – Matovics Csaba (2015): Az egyéniesített végrehajtás a speciális csoportok (részlegek) munkájának tükrében. Belügyi Szemle, 11., pp. 53–76.
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest
- Lőrincz József (2009): Büntetőpolitika és börtönügy. Rejtjel Kiadó, Budapest

- Magyar Kurír (2016): A szegedi Csillagbörtön egykori hadifogolytáborában elhunytakra emlékeztek. Online: <https://www.magyarKurir.hu/hazai/a-szegedi-csillagborton-egykori-hadifogolytaboraban-elhunytakra-emlekeztek> (Letöltés ideje: 2025. október 07.)
- Majoros Richárd (1949): Új magyar börtönügy. Igazságügyi Ipari Vállalat, Vác
- Matovics Csaba (2009): A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2., p. 99–108.
- Mezey Barna (1993): Tömlöctartók. Rokkant katonák. Alacsony presztízs. Börtönügyi Szemle, 4., p. 51–57.
- Mezey Barna (1997, szerk.): A magyar börtönügy kutatásának alapjai. Budapest
- Nagy István (2014): Adalékok az 50-es évek büntetés végrehajtásának történetéhez. Börtönügyi Szemle, 2., p. 45–60.
- Nagy István (2015, szerk.): A Csillagbörtön 130 éve a köz szolgálatában. Szegedi Fegyház és Börtön, Szeged
- Nagy István (2015): A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Törökfalvi Török Kálmán 1841-1919. Börtönügyi Szemle, 3., p. 100–116.
- Oláh Miklós – Trásér Ferenc (2002): A Szegedi Országos Fenyítő-ház létesítésének és működtetésének néhány logisztikai vonatkozása 1784-1832. Szeged – Várostörténeti, kulturális és közéleti magazin, 10., p. 4–5.
- Oláh Miklós (1998): Időrendben. A szegedi várbörtöntől napjainkig. Börtönügyi Szemle, 4., p. 89–95.
- Oláh Miklós (1999): A szegedi várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája 1784–1998. „Szegedi Csillagbörtön” Történeti, tudományos, módszertani közlemények 1., Bába és Társai Kiadó, Szeged
- Oláh Miklós (2000): Fejezetek a szegedi várbörtön történetéből. Domus Carresterialis Szegediensis. Bába és Társai Kiadó, Szeged
- Oláh Miklós (2005): A csillagépület. Bába és Társai Kiadó, Szeged
- Ruzicska László (1983): Az átmeneti csoport működésének tapasztalatai. Módszertani Füzetek 1. IM BVOP, Budapest, p. 22–31.
- Szántó Imre (1981): Szeged 1848 nyarán. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből V. (szerk.: Blazovich László) Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. p. 47–77.
- Szászi András (1955): Adatok az Igazságügyminisztérium ügyintézésének történetéhez, 1867–1918. Levéltári Közlemények, 26., p. 188–205.
- T. Varga György (2002): Adalékok a börtönügy és a rabmunkáltatás történetéhez 1949-1953. In: Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve 2000-2001. (szerk.: Gyarmati György) Történeti Hivatal, Budapest, p. 159–175.
- Török Kálmán (1892): A munkácsi vár, mint országos fegyintézetéről. Farkas Kálmán Könyvnyomdája, Munkács
- Török Kálmán (1900a): A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig. Grünstein Mór Könyvnyomdája, Munkács
- Török Kálmán (1900b): Emlékek és események a börtönéletből. Kézirat, Munkács
- Törökfalvi Török Kálmán (1886): Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról. Engel Adolf Műintézete, Szeged
- Veress D. Csaba (1986): A szegedi vár. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest
- Vladislav Rotbart (1979): Ne feledd el régi barátod: a jugoszláv népfelszabadító mozgalom résztvevőinek harca a szegedi Csillagbörtönben (1941-1944). Forum, Újvidék

Fotó: Bv. fotó

Pavlics Tamás

SZEMELVÉNYEK A 120 ÉVES SÁTORALJAÚJHELYI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN TÖRTÉNETÉBŐL

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön 1905. november 01-je óta hajtja végre felnőttkorú férfiak szabadságvesztés-büntetését, így az intézet 2025-ben ünnepelte fennállásának 120. évfordulóját. A kerek évfordulók mindig alkalmasak arra, hogy visszatekintsünk a múlt eredményeire, és meghatározzuk a jövőképünket. Különösen igaz ez akkor, ha egy olyan intézetre gondolunk, ahol olyan személyi állományi tagok szolgáltak, akik reflektív módon viszonyultak munkájukhoz, így időről-időre születtek olyan tanulmányok, amelyek vagy a történeti visszatekintésre vállalkoztak, vagy valamely szakterület szemszögéből mutatták be az intézet aktuális helyzetét, törekvéseit. Tanulmányunkban Csintalan János, Dr. Estók József, Kerchnerné dr. Felső Zsuzsanna, Fodor István, Hajdú Miklós, Dr. Lőrincz József, Mihály Attila, Pavlics Tamás, néhai Rózsashegyi Tamás, Sáfrányos Krisztián, Vojtovics Gábor és Zagyi Péter korábbi írásainak szerkesztett változatából állítottuk össze azt a mozaikot, ami bepillantást enged a sátoraljaújhelyi bv. intézet 120 éves falai mögé.

ÉVFORDULÓK

Kezdetek: a tömlöctől a Törvényszéki Fogházig

Zemplén vármegyében a börtönviszonyokról szóló első írásos feljegyzések a XVII. századból származnak, a visszamaradt könyörgő, esedező levelek, kérelmek a rabok meglehetősen sanyarú életéről tanúskodnak. A dokumentumok szerint Sátoraljaújhelyen – az 1750-es években elkezdett és 1768-ra elkészült megyeháza épületének toldalékaként – 1778-ban 22 tömlöcből és butkából¹ álló börtönt létesítettek. A megyeháza börtönépületének felépültével a „*nemtelen*” rabok részére ez a 22 helyiség állt rendelkezésre, míg a nemesek részére magánházaknál kialakított helyiségek – carcerek – lettek berendezve. A rabok elkülönítése volt a legelső és legfontosabb feladat, „*mert ez felel meg büntetés ideáljának*”², írták egykor egy jelentésben. Sajnálatosan állapítható meg, hogy Zemplén vármegyében az igazságügyi épületek állapotában, és a benne elhelyezett fogvatartottak helyzetének javulásában előrelépés az 1870-es évekig nem történt, a fogvatartás körülményei csak rosszabbodtak. A törvénykezési épület olyan rossz állapotba került, hogy a hivatalos helyiségekből a személyzetet magánházakba kellett költöztetni.

1 A „butka” kifejezés egy régebbi magyar szó, mely egyfajta kunyhót, bódét jelöl, esetünkben a tömlöcudvaron különálló kis zárka.

2 Csintalan J., Hajdú M., Lőrincz J., Mihály A. (2005) p. 26.

Sátoraljaújhelyen a törvényszék és fogház vármegyeházában való működése az 1880-as években egyre nagyobb gondot okozott. A törvényszék épülete annyira rossz állapotban volt, hogy az már komolyan veszélyeztette nem csak a rabok, hanem az ott dolgozó tisztségviselők egészségi állapotát is. Végso elkeseredésében Székely Elek, a város polgármestere kényszerű döntést hozott: 1899. május 29-én „egészségrendőri” hatalmánál fogva bezáratta a törvényszék hivatalos helyiségeit, hivatkozással az egészségtelen és veszélyes helyzet kialakulására. Ezzel a lépéssel egy új korszak vette kezdetét, megszületett a döntés az új börtön építésére. A régi börtön a fogház megépültéig volt az igazságügy használatában, utána pedig különböző hivataloknak, bérlakásoknak adott helyt, majd 1980-ban nagyobb részét robbantással megsemmisítették.

Az igazságügy-miniszter a sátoraljaújhelyi törvényszék és fogház épületegyüttesének tervezési munkáinak elvégzésére felkérte az országos hírvű Czigler Győző műépítész. Az építkezés kivitelezési munkáival az Igazságügyi Minisztérium két vállalkozót bízott meg: Incze Lajos és Társa nagyváradi, és Schusztler József budapesti betonépítő cégét. Ennek megfelelően a sátoraljaújhelyi törvényszék és fogház felépítésére 1903. november 15-én két vállalkozói szerződés készült.

Az „építkezés” 1901 őszén kezdődött meg Dvorák Ede műépítész vezetésével, a megvásárolt telkeken álló régi épületek bontásával. A falazat és a tetőszerkezetek felállítása 1904 decemberében fejeződött be, 1905. év tavaszán megindultak a vakolások és a belső berendezési munkálatok, és az épületegyüttes 1905. november 01-jén, a szerződésben foglalt időpontban átadásra került, megkezdődhetett az épületek birtokba vétele. Ebből az alkalomból a főbejárati lépcsőház mindkét oldalán emléktáblát helyeztek el.

Az igazságügy-miniszter 1907 decemberében kötelezettséget vállalt arra, hogy a hegyaljai szőlőtelepítéseket nem engedi tönkretenni, a szőlők újraterelítése rabmunkálatás keretében lesz végezhető. Ennek érdekében a Sátoraljaújhelyi Királyi Törvényszéki Fogházat gyűjtőfogházzá minősítette át, és a rabok létszámát 420 főben határozta meg.

Az újhelyi fogház falain belül az első világháború, az azt követő forradalmak és a cseh megszállások időszaka alatt nem történtek rendkívüli események, így ismereteink szerint sem belső, sem külső szervezkedés nem történt, esetleges fogolylázadásról, kitérésről sem találtunk feljegyzéseket, erőszakos, jogszerűtlen szabadításokra sem került sor és a politikai viharok is elkerülték az intézetet.

A két világháború között

Az I. világháború után – a történelmi léptékben is turbulens időszakot követően, melyet a város cseh megszállása és a trianoni békeszerződés fémjelezett – a konszolidáció éveiben a törvényes rend megszilárdulása, és két évtizedes békés időszak jellemezte

az intézet életét. A Felvidék cseh megszállása miatt – az Igazságügyi Minisztérium rendeletével – a fogház felügyelői teendőinek ellátására Lindenberger Lajost helyezték át Illaváról Sátoraljaújhelyre. Állását 1919. október 31-én foglalta el, majd 1922 októberében nevezték ki fogházgondnoknak, aki – a visszaemlékezések szerint – inkább hivatalnok típusú vezető volt, kiegyensúlyozott és kiszámíthatóan cselekvő, provinciális tisztviselő benyomását keltette.

1942-ben a Sátoraljaújhelyi Királyi Törvényszéki Fogházat a Magyar Királyi Honvéd Vezérkari Főnökség (a továbbiakban: VKF) Bírósága büntető-intézetnek jelölte ki, melynek élére Lindenberger Lajost – mint parancsnokot – nevezték ki szeptember 1-jén tartalékos hadnagy rendfokozattal.

A VKF fennhatósága a parancsnoki- és körletépületre terjedt ki. A Királyi Törvényszék feladatában, tevékenységében és apparátusában változás nem történt.

A sátoraljaújhelyi bv. intézet működését, az egyes helyiségek épületen belüli elhelyezkedését, funkcióját a politikai elítéltek visszaemlékezéseiből ismerjük. A vezérkari főnök utasítása szerint ugyanis a körletépület második és harmadik emeletét adták át a politikai elítéltek elhelyezésére, a köztörvényes bűnözőket az alsó szinten zsúfolták össze. Az alagsorban és a földszinten volt a konyha, valamint a raktárak és a műhelyek. Az emeleteken a közös, 20-20 fős zárkák, a magánzárkák, a sötétzárkák és a vizesblokkok voltak. Az egyes helyiségek bejáratát kétoldalt függőfolyosó kötötte össze, egy belső átriumot alkotva. A harminc négyzetméter alapterületű közös zárkák belmagassága mintegy négy méter volt. A ráccsal ellátott, üveg nélküli ablakok a város felőli oldalra néztek, a második emeletről rálátással a Törvényszék épületére. A zárkák ajtajai a függőfolyosóról nyíltak, innen lehetett táplálni a beépített vaskályhákat, azonban ezeket 1943-44-ben nem használták. Minden emeleten a főszárnyhoz oldalfolyosó csatlakozott, melynek mindkét oldalán zárkák voltak kialakítva, köztük a szigorított- és a sötétzárkák. A körletépület hegy felőli oldalán helyezkedtek el az őrszemélyzet adminisztratív helyiségei, illetve a lépcsőházak. Az épület folyosóinak megvilágítását a végükön kialakított átrium biztosította. A börtön kapuja és a parancsnoki épület az Erzsébet királyné utcára nyílt, itt voltak az irodahelyiségek, az infrastrukturális helyiségek és a parancsnok lakása is.

Lindenberger Lajos parancsnoksága idejére esett az intézet történetének tragikus eseménye, az 1944. évi börtönkitörés. Magyarország német megszállását követően, 1944. március 22-én többségében – katonai kiképzésben részesült – jugoszláv partizánok a 16 órai zárkanyitáskor a zárkákba belépő őroket lefegyverezték, majd a megszerzett kulcsokkal kiszabadították a társaikat. A jól előkészített és megszervezett akció során a börtön elfoglalása rövid időt vett igénybe, de a kitörés a riadóztatott magyar helyőrség, a csendőrség és a kikerkező német erők fegyvertüzében összeomlott. A kitörés

során 51 fogvatartott vesztette életét, majd a lázadás leverését túlélő szervezők közül a Magyar Királyi Kassai Honvédtörvényszék, mint rögtönítelő bíróság, 1944. április 05-én további 11 főt ítélte halálra.

A II. világháború utáni átmeneti időszak

A kor politikai változásai, melyek a büntetés-végrehajtás rendszerét is érintették, jól követhetők a parancsnok személyes sorsának alakulásán keresztül.

Lindenberger Lajost a VKF börtönének kiürítését követően ideiglenesen a Veszprémi Törvényszéki Fogházba vezényelték. A Sátoraljaújhelyi Törvényszéki Fogház vezetését – immár „letartóztató intézeti”, vagyis li. alezredeként – 1945. szeptember 20-án vette át ismét. Lindenberger Lajos parancsnokot az Államvédelmi Hatóság 1949. január 28-án őrizetbe vette háborús bűntett elkövetésének gyanúja miatt. A kihallgatott tanúk elmondása alapján a vizsgálat megállapította, hogy az általa a börtönben működtetett besúgóhálózat révén tudott az 1944-es kitörés tervéről, de annak megakadályozására intézkedéseket nem tett. A túlélésüket neki köszönhető, korábbi a sátoraljaújhelyi börtönben fogva tartott politikai elítéltek mentő vallomásai és segítő erőfeszítései ellenére, koholt vádak alapján halálra ítélték. Vélhetően 1950 nyarán – még az ítélet végrehajtása előtt – a fogvatartás körülményei és a kihallgatásokkal járó megpróbáltatások következtében életét vesztette.

A diktatúrától a rendszerváltozásig

Az alapítása óta férfi köztörvényes bűnözők házaként működő intézetben 1952-től 1953 végéig női, majd 1956 és 1963 között férfi politikai foglyok is töltötték büntetésüket. A női elítéltek közül néhány főt takarítóként, kézi szabóként, illetve a mosodában foglalkoztattak.

1954. december 02-ától – Ceglédre és Kecskemétre átszállított – fiatalkorú elítélteket helyeztek el az intézetben, számukra asztalos-, cipész- és szabóműhelyeket alakítottak ki. Az elítéltek foglalkoztatására 1954. december 15-én megalakult a KÖMI³ 102. számú Vállalat, ahol a fogvatartottak szervezett keretek közötti munkáltatása valósult meg.

Magyarország 1950-es közigazgatási reformjának következtében – melynek során Borsod-Gömör, Abaúj és Zemplén megye egyesítésével kialakításra került Borsod-Abaúj-Zemplén megye – Sátoraljaújhely megszűnt Zemplén vármegye központja lenni, ami a város hanyatlását eredményezte, mivel a megyei intézményeket Miskolcra helyezték át. A volt törvényszéki épület 1950 és 1953 között egy ideig üresen állt, majd

3 Közérdekű Munkák Igazgatósága

határőr-kiképzőközpontként működött, ezt követően – a mai napig – a börtön parancsnoki épületeként szolgálja az intézet adminisztrációs feladatait.

1956. október végén a városi Munkástanács utasítására 258 főt szabadítottak, mindössze 11-en maradtak fogva. A forradalom leverését követően ismét politikai foglyok fogvatartására jelölték ki az intézetet. Az Ormosbányán dolgoztatott elítélteket is ide szállították át.

1956. december 12-én a rendkívül zsúfolt országos börtön rabjai kitörést kíséreltek meg. Szerszámokkal, késekkel fegyverkeztek fel és túsul ejtettek négy börtönőrt. Az őrség riasztólövésekkel fékezte meg a kitörési kísérletet.

1959-ben az elítéltek munkáltatására fehérműgyárat hoztak létre. Ugyanebben az évben indult a tényleges rabnevelői tevékenység. Az 1960-as évek a differenciált végrehajtás és nevelés felé elmozduló időszaknak tekinthető, ami két jelentős intézkedéshez kapcsolódott: egyrészt 1963-ban az Elnöki Tanács 24. számú rendeletének köszönhetően a büntetés-végrehajtás visszakerült az igazságügy-miniszter irányítása alá, másrészt az 1963-as amnesztia-rendelet kihirdetését követően a politikai elítéltek jelentős része szabadult, így ismét a köztörvényes bűnözők szabadságvesztés-büntetésének végrehajtása lett az intézet fő feladata.

Ekkor szembesült azonban a büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) azzal a több évtizedes elmaradással, ami a büntetés-végrehajtási infrastruktúra leromlásából, a jogi szabályozás elmaradottságából, a személyi állomány képzetlenségéből adódott. Az intézet ez utóbbi hátrány leküzdéséért kiemelkedően sokat tett, így a felsőfokú végzettséggel rendelkező tisztek aránya 1972 és 1982 között 16%-ról csaknem 100%-ra nőtt. Emellett a személyi állományi tagokról való szociális gondoskodás terén is jelentős intézkedések történtek, nem pusztán kormányzati juttatások szintjén, hanem helyben is. Több ütemben szolgálati lakások építésére került sor, valamint az állomány rekreációs és sportolási lehetőségeinek fejlesztésére is nagy hangsúlyt helyeztek. A személyi állomány elhelyezési részlegének felújításának köszönhetően a munkavégzés körülményei is javultak. Az 1986 és 1988 között zajlott korszerűsítési munkálatok során a fűtés-, a világítás- és a biztonsági rendszer felújítása mellett a konyha korszerűsítésére is sor került.

Az európai jogharmonizáció éveitől a 2013. évi CCXL. törvény hatályba lépéséig tartó időszak

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön az 1989-1990-es fordulat évétől kezdődően ez egyik mintaintézete volt a jogállami büntetés-végrehajtási rendszer kialakításának. A rendszerváltozás évei azonban nem pusztán a jogok és kötelezettségek átalakulásában,

a hatalmi ágak szétválasztásában, a törvényes felügyelet kialakításában jelentkeztek, hanem számos új kihívás elé is állították a büntetés-végrehajtást az új típusú bűncselekményekre adandó válaszok tekintetében.

1995-ben ebben az intézetben alakították ki először a büntetés-végrehajtási intézetek közül a fokozott őrzés intézményét, vagy – a védelmet igénylő fogvatartottak részére – különleges biztonságú körletet. 1996 és 1998 között az elhelyezési körletek teljes körű felújítása során a harmincfős zárcák négy- és nyolcszemélyesekké lettek átalakítva, illetve megtörtént a mellékhelyiségek leválasztása a lakótértől. A felújítási munkák következő fázisában a korábbi parancsnoki épületben került kialakításra az új egészségügyi blokk, a progresszív végrehajtási rendnek is megfelelő, látogatók fogadására alkalmas helyiség, a könyvtár, a tanterem és a kápolna. Utóbbi kialakítását az indokolta, hogy – országos szinten is az elsők között –, Sátoraljaújhelyen lépett római katolikus lelkész az addig szigorúan zárt falak mögé. Hajdú Miklós tiszacsermelyi plébános hetente egy-két alkalommal járt az intézetbe katekézist és istentiszteletet tartani. A bántalanul induló kezdeményezés 2000-től kapott lendületet a börtönlelkészi szolgálat elindulásával. A börtönlelkész kezdeményezőkétségének köszönhetően olyan vallási programok indultak el az intézet falai közül, mint az ökumenikus Mécses Klub, a börtönkursillo, a fogvatartotti és a személyi állomány számára szervezett mátraverebély-szentkúti zárandoklatok.

Dr. Estók József bv. dandártábornok, majd utódja, néhai Rózsahegyi Tamás bv. ezredes parancsnoki szolgálata idején az intézet további részeinek felújítására, korszerűsítésére került sor a fogvatartotti konyha és mosoda új épületének kialakításával, a személyi állomány étkezőhelyiségének megújításával, valamint a napelemes rendszer kiépítésével.

A megfelelő személyi és tárgyi feltételek biztosításával vált elérhetővé, hogy 2000-től az intézetben olyan progresszív végrehajtási rend működik, amiről nemcsak a hazai, hanem azon külföldi büntetés-végrehajtási intézetek szakemberei is elismeréssel szóltak, akik partnerintézeteinkből érkeztek Sátoraljaújhelyre, így a lengyelországi Rzeszowból vagy a szlovákiai Kassa-Sacáról. Az ezredfordulót követő évtized végére több korábbi hiányosságot sikerült felszámolni, aminek eredményeként javult a biztonság és a fogvatartotti fegyelmi helyzet, hatékonyabb a fogvatartottak munkáltatása, a fogvatartottak igényesebbé váltak, jobban vigyáznak az intézeti értékekre, nagyobb gondot fordítanak önmagukra és környezetükre, így sikeresebben teljesíthetők a reintegrációs programok.

A piacgazdasági átalakulás eredményeként az elítéltek foglalkoztatására alapított Sátoraljaújhelyi Fehérneműgyár jogutódja 1993-tól az „Ábránd” Ágynemű és Fehérnemű Gyártó és Forgalmazó Kft. lett, majd többszöri átalakulást követően, változatlan profillal ma az Ipoly Cipőgyár Kft. Sátoraljaújhelyi Telephelyeként működik.

A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye

A 2005. évben volt az intézet fennállásának 100. évfordulója, melyhez közeledve a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön személyi állománya különösen motivált volt az intézet múltjának feltárásában és bemutatásában. A lelkes kutatómunka eredményeként az intézet történetét és fogvatartotti munkáltatás félévszázados múltját bemutató tanulmánykötet jelent meg. A tudományos igényű dolgozatok mellett a tárgyi emlékek gyűjtése is elkezdődött, ami a centenáriumi évében időszaki kiállítás formájában került bemutatásra. Ezek a jelentős történeti munkák adtak lendületet annak a kezdeményezésnek, hogy a bv. szervezetnek ismét legyen saját múzeuma, amit az is erősített, hogy ekkor már minden más rendvédelmi szervnek volt a szervezet múltját bemutató gyűjteménye.

Az intézet személyi állománya Dr. Estók József bv. dandártábornok, parancsnok vezetésével fogott hozzá a megalapozó és szervező munkához, ennek keretében a leendő kiállítás forgatókönyvének elkészítéséhez, a szerzeményezéshez és az infrastrukturális beruházáshoz. Szakmai segítséget a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum vezetése, illetve munkatársai nyújtottak a kiállítás színvonalas megszervezéséhez, a szükséges anyagi forrást részben az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium biztosította, részben az Országos Bünmegelőzési Bizottság által kiírt pályázat elnyerésével sikerült megteremteni. A rendelkezésre álló pénzeszközök azonban korántsem lettek volna elegendők egy ekkora vállalkozás létrehozásához. A megvalósításhoz számos helyi szervezet, vállalkozás csatlakozott adományozóként, vagy vett részt természetbeni hozzájárulásával éppúgy, mint az személyi állomány tagjai, sőt, a fogvatartottak is. A személyi állomány és a fogvatartottak – építési, szerelési, gépészeti, informatikai, berendezési feladatokkal kapcsolatos – áldozatos munkájának köszönhetően a kiállítóhely már Takács László bv. ezredes parancsnoksága idején, 2007. március 06-án megnyílt.

Napjaink megújuló büntetés-végrehajtási törekvései

Az intézet büntetés-végrehajtási feladatellátását a reintegrációra épülő új, törvényileg is szabályozott paradigma keretezte át 2015-től, majd a korábbi regionális szervezeti struktúra újragondolásával az intézetet más kelet-magyarországi intézetekkel együtt az V. Agglomerációba sorolták, továbbá a gazdasági ellátói feladatokat is külön szervezeti egység végzi. Az új szervezeti keretek között intézetünk alapfeladatuként több mint 300 jogerősen elítélt fegyház és börtön fokozatú, felnőtt korú férfi szabadságvesztés-büntetésének, valamint a helyi járásbíróság által elrendelt letartóztatások végrehajtását biztosítja. A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön nagyrészt súlyos, erőszakos, illetve kiemelt bűncselekményt elkövetett személy fogvatartását, valamint egyes esetekben a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésének végrehajtását fogatosítja.

Mivel a fogvatartottak napi 24 órás elhelyezését kell biztosítani az épületeknek, ezért a társadalom számára fontos és alapvető szolgáltatásoknak itt is rendelkezésre kell állniuk. A zárkák mindegyike áramvételi lehetőséggel, televízióval, hideg folyóvízzel, leválasztott mellékhelyiséggel van ellátva. A zárkákban elhelyezhető fogvatartotti létszám 1–12 fő.

Az intézetben többféle munka közül választhatja ki a Befogadási és Fogvatartási Bizottság, hogy melyik a legmegfelelőbb a fogvatartott számára: síktextília-varrás, konyhai munkavégzés, építési- karbantartási munkák, mosodai tevékenység, képzőművészeti feladatok. Az előzőekben felsorolt munkáltatási helyszínekhez megfelelő épületek, épületrészek, ritkább esetben helyiségek kerültek kialakításra.

Mivel az intézetben elhelyezett fogvatartottak összetételére, előéletére, képzettségére az intézetnek nincs befolyása, ezért a munkavégzéshez szükséges képzettség megszerzésére is külön oktatócentrum került kialakításra, ahol általános- és középiskolai oktatás, szakképzések, egyedi képzések valósulnak meg.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön egészségügyi részlegében egy jól felszerelt fogászati rendelő is kialakításra került, valamint mosodát, illetve főzőkonyhát is üzemeltetünk, melyek szintén egy-egy külön épületrészben kaptak helyet, mindemellett a karbantartási munkákra, raktározásra külön épület áll rendelkezésre.

A vallásgyakorlás, a művelődés, a sport biztosítása céljából könyvtárak, sportlétesítmények, szakköri helyiségek kialakítására került sor.

Zárszó

Ha meghalljuk a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön nevet, rögtön a börtönök zord és zárt világa, az ott raboskodó erőszakos bűncselekményt elkövetők juthatnak eszünkbe. Nem látható azonban az a tartalom, amely e név mögött húzódik meg, és amely a bv. szervezet szempontjából kiemelt fontosságú, hiszen szakmai körökben a büntetés-végrehajtás egyik „szakmai műhelyként” ismerik és ismerik el a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönt. Köszönhető ez egyrészt a tradíciók, az építészeti lehetőségek, a jogszabályok által behatárolt szakmai munkának, másrészt annak a személyi állománynak – a vezetőktől a végrehajtókig –, akik az elmúlt 120 év alatt valóban hivatásuknak tekintették szakmájukat. Ezért a történeti reflexión túl azok az emberi találkozások is éppolyan fontosak, melyek teret adtak a visszatekintésre azon ünnepi eseménysorozat keretében, amelyen a volt és a jelenlegi állománytagok köszöntésével elevenítette fel az intézet vezetése az alapítás óta eltelt időszak valamennyi szegmensét. 2025. november 04-én a nyugdíjas állománytagok találkozójára került sor, akik a volt szolgálati helyeiken, az elhelyezési részlegen vagy a munkáltatási helyszíneken oszthatták meg tapasztalataikat

a mostani kollégákkal. 2025. november 06-án „A büntetés-végrehajtás múltja, jelene és jövője a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön 120 éves fennállásának tükrében” c. szakmai konferencia megrendezésével az volt a célunk, hogy a kerek évfordulón az intézettel munkakapcsolatban álló szervezetek, intézmények képviselőivel együtt visszatekintünk a múlt eredményeire, és távlatosan láthatókká váljanak a büntetés-végrehajtási feladatok fejlesztési lehetőségei. A kiemelt protokolláris rendezvényt követően a nap egy személyes, a jelenleg is szolgálatot teljesítő állománytagokat köszöntő alkalommal folytatódott, amelyen az intézet vezetése megszólított minden, a bv. intézetben szolgálatot teljesítő állománytagot. A magas szintű szolgálatellátásért a köszönet így nem pusztán a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, hanem az V. Agglomeráció, a Büntetés-végrehajtás Gazdasági Ellátó Intézete, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön itt szolgálatot teljesítő személyi állományi tagjainak és az Ipoly Cipőgyár Kft. sátoraljaújhelyi telephelyén dolgozó munkatársainak is szólt. 2025. november 09-én egy rendhagyó vasárnapi családi programon, intézettelátogatás keretében a családtagok tekinthették meg azokat a szolgálat-ellátási helyeket, ahol hozzátartozóik dolgoznak.

A történeti visszatekintésnek és az emberi találkozásoknak egyaránt lehetőséget biztosító eseménysorozat eredményeként láthatóvá váltak azok a jellemzők, amelyek egyedivé teszik a sátoraljaújhelyi bv. intézetet a bv. szervezeten belül – amint arra Széll Roland bv. alezredes, intézetparancsnok-helyettes is rámutatott a konferencia bevezető-előadásának zárógondolataiban, amikor ezeket a személyes, nagyszülőkig felmenő családi szálat is felelevenítette. Ezek a kapcsolatok ugyanis számos állománytag esetében alapvetően határozzák meg a mai napig is az intézet fennállásának időszakát, ami egy, a magyar büntetés-végrehajtás aranykorának nevezett időszakban alapított patinás intézet esetében különös hangsúlyt kap.

Felhasznált irodalom

- Czagány Ferenc (1906): A sátoraljaújhelyi szőlők felújításának tíz éves története. Zemplén Könyvnyomtató Intézet (reprint: Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, Sátoraljaújhely, 2005)
- Csintalan János – Hajdú Miklós – Lőrincz József – Mihály Attila (2005): A királyi Törvényháztól a Fegyház és Börtönig. Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, Sátoraljaújhely
- Fodor István – Hajdú Miklós – Pavlics Tamás – Zagyi Péter (2018): A 113 éves Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, mint büntetés-végrehajtási szakmai műhely. In: Börtönügyi Szemle, 37. évf., 3. sz.
- Kerchnerné Felső Zsuzsanna – Sáfrányos Krisztián (2014, szerk.): Utolsó percek c. időszaki kiállítás táblái
- Pavlics Tamás (2023): Másfél évtizede a 300 éves hazai szabadságvesztés-büntetés szolgálatában – A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye, a sátoraljaújhelyi Börtönmúzeum története. In: Börtönügyi Szemle, 42. évf., 1. sz.
- Rózsashegyi Tamás – Sáfrányos Krisztián (2017, szerk.): A Nagy Háborúk nyomában c. hadtörténeti sétaútvonal táblái
- Vojtovics Gábor (2004): Ábránd-Ágynemű Kft. és jogelődjének 50 éves története, 1955-2005. Ábránd-Ágynemű Kft., Sátoraljaújhely

Fotó: Bv. fotó

Szabados Dávid

120 ÉVE SZOLGÁLATBAN – A SOMOGY VÁRMEGYEI BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZET MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

A szabadságvesztés, mint büntetési forma hosszú fejlődés eredményeként nyerte el mai formáját. A magyar jogtörténetben már Szent László és III. András törvényei is tartalmaztak tömlöcbüntetést, Werbőczy István Tripartituma¹ pedig a fogvatartás alapvető szabályait rögzítette. A XIX. század utolsó két évtizede a polgárosodás folyamatában volt előremutató, ekkor jelent meg ugyanis a 1878. évi V. törvény, közismert nevén a Csemegi-kódex, amely az első, magyar nyelven íródott, átfogó büntetőtörvénykönyv volt. A Csemegi-kódex jelentőségét mutatja, hogy a mai, modern büntetés-végrehajtást a kódex kiadásának évétől datáljuk. A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet fennállásának 120. évfordulója alkalmat ad arra, hogy visszatekintsünk az intézet történetére, társadalmi szerepére és szakmai fejlődésére. Jelen tanulmányban be szeretném mutatni az intézet történetének jelentősebb eseményeit, kötődését a társadalomhoz és az igazságügy szervezetrendszeréhez. A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet épületének alapkövetétele 1905-ben, 120 éve történt. Az intézet kiállta a XX. század kihívásait, teljesítette a XXI. század eddig támasztott modernizációs követelményeit és továbbra is töretlenül működik az igazság védelmében.

ÉVFORDULÓK

Tervezés és építkezés

A Fejér Lajos és Ritter Ignác által szerkesztett „Magyar Pályázatok” című építészeti folyóirat II. évfolyamának 4. számában jelent meg „a kaposvári törvénykezési épület és fogház pályatervei”² megnevezésű pályázat. A kiírás a tervek elkészítésére vonatkozott az alábbi feltételek szerint:

- „1. A pályázatban csak hazai építészek vehetnek részt.
2. A pályázat titkos és így a tervek jellege alatt nyújtandók be.
3. Csak vázlattervek kívántatnak 1: 200 léptékben készítve, még pedig minden emeletsornak egy alaprajza, az épületek egymástól eltérő homlokzatáról egy-egy homlokzati rajz és a tervezet megértéséhez szükséges metszetrajzok.

1 Magyarul Hármaskönyv

2 Fejér L., Ritter I. (1904) p. 2.

4. A tervekhez átlagos köbtartalom szerint számítandó költségvetés, valamint magyar nyelven szerkesztendő műszaki tervleírás csatolandó.
5. Az építő költségek a 600,000 koronát meg nem haladhatják, mely összegben az összes belső építő berendezések és felszerelések, valamint a telekredezés költségei is bennfoglaltatnak.
6. Az építő program, valamint a teleknek a magassági adatokat is tartalmazó helyszínrajza a hivatalos órák alatt az igazságügyministerium segédhivatalának főigazgatójánál díjtalanul átvehető.
7. Távlatrajzok nem kívántatnak.
8. A pályatervek a lepecsételt és a szerző nevét tartalmazó jeligés levéllel együtt lepecsételve.”

A pályázatot 1903. április 15. 12:00 óráig kellett benyújtani. A fogházépület tervezésekor az alábbi helyiségek elkészülését várták el a „célszerűség és ujabbkori igényeknek” való megfelelése érdekében.³

- „I. Örmesteri lakás, mely áll: 1 szoba 30 m²; 1 konyha 24 m²; 1 kamra 12 m²; összesen 66 m².
- II. Felügyelői lakás, mely áll: 2 szoba, egyenként 30 m²; 1 konyha 24 m²; 1 kamra 12 m²; összesen 96 m².
- III. 1 szoba az iroda részére 24 m²; 1 szoba az örmester részére 18 m²; összesen 42 m².
- IV. Örtanya egy szoba 54 m².
- V. Szoba az inspetiós és látogatók részére 18 m².
- VI. Fogház konyha 35 m².
- VII. Kamra 18 m².
- VIII. Mosókonyha 36 m².
- IX. Fürdő 30 m².
- X. Fertőtlenítő 18 m².
- XI. Kórház, mely áll; 1 szoba 36 m²; 2 szoba 24 m²; 1 szoba 18 m³; összesen 102 m².
- XII. Iskola és imaterem: 1 szoba 48 m²; 1 szoba 42 m²; összesen 90 m².
- XIII. Rabmunkaterem és áruraktár: 1 szoba 54 m²; 1 szoba 36 m²; összesen 90 m².
- XIV. Rabruharaktár és kamrák: 1 szoba 54 m²; 2 szoba egyenként 19 m²; összesen 66 m².
- XV. Lithographia 30 m².
- XVI. 10 magán zárka à 12 m²; összesen 120 m².
- XVII. Társaszárka 12 szoba à 36 m²; összesen 432 m².
- XVIII. Halottas kamra 18 m².
- XIX. Egy szoba a tanítók és a lelkészek részére 18 m². Összesen 1380 m².

Kellő számú lépcsők, folyosók és árnyékszékek elhelyezésére különös gond fordítandó. Az épület részben alapincézve tervezendő, a fáskamrák, szénraktárak és lomtárak elhelyezésére.”

3 Fejér L., Ritter I. (1904) p. 3.

A fenti adatokat kielemezve, véleményem szerint egyértelműen megállapítható az akkori társadalom humanizációs igénye. A fogházépület tervezett helyiségei között található társas- és magánzárka, amely közvetlenül utal arra, hogy a fogvatartottak izolációja bizonyos esetekben szükséges, azonban a magatartási szabályok betartása mellett közösségben is elhelyezhetők. Ez a felfogás a mai napig nem változott. A renitens, a büntetés-végrehajtási szervezet által meghatározott magatartási szabályokat súlyosan megsértő fogvatartott kiemelése a társas közösségből a XXI. századra fegyelmi fenytési formává, magánzárkássá módosult. A fogvatartottak ellátását szolgáló kórház 102 m², az ételmezést biztosító konyhát 35 m², a munkáltatás megvalósítására szolgáló munkatermet 90 m² alapterületűre tervezték. A fogvatartottak oktatását, vallásgyakorlását iskola és imaterem biztosította.

A különböző társadalmi és politikai csatározások késleltették a fogház építésének megkezdését. A „Somogyi Hírlap”⁴ az alábbi kritikával illette az igazságügyi minisztériumot: „A kaposvári törvénykezési palota építésével úgy látszik, az igazságügyi minisztériumban nem nagyon sietnek. Erre mutat az a körülmény, hogy a kaposvári kir. törvényszék elnöke kérdést intézett a miniszterhez, az igazságügyi palota telkét bérbé adhatja-e az idén is a katonatisztikarnak, amely ott tenispályát rendez be. A miniszter válasza igenlő volt, amiből kitűnik, hogy a kaposvári törvényszék s a vele kapcsolatban lévő ügyészségi fogház fölépítése, melyre pedig már égető szükség lenne, a jövő évre lett elodázva. A törvénykezési palota építkezésének kérdéséhez különben legközelebb több szavunk lesz”.

A fogház épületének tervrajzát csak 1904. augusztus 15-én küldték meg a minisztériumba. Az igazságügy-miniszter Marton Ákos, Károlyi Kázmér és Rioner Márkus⁵ terveit fogadta el. A Kaposváron található börtönépület építési munkáinak megkezdése előtti versenytárgyalásról számol be a „Somogyi Hírlap” 1905. március 08-i száma. A kaposvári törvénykezési épület és fogház építési munkáinak biztosítására, Dorner Zoltán kir. törvényszéki elnök által, Scholz Gyula kir. főmérnök, Rásky József kir. alügyész és Pártay Géza irodaigazgató jelenlétével tartották meg a versenytárgyalást, 1905. március 07-én. Az intézet megépítésével Fehér Lajos budapesti építészt bízták meg, aki az építkezést 726 299 koronáért vállalja.

Így épül meg a 1907-re a mai is ismert börtönépület, amely akkor 3 192 m² alapterületű telken állt.

Az intézet első vezetője Udvarlaky Miklós fogházfelügyelő volt, az intézet első orvosa Dr. Polányi Lajos, írnokai pedig Kún József és Wellmann Ede.⁶

4 Somogyi Hírlap (1904. 05. 01.) p. 2.

5 Berta Gy. (2005) p. 10.

6 Somogy Vármegye Almanachja (1908) p. 87.

A börtönvizsgáló bizottságok látták el az állam törvényességi felügyeletét a büntetés-végrehajtási intézetek felett. Az 1908-ban kiadott Somogy Vármegye Almanachja alapján a vármegyében börtönvizsgáló bizottság működött, választott tagjai Dr. Tevely Béla és Dr. Szaplonczay Manó voltak.⁷ Érdekességképpen jegyzem meg, hogy a mai napig a vármegyei főügyészségek gyakorolják a törvényességi felügyeletet.

Az intézet működése a XX. században

Azt gondolom, hogy a XX. század az emberiség modernkori történelmének legterheltebb évszázada volt. Önkényuralmi rendszerek igyekeztek sárba tiporni a demokratikus értékeket, az emberi szabadságjogokat. Az I. és a II. világháború, a fasiszta és kommunista rendszerek árnyéka a fogházra is rávetült.

Az I. világháború idején (1914–1918) a személyi állomány egy részét katonai szolgálatra hívták be, ami zavart okozott a működésben. A Tanácsköztársaság idején a börtön politikai funkciót is kapott, ideiglenesen ellenforradalmárokat tartottak itt fogva. A Horthy-korszakban (1920–1944) a börtön működése stabilizálódott, bár a gazdasági válság hatásai miatt a rabmunka szerepe felértékelődött. A II. világháború (1939–1945) idején az intézet nehezített körülmények között működött. A front közeledtével a személyi állomány néhány tagja a rend fenntartásában és az iratok őrzésében vállalt feladatot. A háború után a szovjet megszállás és az új politikai rendszer gyökeresen átalakította az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás struktúráját. Az 1956. október 23-án kirobbant forradalomról és hatásairól a fogház működésére vonatkozóan részletes jegyzetek és cikkek maradtak fent. Ezek szemlélésével és értékelésével szeretném bemutatni a forradalmi eseményeket.

Horváth László bv. hadnagy 1954-ben kezdte meg szolgálatát a kaposvári törvényszéki fogházban őrparancsnokként.⁸ Előtte a Somogy vármegyei Lengyeltóiban található börtön vezetője volt. Október 25-től sorra alakultak a forradalmi és nemzeti bizottságok, tanácsok. Somogy vármegyében október 29-én alakult meg a Forradalmi Nemzeti Tanács. A megyei pártbizottság épülete előtt október 30-án egy nagyobb tömeg vonult fel, követelve az első titkár lemondását és a pártbizottság dolgozóinak bebörtönzését. Gyalogmenetben átkísérték a letartóztatott pártdolgozókat a börtönbe, a börtönőrséget a forradalmi tömeg megbízható emberekkel erősítette meg. Ekkor került kinevezésre Milodánovics Péter⁹ – aki 1940 és 1945 között korábban már volt az intézet vezetője –, írásos kinevezését 1956. november 01-jén vette át. Horváth László bv. hadnagy parancsnokhelyettesként maradhatott az intézetben. 1956. november

7 Somogy Vármegye Almanachja (1908) p. 51.

8 Berta Gy. (2005) p. 69.

9 Szántó L. (1995) p. 332.

04-én szovjet csapatok jelentek meg a börtön utcájában, élükön három harckocsival (páncélos jármű). Az egyik páncélos a lövegét a kapu irányába fordította, Berta Gyula, a „*Börtön, börtön, börtön*” című, a Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet alapításának 100. évfordulójára írt könyv szerzője szerint azt be is lőtte, azonban ezt a források nem erősítik meg. A szovjet katonák és az Államvédelmi Hatóság emberei letartóztatták a börtönőröket és azokat a nemzetőröket, akiket a forradalmi tömeg jelölt ki a börtönszolgálat megerősítésére. A szovjet hadi parancsnokság Kelemen Tibor bv. hadnagyot – egyes források szerint az Államvédelmi Hatóság emberét – bízta meg a börtön vezetésével. Horváth László bv. alezredes 1956. december 16-án ismételten a börtön élére kerül, ahol 1975. január 31-ei nyugdíjazásáig regnált parancsnokként.

Milodánovics Pétert a szabadságharc bukása után a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvételért 5 hónap börtönre, két év közügyektől eltiltásra és 300 forint pénzbüntetésre ítélték. Büntetését 1957. augusztus 30-ától 1958. január 28-éig töltötte. Özvegye kérelmére a vádak alól a Somogy Megyei Bíróság 1991-ben posztumusz felmentette.

Az 1956-os események után a szocialista rendszer megszilárdult. A börtön működését – a napi nehézségeken felül – társadalmi nyomás nem nehezítette. Ebben az időszakban került megvásárlásra az intézet mögötti terület, és készült el a mai II. objektum. A kaposvári börtön önfenntartásra való törekvését, gazdaságosabbá tételét a Kaposvár melletti Toponár településen működő állami gazdaság biztosította, ahol a fogvatartottak mezőgazdasági munkáltatása történt. Az intézet falain belül elektromos biztosítékok gyártásával foglalkoztatták a fogvatartotti állományt.

Az intézet jelene és jövője

A rendszerváltás után a magyar büntetés-végrehajtás visszatért a demokratikus jogállam keretei közé. A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet az európai normákhoz igazodva a humánus és a biztonság kettős követelményét valósította, valósítja meg. Az 1990 és 1997 év közötti időszokról viszonylag kevés információ áll rendelkezésünkre.¹⁰ Ezt követően az éves értékelő jelentések szerint a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet működése biztosított volt. A biztonságos működés mellett megkezdődött a XXI. század legújabb technikai vívmányainak, az informatikai és infokommunikációs eszközöknek a használata. Az 1997. évi beszámolóban a biztonsági szakterület vezetője azt rögzítette, hogy a számítógépes biztonsági rendszer megfelelően működött, valamint az URH rádiókészülékek alkalmazása bevált. A körletfolyosón mozgásérzékelő és kamera, a zárkákban kijelző gombok kerültek felszerelésre, melyek jelzései a biztonsági ügyeletre érkeznek. Az informatikai szakterület vezetője

¹⁰ Berta Gy. (2005) p. 89.

beszámolt a szünetmentes áramellátást biztosító tápegység cseréjéről, a lézernyomtatóval készített fogvatartotti azonosító képek minőségi javulásáról. A 2000-es évektől kezdve az intézet digitális átállása, és a különböző informatikai rendszerek folyamatos modernizációja valósult meg. A technológiai fejlődés, a digitális biztonsági rendszerek alkalmazása ma is kulcsterületnek számít.

A technikai fejlődés mellett hangsúlyt kapott az emberi méltóság is. 2004-ben megvalósult a zárkák mellékhelyiségeinek leválasztása a közös térből, amely szintén modernizációs lépésként értékelhető. Az eredményes társadalmi visszailleszkedést elősegítő programok folyamatosan és nagy számban valósultak meg. Az intézetben római katolikus felekezetű lelkész tart rendszeresen vallási foglalkozásokat a felújított kápolnában. A fogvatartottak részére releváns munkaerőpiaci értékkel bíró részszakmaképzéseket – mint a falazó kőműves és szakácssegéd tanfolyam – szervez az intézet. A fogvatartottak kötelező munkáltatása érdekében külső gazdasági szereplők részére bérmosási szerződéssel patyolatmosást végez az intézet. A hagyományosnak tekinthető kapcsolattartási formákon túl elektronikus úton – kép- és hangátvitelre egyaránt alkalmas szoftver alkalmazásával – is biztosított a családjukkal való érintkezés a fogvatartottak részére.

Az a véleményem, hogy a jövőbe tekinteni nem utópia. A XXI. század eddig eltelt 25 éve rádöbbsentett mindenkit arra, hogy a világban csak a változás állandó. Ez a változás a büntetés-végrehajtásban is megjelenik, a szervezet folyamatosan fejlődik. A gyors fejlődés okán nem lehet előre megbecsülni azt, hogy középhosszú és hosszútávon milyen fejlődési szakaszokat és kihívásokat kell teljesítenie a Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetnek, de egy dologban bizonyos vagyok, képes lesz rá.

Összegzés helyett köszönet

A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet története nemcsak intézeti, hanem emberi történet is. Köszönet és tisztelet illet valamennyi büntetés-végrehajtási dolgozót, aki az elmúlt 120 esztendőben a szolgálatát – legyen szó bármely politikai rezsimről, vagy akár forradalomról – a törvényes keretek között látta el. A börtön személyi állomány nélkül csak egy épület, egy épület pedig nem alkalmas arra, hogy a szabadságelvonással járó büntetéseket és intézkedéseket végrehajtsa. Arra csak a jól képzett, elhivatott személyi állomány képes. Hiszem, hogy a teljes személyi állomány hivatástudata, sokszor ember feletti helytállása biztosította az intézet megfelelő működését a viharos, legnehezebb történelmi helyzetekben is.

A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet 29. parancsnokaként, köszönöm az elmúlt 120 év munkáját!

Felhasznált irodalom

- Berta Gyula (2005): Börtön, börtön, börtön. Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Kaposvár
- Fejér Lajos – Ritter Ignác (1904): Magyar Pályázatok. II. évf. 4. szám. Online: <https://repozitorium.omikk.bme.hu/bitstreams/6db8a983-ee2a-4f33-b4a1-f69a3ef9b433/download> (Letöltés ideje: 2025. október 08.)
- Somogyi Hírlap (1904. május 01.) p. 2. Online: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SomogyiHirlap1904/> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Somogyi Hírlap (1905. március 08.) p. 2. Online: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SomogyiHirlap1904/> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Somogyi Hírlap (1905. szeptember 13.) p. 3. Online: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SomogyiHirlap1904/> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Somogy Vármegye Almanachja (1908). Online: https://tgyk.hu/sek/0714/SomogyvarmegyeAlmanachja_1908.pdf (Letöltés ideje: 2025. október 08.)
- Szántó László (1995): Az 1956-os forradalom Somogyban. Válogatott dokumentumok. Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár

